

VERZEICHNIS DER ORIENTALISCHEN HANDSCHRIFTEN
IN DEUTSCHLAND · BAND VI, 1c

Verzeichnis der Orientalischen Handschriften
in Deutschland · Band VI, 1c

Verzeichnis der Orientalischen Handschriften
in Deutschland · Band VI, 1c

Verzeichnis der Orientalischen Handschriften
in Deutschland · Band VI, 1c

VERZEICHNIS DER ORIENTALISCHEN HANDSCHRIFTEN
IN DEUTSCHLAND

IM EINVERNEHMEN MIT DER
DEUTSCHEN MORGENLÄNDISCHEN GESELLSCHAFT

BEGRÜNDET VON
WOLFGANG VOIGT

WEITERGEFÜHRT VON
DIETER GEORGE

IM AUFTRAGE DER
AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN IN GÖTTINGEN

HERAUSGEGEBEN VON
HARTMUT-ORTWIN FEISTEL

BAND VI, 1c

FRANZ STEINER VERLAG STUTTGART
1993

HEBRÄISCHE HANDSCHRIFTEN

TEIL 1C

DIE HANDSCHRIFTEN
DER STADT- UND UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK
FRANKFURT AM MAIN.
FORTSETZUNG DER TEILE 1A UND 1B
SOWIE GESAMTREGISTER
ZU DEN TEILEN 1A-1C

BESCHRIEBEN VON

ERNST RÖTH
UND
LEO PRIJS

FRANZ STEINER VERLAG STUTTGART
1993

Gefördert aus den Mitteln des Akademieprogramms
der Bund-Länder-Finanzierung

Die Deutsche Bibliothek - CIP-Einheitsaufnahme
Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland /
im Einvernehmen mit der Deutschen Morgenländischen
Gesellschaft begr. von Wolfgang Voigt. Weitergeführt von
Dieter George. Im Auftr. der Akademie der Wissenschaften in
Göttingen hrsg. von Hartmut-Ortwin Feistel. - Stuttgart :
Steiner.

Teilw. hrsg. von Dieter George

NE: Voigt, Wolfgang [Begr.]; Feistel, Hartmut-Ortwin [Hrsg.]; George,
Dieter [Hrsg.]

Bd. 6. Hebräische Handschriften.

Teil 1. Die Handschriften der Stadt- und
Universitätsbibliothek Frankfurt am Main.

c. Fortsetzung der Teile 1a und 1b sowie Gesamtregister zu
den Teilen 1a - 1c. - 1993

Hebräische Handschriften. - Stuttgart : Steiner.

(Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland ; Bd. 6)

Teil 1. Die Handschriften der Stadt- und Universitätsbibliothek
Frankfurt am Main / beschrieben von Ernst Róth und Leo Prijs.

c. Fortsetzung der Teile 1a und 1b sowie Gesamtregister zu
den Teilen 1a - 1c. - 1993

ISBN 3-515-05306-9

NE: Róth, Ernst

4° 86534 =

1 (: OLS

Jede Verwertung des Werkes außerhalb der Grenzen des Urheberrechtsgesetzes ist unzulässig
und strafbar. Dies gilt insbesondere für Übersetzung, Nachdruck, Mikroverfilmung oder ver-
gleichbare Verfahren sowie für die Speicherung in Datenverarbeitungsanlagen. Gedruckt mit
Unterstützung der Deutschen Forschungsgemeinschaft. © 1993 by Franz Steiner Verlag Wies-
baden GmbH, Sitz Stuttgart. Druck: Druckerei Peter Proff, Eurasburg.
Printed in Germany

-948773-

INHALTSVERZEICHNIS

Vorbemerkungen	IX
Literaturverzeichnis	XI
Verzeichnis der Abkürzungen	XVIII
Umschrifttabelle	XX
Beschreibungen	1
Ms. hebr. qu. 1: Nr. 284	1
Ms. hebr. qu. 2: Nr. 285	3
Ms. hebr. qu. 3: Nr. 286	5
Ms. hebr. qu. 4: Nr. 287	8
Ms. hebr. qu. 5: Nr. 288	9
Ms. hebr. qu. 6: Nr. 289	11
Ms. hebr. qu. 7: Nr. 290	12
Ms. hebr. qu. 8: Nr. 291	14
Ms. hebr. qu. 9 / I: Nr. 292	15
Ms. hebr. qu. 9 / II: Nr. 293	17
Ms. hebr. qu. 9 / III: Nr. 294	18
Ms. hebr. qu. 9 / IV: Nr. 295	19
Ms. hebr. qu. 10: Nr. 296	20
Ms. hebr. qu. 11: Nr. 297	23
Ms. hebr. qu. 12: Nr. 298	26
Ms. hebr. qu. 13,1: Nr. 299	30
Ms. hebr. qu. 13,2: Nr. 300	32
Ms. hebr. qu. 13,1: Nr. 301	32
Ms. hebr. qu. 13,4: Nr. 302	33
Ms. hebr. qu. 13,5: Nr. 303	34
Ms. hebr. qu. 13,6: Nr. 304	35
Ms. hebr. qu. 13,7: Nr. 305	36

Inhaltsverzeichnis

Ms. hebr. qu. 13,8: Nr. 306	36
Ms. hebr. qu. 13,9: Nr. 307	37
Ms. hebr. qu. 13,10: Nr. 308	38
Ms. hebr. qu. 14: Nr. 309	39
Ms. hebr. qu. 15: Nr. 310	42
Ms. hebr. qu. 16: Nr. 311	43
Ms. hebr. qu. 17: Nr. 312	45
Ms. hebr. qu. 18: Nr. 313	46
Ms. hebr. qu. 19: Nr. 314	46
Ms. hebr. qu. 20: Nr. 315	48
Ms. hebr. qu. 21: Nr. 316	49
Ms. hebr. qu. 22: Nr. 317	50
Ms. hebr. qu. 23: Nr. 318	51
Ms. hebr. qu. 24: Nr. 319	52
Ms. hebr. qu. 25: Nr. 320	52
Ms. hebr. qu. 26: Nr. 321	53
Ms. hebr. qu. 27: Nr. 322	54
Ms. hebr. qu. 28: Nr. 323	56
Ms. hebr. qu. 29: Nr. 324	57
Ms. hebr. qu. 30: Nr. 325	58
Ms. hebr. qu. 31: Nr. 326	60
Ms. hebr. qu. 32: Nr. 327	61
Ms. hebr. qu. 33: Nr. 328	62
Ms. hebr. qu. 34: Nr. 329	64
Ms. hebr. qu. 35: Nr. 330	65
Ms. hebr. qu. 36: Nr. 331	66
Ms. hebr. qu. 37: Nr. 332	67
Ms. hebr. qu. 38: Nr. 333	67
Ms. hebr. qu. 39: Nr. 334	68
Ms. hebr. qu. 40: Nr. 335	69
Ms. hebr. qu. 41: Nr. 336	71
Ms. hebr. qu. 42: Nr. 337	72
Ms. hebr. fol. 1: Nr. 338	73
Ms. hebr. fol. 2: Nr. 339	74

Inhaltsverzeichnis

Ms. hebr. fol. 3: Nr. 340	75
Ms. hebr. fol. 4: Nr. 341	76
Ms. hebr. fol. 5: Nr. 342	78
Ms. hebr. fol. 6: Nr. 343	79
Ms. hebr. fol. 7: Nr. 344	80
Ms. hebr. fol. 8: Nr. 345	81
Ms. hebr. fol. 9: Nr. 346	82
Ms. hebr. fol. 10 / I: Nr. 347	83
Ms. hebr. fol. 10 / II: Nr. 348	85
Ms. hebr. fol. 11: Nr. 349	86
Ms. hebr. fol. 12: Nr. 350	89
Ms. hebr. fol. 13: Nr. 351	91
Ms. hebr. fol. 14: Nr. 352	92
Ms. hebr. fol. 15: Nr. 353	93
Ms. hebr. fol. 16: Nr. 354	95
Register	97
1. Verfasser	99
2. Werke	105
3. Themen	113
4. Zur Abfassungszeit der Handschriften	123

VORBEMERKUNGEN

Ebenso wie in den vorausgehenden beiden Bänden seien auch hier diejenigen Mss. hebr. zusammengestellt, von denen wir keine Edition feststellen konnten. Während in den beiden früheren Bänden, die die Beschreibung der hebr.oct.-Mss. enthalten, auch die Aufzählung der unedierten Mss. sich naturgemäß nur auf diese hebr.oct.-Bestände bezog, bezieht sich diese Liste der unedierten Mss. nur auf die Hss. dieses Bandes, also auf die hebr.qu.- und hebr.fol.-Bestände der Sammlung.

M.W. unediert sind folgende Mss. hebr.qu.:

8. 10/I,II. 11/I,II. 13,1 bis 13,10. 14/II (Fragment), III,IV. 15 (teilweise?). 18. 20. 22. 23. 24. 26. 27,I,II,III. 28. 29. 30. 32. 33. 36. 40.

Zu 23. 24. 32. 36 vgl. bereits hebr.oct. 193 ("alle unediert").

M.W. unediert sind folgende Mss. hebr.fol.:

1. 3. 4. 5. 6. 11. 12.

Ebenso wie der erste Band (VI,1a) wohlwollend rezensiert wurde (s. Vorbemerkungen zum zweiten Band, VI,1b), so auch der zweite Band: Von X. JACQUES, S.J in: Nouvelle Revue Théologique 1991, S. 913. - Von: M.N. ROSENFELD, in: Nachrichten für den jüdischen Bürger Fürths, September 1991. - Von J.M. in: Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft 104, Bd. 1992, Heft 2, S. 307. - Von A. TORRES in den in Granada erscheinenden Miscelánea de Estudios Árabes y Hebraicos 42/2 (1992), S. 161-162.

Die wissenschaftliche Betreuung des vorliegenden dritten und letzten Bandes der Beschreibungen der Frankfurter hebr. Handschriften lag wiederum in den Händen von Dr. HARTMUT-ORTWIN FEISTEL, Leiter des VOHD-Projektes. Für diese Betreuung ist ihm der unterzeichnete zweite Bearbeiter zu Dank verpflichtet. Dank gilt auch den anderen, bereits in den Vorbemerkungen zum ersten Band genannten Personen für Ratschläge und Hinweise, sowie dem Steiner Verlag für die äußere Gestaltung.

Am 2. Mai (LAG BA-OMER) 1991 verstarb Prof. Dr. Ernst Roth, der Ko-Autor aller drei Bände. Sein Andenken sei zum Segen (Prov. 10,7).

London, Pesach (April) 1993

Leo Prijs

Abkürzungsverzeichnisse

1. Literatur

- Adler, Catalogue E.N. Adler, Catalogue of the Hebrew Manuscripts of the Collection of Elkan Adler, Cambridge 1921.
- Asulai, Itinerarium R. Chajim Josef David Asulai, Ma'agal tōb ha-šālēm, Itinerarium (1753-1794). Ex autographo auctoris edidit Aron Freimann (hebr.), Berlin-Jerusalem, 1921-1934.
- Baer Seligmann Baer, Sēder 'abōdat Jisrā'el, Rödelheim 1868. Unveränderter Nachdruck s.l., Schockenverlag 1937.
- Benjacob, Thes. J.A. Benjacob, Ōsar ha-sefārīm. Lat. Titel: Ozar ha-sepharim. Thesaurus librorum hebraicorum tam impressorum quam manuscriptorum. Wilna 1880.
- Brockelmann, GAL C. Brockelmann, Geschichte der arabischen Literatur, Leiden 1937-1949².
- Catal. Benzian Catalogue d'une precieuse collection hebraique de manuscrits, incunables et de livres rares et importants en vente chez Julius Benzian, Berlin 1869.
- Cat.-Carmoly Catalog der reichhaltigen Sammlung hebräischer und jüdischer Bücher und Handschriften aus dem Nachlaß des seel. Herrn Dr. G.B. Carmoly, welche am Montag 25. October 1875 und folgende Tage zu Frankfurt am Main im Auctionslokale der Herren Joseph Baer & Comp. Rossmarkt 18 gegen baare Zahlung öffentlich versteigert werden durch Joseph Baer & Com. Rossmarkt 18 und J. Kaufmann, Bornheimerstr. 13. Frankfurt am Main 1875.
- Cat.- Margoliouth Catalogue of the Hebrew and Samaritan Manuscripts in the British Museum, by G. Margoliouth, London 1909ff.
- Cat.- Neubauer Ad. Neubauer, Catalogue of the Hebrew Manuscripts of the Jews' College, Oxford 1886.
- Cat.- Paris H. Zotenberg, Catalogue des Manuscrits Hebreux et Samaritains de la bibliotheque Imperiale, Paris - Frankfurt 1866 (= Catalogue des Manuscrits Orientaux de la Bibl. Nat.I,1).

Abkürzungsverzeichnisse

- Cat.- Petersburg Catalogue des Manuscrits et Xylographes Orientaux de la Bibliothèque Impériale Publique de St. Pétersbourg. S.P. 1852.
- Cat.- Sass. D.S. Sassoon, Ohel Dāwīd. Descriptive Catalogue of the Hebrew and Samaritan Manuscripts in the Sassoon Library London, Vol. 1/2, Oxford 1932.
- Davidson, Thes. Isr. Davidson, *Ōṣar ha-šīrā we-ha-pījjūt mi-zeman ḥatimat kitbē ha-qōdeš 'ad rēšit teqūfat ha-haškālā*. Engl. Titel: Thesaurus of Mediaeval Poetry, Bd. I-IV, New York 1924-1933.
- De Rossi, BJA Joh. Bernh. de Rossi, *Bibliotheca Judaica Antichristiana, qua editi et inediti Judaeorum adversus Christianam religionem libri recensentur*, Parmae 1800.
- De Rossi, Cat. Joh. Bernh. de Rossi, *Mss. codices hebraici bibliothecae J.B. de Rossi ... accurate ab eodem descripti et illustrati*, Parmae 1803.
- Deutsche EJ Encyclopaedia Judaica (erschienen nur Bd. 1-10, bis zum Buchstaben "I" incl.), Berlin 1928ff.
- Eisenstein, *Ōṣar* Jehuda Dawid Eisenstein, *Ōṣar midrāšīm. Bēt 'ēqed le-mataim midrāšīm qeṭannīm we-aggādōt u-ma'ašījjōt ...* Engl. Titel: *Ozar midrashim. A library of two hundred minor midrashim*, ed. with introduction and notes. New York 1915 und 1928.
- EJ Encyclopaedia Judaica, 16 Bdd. (engl.), Jerusalem 1970.
- Elbogen, Jüd. Gottesdienst Ismar Elbogen, *Der jüdische Gottesdienst in seiner geschichtlichen Entwicklung*. 3.Aufl. Frankfurt am Main 1931. Photomechanischer Nachdruck Olms, Hildesheim 1967.
- Enc. ha-iwrit Ha-enšiqlopēdijā ha-'ibrīt (hebr.), Jerusalem - Tel Aviv 1948ff.
- Fleischer, Poetry E. Fleischer, *Hebrew Liturgical Poetry in the Middle Ages* (hebr.), Jerusalem 1975.
- Freimann, Union Catal. Aaron Freimann, *Union Catalog of Hebrew Manuscripts and their location*. Vol. I (Index of Menahem Hayyim Schmelzer with an introduction by Salo Wittmayer and "Aron Freimann" a Personal Tribute by Selomo Dov *Goitin*), N.Y. 1973. Vol. II (Verzeichnis der Handschriften), N.Y. 1964.
- Friedberg, Bēt'ēqed I/II. CH.B. Friedberg, *Bēt 'ēqed sefārīm. Beth Eked Sepharim*. Lexique bibliographique. 1. Aufl. Anvers 1928-1931, 2. Aufl. (published by Baruch Friedberg), Tel Aviv 1951-1956.

Abkürzungsverzeichnisse

Friedberg, Ergänzungen	Bet Eked Sepharim, Bibliographical Lexicon, New Series: Vol.I (א - ס), 1950-1973, Ed. "Zion" Institute, Kiriat Schmona 1974. Vol.II (ט - נ), III (נ - ס), IV (פ - נ), (ס - ט), 1950-1974, Ed. "Zion" Institute, Safad 1976.
Fürst, BJ	Julius Fürst, Bibliotheca Judaica, Leipzig 1849-1863.
Graetz, Geschichte	Heinrich Graetz, Geschichte der Juden von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart, Bd. 1-11, Berlin (und andere Orte) 1853ff.
Gross, Gall.Jud.	Henri Gross, Gallia Judaica, Paris 1897.
Halkin	Moses Maimonides Epistle to Yemen. The Arabic Original and the three Hebrew Versions. Edited from Manuscripts with Introduction and Notes by Abraham S.Halkin and an English Translation by Boaz Cohen, New York, American Academy for Jewish Research 1952 (hebr.).
Horovitz, Frankt.Rabb.	Markus Horovitz, Frankfurter Rabbinen. Ein Beitrag zur Geschichte der israelitischen Gemeinde in Frankfurt am Main, Frankfurt am Main 1882-1885. 2.Aufl. mit Ergänzungen von Rabb. Dr. Josef Unna, Kfar Haroeh (Israel) 1969 (Übersetzung dieser 2. Auflage ins Hebr. erschien Jerusalem 1973). Unsere Zitate nach der Edition 1969.
Jewish Enc.	Jewish Encyclopedia (engl.), New York und London 1901ff.
JLG	Jahrbuch der Jüdisch-Literarischen Gesellschaft, Frankfurt am Main 1903-1932.
Jöcher	Christian Gottlieb Jöcher, Allgemeines Gelehrtenlexikon, Leipzig 1750.
Jüd.Lex.	Jüdisches Lexikon, 5 Bdd., Berlin 1927ff.
JQR	Jewish Quarterly Review, Philadelphia.
Kahana, Abraham ibn Ezra
Kasher-Mandelbaum	D. Kahana, Rabbi Abrāhām ibn ‘Ezrā (hebr.), Warschau 1894. Śārē ha-elef. A complete bibliographical compendium of Hebraica written during the thousand year period between the close of the Talmud and the beginning of the Shulhan Aruch, ed. by Menahem M. Kasher and Jacob B. Mandelbaum (hebr.), New York 1959, 2.Aufl. Jerusalem 1978.

Abkürzungsverzeichnisse

Kasher - Mandelbaum Ergänzungsartikel	J. Mandelbaum. Quntres le-sēfer šare ha-elef, in: The Adam-Noah Braun Memorial Volume, Essays in Jewish Studies, Jerusalem 1969, S. 213-295.
Kat.- Kaufmann	M. Weisz, Katalog der hebräischen Handschriften und Bücher in der Bibliothek des Prof. Dr. David Kaufmann, Frankfurt am Main 1906.
Kerem Hemed	כֶּרֶם חֶמֶד. Zeitschrift in hebr. Sprache, erschienen in Wien, Prag und Berlin 1833-1856.
Koren	N. Koren, Jewish Physicians, A biographical Index, Israel University Press, Jerusalem 1973.
Krafft-Deutsch	Die handschriftlichen hebräischen Werke de k.k. Hofbibliothek zu Wien, beschrieben von Albr. Krafft und Simon Deutsch. Wien 1847.
KS	Kirjāt Sēfer, Jerusalem. (Zeitschrift)
Levin, Abraham ibn Ezra	I. Levin, Abraham ibn Ezra, His Life and his Poetry (hebr.) Tel Aviv 1965.
Löwenstein	Leopold Löwenstein, Zur Geschichte der Juden in Fürth, in: JLG, VI, 1908, S. 153-233 (1. Teil), und VIII, 1910, S. 65-213 (2. Teil).
Löwinger - Weinryb	D.S. Löwinger and D. Weinryb, Catalogue of the Hebrew Manuscripts in the Library of the Jüdisch-Theologisches Seminar in Breslau. Publication of the Leo Baeck Institute. Wiesbaden 1965.
Maier, Geschichte	Johann Maier, Geschichte der jüdischen Religion, Berlin/ New York 1972.
Mann	Jacob Mann, Texts and Studies in Jewish History and Literature. Vol. I und II (Karaitica). Philadelphia 1931-1935. Repr. N.Y. 1972.
Margalioth, Enc.	Mordechai Margalioth. Encyclopedia of great men in Israel (hebr.), 4 Bdd., Tel Aviv 1960-1961.
Marx, Polemical Mss.	Alexander Marx. The Polemical Manuscripts in the Library of the Jewish Thological Seminary of America, in: Studies in Jewish Bibliography and related Subjects, in Memory of Abraham Solomon Freidus, New York 1929.
Michael, Ōr.	H.J. Michael, Ōr ha-ḥajjīm. Frankfurt am Main 1891. Nachdruck New York 1965.
MGWJ	Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums.

Abkürzungsverzeichnisse

- Mortara Marco Mortara, *מזכרת חכמי איטליא*, *Indice alfabetico dei Rabbini e Scrittori Israeliti in Italia*, Padua 1886.
- Neubauer., Bodl. Adolf Neubauer, *Catalogue of the Hebrew manuscripts in the Bodleian Library, Oxford*. Vol.I. Oxford 1886: Vol.II (mit A.E. Cowley), Oxford 1906.
- Prijs, Abraham ibn Ezra Leo Prijs, *Abraham ibn Ezra's Kommentar zu Genesis Kapitel 1. = Verzeichnis der orient. Hss. in Deutschland*, herausg. von W. Voigt, Supplementband 17, Wiesbaden 1973.
- Prijs, Basler Drucke Die Basler hebr. Drucke, bearbeitet von Joseph Prijs, ergänzt und herausgegeben von Bernhard Prijs, Olten 1964.
- Prijs, Dreif. Faden Leo Prijs, *Der dreifache Faden. Leben und Wirken dreier großer Führer in Israel*. 1.Teil: Rabbi Moses Sofer (= auszugsweise Übersetzung des von S. Schreiber verfaßten Buches *Ḥuṭ ha-mešullāš* vom Hebr. ins Deutsche), Basel 1952.
- Rabbinowicz, Kat. R.N. Rabbinowicz. *אוהל אברהם, רשימת הספרים אשר אסף ... אברהם מערצבאכער, הוצ' לאור רפאל נטע ראבינאוויטץ*, München 1888.
(auch: Kat. Rabbinowicz)
- Rosin, Abraham ibn Ezra D. Rosin, *Reime und Gedichte des Abraham ibn Esra*, in den Jahresberichten des jüd.-theologischen Seminars Breslau, Breslau 1885ff.
- Roth, Italy Cecil Roth, *The History of the Jews in Italy*, Philadelphia 1946.
- Roth - Striedl Verzeichnis der orient. Hss. in Deutschland (VOHD), herausg. von W. Voigt, Bd. VI: Hebr. Hss., Teil 2. herausg. von Hans Striedl unter Mitarbeit von Lothar Tetzner beschrieben von Ernest Róth, Wiesbaden 1965.
- Roth - Striedl, Hamburg Verzeichnis der orient. Hss. in Deutschland (VOHD), herausg. von Dieter George, Bd. VI, Teil 3 (Sammlung Levy an der StuUB Hamburg), beschrieben von E. Róth und H. Striedl, Wiesbaden 1984.
- Schirmann Ḥajjīm Schirmann. *Ha-širā ha-‘ibrīt bi-Sefarad u-bi Provence*, 2 Bdd., Tel Aviv/ Jerusalem 1954-1956 (seither weitere Auflagen).

Abkürzungsverzeichnisse

Schirmann, Anth. Ital.	Jefīm (Ḥajjim) Schirmann, <i>Mibḥar ha-šīrā ha-‘ibrī be-Italia</i> . Anthologie der hebr. Dichtung in Italien (= <i>Sifrē hā-mākōn le-ḥēqer ha-šīrā ha-‘ibrī</i> III, 1), Berlin 1934.
Scholem - Joel, Cat.	<i>Catalogus Codicum Cabbalisticorum quot conservantur in Bibliotheca Hierosolymitana</i> , digessit G. Scholem adiuvante B. Joel (Sonderdruck aus <i>KS VII</i> , hebr.), Jerusalem 1930.
Scholem, Mystik	G. Scholem, <i>die jüd. Mystik in ihren Hauptströmungen</i> , Fr./M 1957.
Schwarz	Arthur Zacharias Schwarz, <i>Die hebräischen Handschriften der Nationalbibliothek in Wien</i> , Leipzig 1925.
Shulvass, Renaissance	Moses A. Shulvass, <i>The Jews in the world of the Renaissance</i> , Leiden 1973 (aufgrund der hebr. Ed. 1965).
Slatkine	מנחם מענדל זלאטקין, <i>אוצר הספרים חלק שני, כולל הערות, תקונים, הוספות ומפתח שמות המחברים לספר אוצר הספרים של ר. יצחק אייזיק בן-יעקב</i> (= Ergänzungen zu Benjacob, Thes.), Jerusalem 1965.
Steinschneider, Berlin	M. Steinschneider, <i>Verzeichnis der hebr. Handschriften</i> (= <i>Die Handschriftenverzeichnisse der Kgl. Bibl. zu Berlin</i> , Bd.2, Abt. 1, Berlin 1878, Abt.2, Berlin 1897).
Steinschneider, Bodl.	M. Steinschneider, <i>Catalogus librorum hebraeorum in Bibliotheca Bodleiana</i> , Berolini 1852-1860.
Steinschneider, GG	M. Steinschneider, <i>Gelehrten-geschichte</i> (= <i>Gesammelte Schriften</i> , Bd.1), Berlin 1925.
Steinschneider, GL	M. Steinschneider, <i>Die Geschichtsliteratur der Juden in Druckwerken und Handschriften</i> , Frankfurt am Main 1905.
Steinschneider, Hamburg	M. Steinschneider, <i>Catalog der hebräischen Handschriften in der Stadtbibliothek zu Hamburg</i> , Hamburg 1878. Nachdruck: Dr. Ernst Hauswedell & Co., Hamburg 1969.
Steinschneider, Hebr. Bibl.	M. Steinschneider, <i>המזכיר</i> , <i>Hebräische Bibliographie</i> . Blätter für neuere und ältere Literatur des Judentums, Berlin 1858ff.
Steinschneider, HÜ	M. Steinschneider, <i>Die hebräischen Übersetzungen des Mittelalters und die Juden als Dolmetscher</i> , Berlin 1893. Nachdruck: Graz 1956.
Steinschneider, Mch.	M. Steinschneider, <i>Die hebräischen Handschriften der K. Hof- und Staatsbibliothek in München</i> , 2. Aufl. München 1895 (= <i>Catalogus codicum manu scriptorum Bibliothecae Regiae Monacensis</i> , Tom. I, pars 1).
Steinschneider, Os	M. Steinschneider, <i>Öşerōt ḥajjim. Ozroth Chajim</i> . Katalog der Michael'schen Bibliothek (jetzt in Oxford), aus 862 Handschriften und 5471 Nrr. gedruckte Bücher bestehend, Hamburg 1848.

Abkürzungsverzeichnisse

- Urbach, Ba'alē Ephraim E. Urbach, Ba'alē ha-tōsāfōt. The Tosaphists. Their history, writings and methods (hebr.), Jerusalem 1955 (seither weitere Auflagen).
- VOHD Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland. Im Einvernehmen mit der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft begründet von Wolfgang Voigt.
- Waxman, History Meir Waxman, A History of Jewish Literatur. Neuauf. New York - London 1960, Bd. I-V.
- Wertheimer S.A. Wertheimer, Bātē midrāšōt. Published for the first time from Mss. discovered in the Genizoth of Jerusalem and Egypt with introductions and annotations by Shlomo Aharon Wertheimer, 2. Aufl. Bd.1, Jerusalem 1952, Bd.2, Jerusalem 1953.
- Wininger S. Wininger, Große jüdische Nationalbiographie, 7 Bdd., Cernaūti 1925ff.
- ZDMG Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft.
- ZfGJD Zeitschrift für Geschichte der Juden in Deutschland.
- ZfHB Zeitschrift für Hebräische Bibliographie. Unter Mitwirkung namhafter Gelehrter herausg. von Dr. H. Brody, Berlin 1896-1899; Frankfurt am Main 1900ff.
- Zunz, Abschreiber Leopold Zunz, Abschreiber, Punktatoren, Korrektoren, Autographen. In: ZfHB 18, 1915, S. 58-64 und 101-119.
- Zunz, GS Leopold Zunz, Gesammelte Schriften I, Berlin 1876.
- Zunz, Literaturgeschichte Leopold Zunz, Literaturgeschichte der synagogalen Poesie, Berlin 1865 (Nachdruck 1966).

2. Verzeichnis der Abkürzungen

A	Anfang	hebr.	hebräisch
a.a.O.	am angegebenen Ort	Hs.,Hss.	Handschrift(en)
Abb.	Abbildung	hsg.	herausgegeben
Abs.	Absatz		
Abschn.	Abschnitt	ibid.	ididem
Abt.	Abteilung	incl.	inclusive
Anm.	Anmerkung		
aram.	aramäisch	Jh.	Jahrhundert
AT	Altes Testament	Jhg.	Jahrgang
Aufl.	Auflage	jüd.	jüdisch
Bd.	Band	K	Kolophon
bes.	besonders	Kap.	Kapitel
Bl.	Blatt	Kol.	Kolumne
bzw.	beziehungsweise	Kr.	Kreis
ca.	circa	lat.	lateinisch
Cod.	Kodex		
		Ms.,Mss.	Manuskript(e)
ders.,dass.	derselbe, dasselbe		
d.h.	das heißt	NF	Neue Folge
DSB	Deutsche Staatsbibliothek	Nr.	Nummer(n)
		o.J.	ohne Jahr
E	Ende	or.	orientalis
ed.,Ed.	edidit, Editio		
Ed.pr.	Editio princeps	PrSB	Preußische Staatsbibliothek
Edd.	Editionen		
ehem.	ehemals		
El	Einleitung	r	Rectoseite
f.,ff.	folgend, folgende	S.	Seite
fol.	folio	s.	siehe
Fragm.	Fragment	s.a.	sine anno
		s.l.	sine loco
geb.	geboren	s.o.	siehe oben
gest.	gestorben	sog.	sogenannt
H.	Heft	s.u.	siehe unten

Abkürzungsverzeichnisse

s.v.	sub verbo	z.B.	zum Beispiel
SB	Staatsbibliothek	z.gr.T.	zum größten Teil
StB	Stadtbibliothek	Zl	Zeile(n)
Sp.	Spalte	Zl.var.	Zeilenzahl variierend
StuUB	Stadt- und Universitäts- bibliothek	z.St.	zur Stelle
		z.T.	zum Teil
		z.Z.	zur Zeit
T	Titel		
T.	Teil	/	in der Hs. beginnt eine neue
Tbl	Titelblatt	Zl.	
Tom	Tomus	()	Erklärungen, sinngemäße Er- gänzungen der Stellen, die ursprünglich wohl in der Hs. standen, aber zerstört sind.
u.a.	unter anderem		
u.ö.	und öfter		nicht in der Hs. enthalten
u.zw.	und zwar	[]	
UB	Universitätsbibliothek	...	in der Hs. enthalten, aber nicht zitiert
Ü	Überschrift		
usw.	und so weiter	(...)	zerstörte oder unleserliche Stelle
v	Versoseite	(!)	sic!
v.	von	(?)	in Lesung oder Bedeutung fraglich
var.	variierend		
Verf.	Verfasser		
vgl.	vergleiche		
Vol.	Volumen		Stehen (!) oder (?) direkt hinter dem Wort, beziehen sie sich auf dieses eine Wort, sonst auf den ganzen Passus.
WB	Westdeutsche Bibliothek		

Abkürzungen der Bücher des Alten Testaments

Gen., Ex., Lev., Num., Deut., Jos., Jud., I/II Sam., I/II Reg., Jes., Jer, Ez., Hos., Joel, Am., Ob., Jona., Mi., Nah., Hab., Zeph., Hag., Sach., Mal., Ps., Prov., Hi., Ct., Ruth., Thr., Eccl., Est., Dan., Esr., I/II Chr.

Umschrifttabelle

א	'	מ	m
ב	b	נ	n
ג	g	ס	s
ד	d	פ	p/f
ה	h	ש	s
ו	w	ר	r
ז	z	ש	s
ח	h	ת	t
ט	t		
י	j		
כ	k		
ל	l		

Nicht besonders bezeichnet sind:

1. Spirantische Aussprache von כגדכפת
 2. Matres lectiones und
 3. die Verdoppelung nach dem Artikel.
- Sewā mobile ist durch "e" wiedergegeben.

BESCHREIBUNGEN

56. fol. in beschädigtem Pappeinband. Fol 56^v nur Federproben. Alte Pagination, kaum erkennbar. Nach fol. 31 ein ungezähltes fol., obere Hälfte abgeschnitten; ebenso nach fol 42 ein ungezähltes fol., aus dem ein Stück herausgeschnitten ist.

Zweispaltig. 19 : 26 cm (6 : 16,5 cm pro Spalte); 39 Zl. Lagenkustoden (fol. 8^v, 16^v etc.). Deutsch-französische Quadratschrift auf Pergament, 13./14. Jh. - Auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels Besitzvermerk: "Bibliotheca Merzbacheriana Monacensis." Ibid. eingeklebt Ausschnitt aus Kat. RABBINOWICZ, Nr 50.

[מגילת המגלה]

Megillat ha-megalle. Buch der Enthüllung. Spekulationen über den Zeitpunkt der messianischen Erlösung. Religionsphilosophisches und Astronomisches. Werk in 5 Teilen, verfaßt vom spanischen Philosophen, Mathematiker und Astronom Abrahām bar Hījjā, gest. ca. 1136. Über den Inhalt des Werkes s. JAKOB GUTTMANN, Über Abraham bar Chijja's "Buch der Enthüllung", in MGWJ, XLVII, 1903, S. 446-468; 545-569.

:(fol. 1^v)A

אני / אברהם הספרדי ב"ר חייא זצ"ל אני מתחזק / בעוז נורא עלילה,
לחבר מגילה, שתהיה מגלי / את סוד הגאולה ...

:(fol. 56^v)E

וכתיב כי אם ששו (= שישו) וגלו (= וגילו) עדי עד / אשר אני בורא כי
הנני בורא / את ירושלם גילה / ועמה / משוש / נשלם חבור המגלה
המגלה את סוד הגאולה / תהלה לשוכן מעלה. יהי רצון מלפני הש / מים
להדריכנו דרך ישרה ולתן בלבנו לשמור ולעשות ולקיים / את תורתו
הקדושה / חזק.

Fol. 1^r hat vor dem Text ein kurzes Gedicht in deutscher Kursivschrift (15. Jh.),
beginnend

להשיב לאפיקורוס הוה
שקוד בספר זה

Die Hs. enthält Randglossen, die die Elisionen des Kopisten ergänzen.

Unsere Hs. wird behandelt von B. ZIEMLICH in seinem Artikel in MGWJ XXIX, 1880, S. 366-374, betitelt: "Abraham bar Chija und Jehuda Halewi. Nach einer handschriftlichen Quelle." Die Hs. gehörte damals noch "dem bekannten Mäzen ABRAHAM MERZBACHER" (ZIEMLICH S. 366, Anm.4). Interessant ist ZIEMLICHs Bemerkung (ibid.): "In Bl. 53 ist ein Stück in Quadratform herausgeschnitten - vielleicht von einer Kinderhand, die sich von dem Sternbilde angezogen fühlte, das dort gezeichnet war." ZIEMLICH verglich unsere Hs. mit einer Münchner Hs. des Werkes (STEINSCHNEIDER, Mch., Nr. 10) und kommt zum Resultat (ibid.), unsere Hs. sei der Münchner "entschieden" vorzuziehen. Auf S. 367-369 ediert er eine Stelle aus unserer Hs., und zwar fol. 29^r, von Spalte a, Zl. 4 bis Spalte b, vorletzte Zeile.

Edition des ganzen Werkes: Abraham bar Hija, S. Megillat ha-Megalle. Zum ersten Male hrsg. von ADOLF POZNANSKI. Revidiert und mit Einleitung versehen von JULIUS GUTTMANN, Berlin 1924 (= Mekize Nirdamim, Folge 3, Nr. 24). Diese Edition erfolgte aufgrund dreier Hss.: 1) Unsrige (1924 bereits Frankfurter) Hs.; 2) die oben genannte Münchner Hs.; 3) die Oxforder Hs. NEUBAUER, Bodl. Nr. 1233. Über den Wert dieser 3 Hss. urteilt GUTTMANN (in seiner hebr. Einleitung, S. XXXII) folgendermaßen: הטוב שבכתבי יד האלה הוא כ"י פראנקפורט אבל גם בו נמצאו הרבה שגיאות וחסרונות.

Über Lesarten unserer Hs. ibid., S. XXX, Anm. 1.

Alter unserer Hs.: Da sie nicht datiert ist, kann das Alter nur geschätzt werden (s. oben Beginn unserer Beschreibung). RABBINOWICZ, Kat., bemerkt nur: ישן מאד.

Zum Titel des Werkes: JULIUS GUTTMANN bemerkt (im Vorwort, S. IX):

הספר ידוע עתה בשם מגלת המגלה אבל בספרותנו העתיקה הוא נקרא גם בשמות אחרים: ספר קצים; מגלה (כלי מגילת) וגוי.

Tatsächlich findet sich der Titel מגילת המגלה nicht in unserer Hs., nur ähnlich klingende Bezeichnungen: ... מגילת שתהיה מגלה (s. oben, unter A); חבור המגלה ... מגילת (?) (= המגלה ?) (s. oben, unter E). Wir setzen deshalb den Titel מגילת המגלה in eckige Klammern.

Übersetzung des Werkes (aufgrund der Ed. JULIUS GUTTMANNs) ins Spanische durch J. MILLÀS VALLICROSA, Barcelona 1929 (= Biblioteca Hebraico - Catalana, Vol. 1).

210 fol. in Papiereinband. Zusätzlich vorne und hinten je 1 Schutzblatt. Unbeschrieben: fol. 210^v. Eine Anzahl fol. beschädigt; Schrift verwischt.

18 : 25,5 cm (ca. 16 : ca. 23 cm); 38 Zl. - Unregelmäßig Kustoden. Jemenitische Mašqetschrift, teils auf Pergament, teils auf Papier. Geschrieben von Jehi'el ben Eljāqīm (vermutlich Bruder des Verfassers); abgeschlossen am 23. Tammūz 4972 (= 25. Juni 1212) in נא אמון (Bezeichnung von Alexandria als נא אמון auch sonst üblich; vgl. z. B. Asulai, Itinerarium, S. 51, Anm. 7). Auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels Besitzvermerk: "Biblioteca Merzbacheriana Monacensis." Ibid. eingeklebt Ausschnitt aus Kat. RABBINOWICZ, Nr. 97.

פירוש ספרא

Pērūš Sifrā. Kommentar zum tannaitischen Midrasch zu Leviticus (Anfang defekt). Verfaßt von Hillēl ben Eljāqīm, griechischer Talmudgelehrter, der im 12. Jh. lebte (über ihn s. EJ, Bd. VIII, S. 487).

:(fol 1')A

... למד מו[ןשכ] ממשכב. או לא נאמי משכב הייתי למד משכב ממושב ...

Fol. 1 ist verkehrt herum eingebunden.

:(fol. 209^v)E

... שמעשר בהמה בעמוד עשר. זכות ישרי גרמה לה ... זכות יעקב
שנקרא / ישראל גרמה שיקבלו ישראל את התורה והמצוות בהר סיני
... המצות נאמרו מסיני

Es folgt (ibid., in umrandetem Feld) das Kolophon des Verfassers:

זכיתי אני הלל ברבי אליקים ... (לגמור?) לשלום / תהלה לאדון
השלום נמקי תורת כהנים אשר נכרת / ברית שלום. כן יהי רצון
מלפני העושה במרומו / שלום שיזכני ליאור באור החיים והשלום /
ולכל עמו ישרי יפרוש סוכת שלום. ואם שמא / טעיתי בתחנה ממרבים
השלום לבאר השגג / וימצאו חיים ושלום

Auf fol. 210^r ein kurzes Gedicht (des Verfassers oder des Schreibers?) mit folgendem Wortlaut:

שוט בחצר סיפרא ודרשהו / בו כל דרכיך ודעהו
יד איש קטן דעים חקקתהו / גברית יחיאלית הודעתהו
לתאות נפשו ועמלה לו / אמרת יי היא צרפתהו

Es folgt (ibid.) das Kolophon des Schreibers:

נגמר פירוש סיפרא בעזר אל איום ונורא בעשרים ושלשה / לחדש תמוז
 שנת דתתקע"ב (= 1212) ליצירה למנין הנמנה לנו פה נא / אמן על
 ידי יחיאל ברבי אליקים אלהים יתן לנו עוז וגבורה / להגות בו
 ובתורתו הקדושה למען ייטב לנו כל הימים

Es ist nicht genau bekannt, wann der Verf. Hillēl ben Eljāqīm sein Werk verfaßte; jedenfalls zu seinen Lebzeiten, also im 12. Jh., - vielleicht erst gegen Ende des 12. Jh.s, so daß es naheliegend, wenn auch nicht sicher ist, daß der Schreiber Jehīpēl ben Eljāqīm, der das Werk 1212 kopierte, sein Bruder ist.

Nach dem Kolophon des Verfassers (fol. 209^v unten) lautet ein Vermerk: 'יום א'
 י"ב לחדש אייר ש' התצ"ו (= 1736) התחלתי בהעתקתו. Dieser Eintrag stammt von
 anderer Hand; die Datierung bezeichnet sicherlich den Beginn einer (nicht mehr
 erhaltenen) Abschrift, bei der die Hs. als Vorlage diente.

Der von Hillēl kommentierte tannaitische Midrasch wird meistens ספרא genannt,
 zuweilen aber auch תורת כהנים, weshalb auch der Kommentar außer פירוש ספרא
 (so im Kolophon des Schreibers, s. oben) auch פירוש תורת כהנים (oder נמקי
 תורת כהנים, so im Kolophon des Verfassers, s. oben) genannt wird.

Unser Werk wurde zum ersten (und bisher einzigen) Mal ediert von S.
 KOLEDIZKY, Jerusalem 1961, unter dem Titel: ספרא ... עם פירוש רבינו הלל
 ב"ר אליקים, יוצא לאור בפעם הראשונה מתוך כתבי-יד ... על-ידי שכנא
 קולידיצקי. KOLEDIZKY benützte (laut Vorwort) 4 Handschriften: Eine Wiener Hs.
 (SCHWARZ, Nr. 59) und 3 Oxforder Handschriften: NEUBAUER, Bodl. Nr. 424
 (Mich. 375); Nr. 426 (Opp. 382); Nr. 427 (Hunt. 400).

Das Kolophon der letztgenannten Hs. (NEUBAUER, Bodl. Nr. 427) lautet:

זכיתי אני שכתתי בר כ"ר אברהם ... ב"ר פותו זצ"ל והשלמתי זה הפירוש
 של תורת כהנים ובעזר העוזר והרחמן לכל קורא אליו בכל לבב כי
 התחננתי אליו שיזכני להשלימו בזכות מחברו כי היה הספר שהעתקתי
 ממנו מזמן דתתקע"ב (= 1212) ליצירה וכבר נמחק רובו וחסתי על
 כבוד מחברו שלא יאבד מקרב ישראל כאשר נעשה כן לכמה ספרי
 מהחכמים ז"ל כי חשכתי שאין אחר כמוהו ואני השלמתי בכ"ה לחדש
 אדר הראשון של שנת ה' אלפי ור"פ (= 1520) ליצירה וכתבתי לעצמי
 והקב"ה יזכני להגות בו ולצרפו לידע אותו אני וזרעי שיתן לי
 ברוב ... וברוב חסדיו ויזכני להעתיק כל מה שלבי הפין בו

Es handelt sich also bei dieser Oxforder Hs. um eine 1520 hergestellte Abschrift unserer 1212 geschriebenen Hs. - Die Abschrift ist noch mit dem Original zu vergleichen.

Unsere Hs. ist falsch gebunden. Die richtige Anordnung ist: fol. 1, 2, 5 - 8, 3 - 4, 9ff. Fol. 153 gehört nach 131; fol. 155 gehört nach 141. Nach fol. 191 und nach fol. 198 fehlt wahrscheinlich Text.

Nachtrag: Die Hs. wurde außer von Jeh̄ṣ̄ēl noch von einem anderen, nicht mit Namen genannten Schreiber geschrieben. Jeh̄ṣ̄ēl schrieb: fol. 1^r - 94^v, 96^r (12 1/2 untere Zl.), 119^r (erste 3 Worte), 142^r - 200^r (auf S. 200^r schrieb er nur die ersten 4 Zl. und die letzten 5 Zl.), 200^v bis Ende. Das Andere schrieb der zweite Schreiber, der in orientalischer Mašqəṣschrift schrieb (typisch für Ägypten, Syrien und Palästina). Der Unterschied zwischen den beiden Schreibern besteht in der Schrift und in der Schreibung des Tetragramms.

286

Ms. hebr. qu. 3

175 fol. in Pappeinband. Zusätzlich vorne und hinten je 1 Schutzblatt. Einige fol. sind verstümmelt, vermutlich sind auch verzierte Initialen herausgeschnitten, so die Wörter מַלְךְ (zum Neujahrsfest, fol. 14^v), כָּל (zu kol nidrē, fol. 42^v), שׁוֹשָׁן (zum Versöhnungstag, fol. 97^v), אֶכְתִּיר (zum Laubhüttenfest, fol. 138^v).

24 : 32,5 cm (17 : 23 cm), 21 Zl. - Deutsche Quadratschrift auf Pergament, 13. (?) Jh. - Der Terminus ante quem für die Niederschrift ist das 14. (15?) Jh., weil nur v o r dieser Zeit der Buchstabe ך so geschrieben wurde wie in unserer Hs., nämlich ohne den Zwischenraum zwischen dem linken vertikalen und dem oberen horizontalen Strich, also wie ein ך; vgl. EJ, Bd. VIII, S. 1, s. v. He, und die Schrifttafel in der hebr. Grammatik von W. GESenius, 28. Aufl., 1909, Paradigmen- und Registerband, am Ende, Nr. 17 und 18. Der Name des Schreibers ist שְׁלֵמָה, denn dieser Name ist im Mi-še-bērak-Text zu Šimḥat-Tōrā groß geschrieben (fol 172^r und 173^r). Besitzvermerk auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels: "Biblioteca Merzbacheriana Monacensis." Ibid. eingeklebt Ausschnitt aus Kat. RABBINOWICZ, Nr. 59.

מחזור

Maḥzōr. Gebetbuch nach polnischem Ritus, zum Neujahrsfest (fol. 1^r, 42^v), zum Versöhnungstag (fol 42^v, 137^v), zum Laubhüttenfest (fol. 138^r, 175^r). Anfang und Ende defekt.

(fol. 1^r)A
אופד מאז לשפט ...

(fol. 173^r)E
 מי שברך ... בראשית ... ונאמר אמן

E = Ende des vollständig erhaltenen Textes

Pijjūtīm zu den Abendgottesdiensten (außer dem Versöhnungstag) fehlen.

Das 'Alēnū-Gebet ist unzensiert (fol.32^v und 107^v):

שהם משתחוים להכל וריק ומתפללים אל אל לא יושיע

Kol nidrē hatte ursprünglich die ältere Version, die jedoch von späterer Hand gelöscht und in die neue umgeändert wurde (fol. 42^v).

Durchgestrichen, aber noch lesbar: Fol. 75^v - 76^r: הגוים אפס ותהו נגדך חשובים ...; ebenso fol. 79^v - 80^r: הגוים אימים זמזומים קדר ואדומים ... בלעם קלעם ... גמומים דמומים ... (מחזור לימים) Der letztgenannte Passus wird in den neueren Maḥzōr-Ausgaben meist weggelassen; DANIEL GOLDSCHMIDT jedoch (הנוראים לפי מנהגי בני אשכנז לכל ענפיהם, מוגה מעובד ומבואר בידי דניאל גולדשמידט, כרך ב, יום כפור, י-ם, תש"ל) hat beide Stellen (S. 186 bzw. S. 196). GOLDSCHMIDT zur letztgenannten Stelle (s. 196, Anm. zu Zl. 1): תגובה טבעית: ומובנת מתוך הרדיפות שהיו בתקופת חיבור הפיוט.

Der Abschnitt סליחה (fol.89^r): אל יהים אל דומי לדמי ... מחסידי לותיר מן הגזירה.

Der Abschnitt אנו וימינו כצל (fol. 92^r) hat die Version: כי אנחנו עמך ... ואתה ...

Es finden sich einige Korrekturen sowie Pijjūt-Variationen: Fol.23^v enthält: ... מי אל גדול אכתריאל שמו מפורש בשבעים, אפוד ושגב כמלאלי ... mit Refrain: רקיעים כאלהים ... Dieser Pijjūt fehlt bei DAVIDSON, Thes. Die Zeilen dieses Pijjūt beginnen mit den Buchstaben א bis צ. Der Wortlaut ist im Anhang wiedergegeben.

Die Hs. enthielt ursprünglich auch Pijjūtīm zu anderen Festtagen. Die letzten drei fol. (173 - 175) sind stark verstümmelt. Fol 173^r hat: אור ישע מאושרים zum Pesah-Fest, jedoch nur die ersten zwei Strophen. Es folgt ohne Übergang אודך כי ... zu Sabbath Hanukkā; die fol. dazu sind der Länge nach durchgerissen und stark verwischt.

Anhang: fol. 23^v - 24^r

סביכות כסאו ייחודו פוצחים
 שיח לשורר לא יירשו נצחים
 עד יחלו ריעים ואחים
 עבימו יוחילו ואחר משבחים
 מי אל ...
 פשר שלום מותווך כינותם
 פינות מגיחים כאור גיחתם
 צורם מכתירים בזיר תחילתם
 צגים לרוממו רגעי עתים
 מי אל גדול כאלהים
 ואין זולתו אלהים
 מי ימלל גבורות אלהים
 מי ימלל גבורות אלהים

(ובכן ולך תעלה קדושה)

אכתריאל שמו מפורש בשבעים
 אפוד ושנב במלאכי רקיעים
 בורכים לפניו וקודים וכורעים
 בהולים מאימתו וכחיל רתועים
 מי אל גדול כאלהים
 ואין זולתו אלהים
 מי ימלל גבורות יי
 מי ימלל גבור אלהים
 גחולי שלחבת עפים בשש שש
 גודל ניצוחו מנצחים לאשש
 דוהרים כרצוא ושוב שלח מלכשש
 דמותו לא חזים סתרו בעשש
 מי אל גדול ...
 הודו בערפל כחכיון סתרים
 הלא משאתו יגורו בווערים
 וכיתות כיתות סביביו נצכרים
 ושיר חדש יחדשוהו לבקרים
 מי אל ...

זה אלי מבין מה להיות
 זיק היוצא מפיו נחלק לשתי

בריות

חציים ברד וחצים שלחכיות
 חותם בעשרים ושתים משרתי

עליות

מי אל ...

שפסרי מתוחים שבוצים בן חילו
 טסים משני צדודין לכלל חילולו
 יקודי שרפים נצבים לעלו
 ישפפו ממטה וממעל לו
 מי אל ...

כל המזלות נוגהי מאוריו
 כל אחד מהלך ופניו לאחריו
 לבלתי הסתכל קידום חביריו
 להרחיק קינוי ותחרות מדיריו
 מי אל ...

מימנו מיכאל בצבאות המוניו
 משמאלו גבריאל נמחנות שאוניו
 נוראל בחילו נצב לפניו
 נכון לאחריו רפאל ולא מציצין
 מחניו

מי אל ...

192 fol. in Pappeinband mit Lederecken und -rücken. Zusätzlich vorne und hinten je 9 Papierschuttblätter. Zählung beginnt mit fol. 10, nach den vorderen Schutzblättern, und endet mit fol. 202, vor den hinteren Schutzblättern. So ergeben sich 192 gezählte fol. -

21 : 29,5 cm (12 : 19 cm); 28. Zl. Lagenkustoden. Deutsche Quadratschrift auf Pergament, 13./14. Jh. - Die Hs. war früher im Besitz des Rabbiners Tebele Scheuer (gest. in Mainz 1782) und dessen Erben, laut Vermerk auf fol. 10^r: (!) שו"ת הלז עדיין כשותפות בין האחים בני הגאון המונח (!) מהוי טעבלי שייאר זצל"ה. Vgl. auch die "Liste von Hss. im Besitz des Hirsch Scheuer in Mainz", im 1. Band dieses Katalogs, Ms. hebr. oct. 144/II,8. Später ging die Hs. über in den Besitz des Frankfurter Rabbiners Aron Fuld (gest. 1847) und dessen Söhnen, die die Hs. im Jahre 1867 der Frankfurter StuUB schenkten, laut Exlibris auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels: "Bibliothecae civicae Moenofrancofurtanae / ex voto parentis / Aaronis Mosis Fuld / donaverunt filii / MDCCCLXVII / No. 681." Zur Zeit der Publikation der Hs. (im Jahre 1860, s. unten) befand sie sich also noch im Besitz der Söhne des Aron Fuld, wie auch aus dem Vorwort zur Edition (von uns unten zitiert, s. ibid.) hervorgeht. - Ebenfalls auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels: aufgeklebter Zettel mit Vermerk: "Teschubos Or Sarua. / Rechtsbescheide von Isaac / ben Mose aus Wien. / Pergamenthandschrift."

שאלות ותשובות מהר"ח [אור זרוע]

Še'elōt u-tešūbōt MHR"Ḥ Ōr zārūa^e. Responsen (Anfang und Ende defekt) des Rabbi Ḥajjīm ben Jiṣḥāq, der in der 2. Hälfte des 13. Jh.s in Wien lebte (über ihn s. EJ, VII, S. 1508f.). Er hat den Beinamen אור זרוע nach dem Titel des Werkes seines Vaters Jiṣḥāq ben Mōše (lebte in der 1. Hälfte des 13. Jh.s, ebenfalls in Wien; über ihn s. EJ, Bd. IX, S. 25ff.).

:(fol. 10^r)A

עושה המצוה למה יחזור ויברך על הטלית שנייה ...

:(fol. 202^r)E

מה שנהגו לשלוח לגויים דגים ... / ... הלכה כמותו כלפי חזקי רביה דרי יוחנן מ"מ מכוון.

A = Responsum Nr. 6, Mitte; E = Responsum Nr. 225, Mitte.

Erstmalige und bisher einzige Ed., aufgrund unserer Hs: Leipzig 1860; vgl. BENJACOB, Thes., S. 556, Nr. 77. Tbl der Ed.: ספר שאלות ותשובות מהר"ח אור זרוע לרבנא ורבנא מהור"ר חיים אשכנזי בן ... מהור"ר יצחק אור זרוע מווינא / בו נקבצו שו"ת אשר השיב המחבר לחכמי דורו וגאוני זמנו,

וסובבים הולכים על די' / חלקי השיע ... הספר הזה היה ספון ושמון
קרוב לשש מאות שנה ועתה בעזרת די' הוצאתיו ממחשכי הנשיה / אני /
יהודא בן ... מהור"ר אלכסנדר ראזענברג (= J. Rosenberg) נדפס
בלפסיא (= Leipzig) שנת ה"שישי לפ"ק (= 1860).

Aus dem Vorwort des Herausgebers J. ROSENBERG seien die wichtigsten bibliographischen Angaben zitiert:

ברצות הי' לזכות עמו ישראל ... הביא אותי הי' לבית עקד הספרים של ...
כהר"ר בנימין נידערהאפהיים (= B. Niederhofheim) בפפד"מ וראיתי
בבית נכאתיו חמדה גנוזה העתק משו"ת הנ"ל (= שו"ת מהר"ח) אשר נתן
לכסף מוצא להעתיק אותה מעקד הספרים של הרב מהורר אהרן פולד
(= A. Fuld) ז"ל ובקשתי מאתו שימסור אותה לידי וירשני לתתה תחת
מכבש הדפוס והוא גם ... מסר לידי לתתה כיון בדפוס ... מחמלתי על
ספר הקדוש שו"ת דרבינו מהר"ח א"ז ז"ל ... ואולי ברבות הימים יאכלנו
עש ותולעה ונשכח שמו בישראל חשתי ולא התמהמהתי לתת תחת מכבש
הדפוס לתת להצדיק זכרון בישראל ... ואור הספר יאיר ויהיל על פני
תבל ...

In den oberen rechten Ecken der Verso-Seiten unserer Hs. ist vermerkt: מהר"ח.

Es sei noch angemerkt, daß dieser Edition des מהר"ח im Jahre 1860 bald die -
ebenfalls erstmalige - Edition des Werkes אור זרוע des Vaters folgte, aufgrund von
Hss., in mehreren Teilen: Szitomir 1862, Jerusalem 1887, u. a. - So lagen nun die
Werke von Vater und Sohn, - beides klassische Werke der rabbinischen Literatur,
beides auch Werke von kulturhistorischer Bedeutung, - 600 Jahre nach ihrer
handschriftlichen Niederschrift in gedruckter Form vor.

Zum Datum der Ed. s. noch SLATKINE, S. 288, Nr. 77.

288

Ms. hebr. qu. 5

86 fol. in Pappband. Hebr. Foliierung: כ - ע"ד (= 6 - 78). Unbeschrieben: fol. 1 - 2^r, 3^v, 5^v,
69^v, 76^v, 78^v, 80^v - Ende.

20,5 : 32 cm (16 : 26 cm); ca. 48 Zl. - Kustoden an sämtlichen Recto- und Verso-Seiten.
Deutsche Kursivschrift auf Papier, 17. Jh. - Verziertes Tbl (fol. 3^r, s. unten). Auf fol. 2^v
Titelangabe in deutscher Sprache (und deutscher Schrift): Ozar Ehaiim [sic] (Schatz des Lebens)
[Klammern im Original] / von Isak Loriah neben einem / Anhang von Rabbi Mosche Schuth
[S'chut = Zakut].

אוצר החיים (= אוצרות חיים)

Ōṣar ha-ḥajjīm (= Ōṣerōt ḥajjīm). Kabbalistisches Werk, verfaßt von Ḥajjīm ben Jōsēf Vital (Palästina, 1542 - 1620). Mit Glossen des Mōše Zakūt (Italien, 1625 - 1697).

(fol. 3^v)Tbl: אוצר החיים

(fol. 4^r)A:

ספר אוצרות חיים / והוא חלק ראשון מספר עץ חיים והוא סולת נקייה
וקבלה אמיתית מההרח"ו זל"ה מפי הרב הנורא / איש אלקים מהר"ר
יל"א (= יצחק לוריא אשכנזי) זצוק"ל: / דרוש אדם קדמון / ליקוטי
הקדמת הקבלות שקבלתי אני הצעיר חיים ויטאל ממורי ורבי נר ישראל
בוצינא / קדישא הרב האלקי החסיד העניו כמהורר יצחק לוריא אשכנזי
שלמד עמו אליהו ז"ל גם יחוברו / אליהו קצד כוונת בתפלות ובמצות
וקצת ייחודי וכוונת ע"ד האמת ליחד המאורות / העליוני כאשר יבאו
לפנינו בעזרת האל ית' ובקצת כיאורי מאמרים מן / הזוהר וכיאור
פי' (= פסוקים) ע"ד האמת וע"פ הפשט ודרושי הנשמות / הגלגולים ...

(fol. 68^r)E:

... ולכן אין בו בחי' (= בחינת) שם מ"ב כנז' / תם ונשלם ... לאו"א

Fol. 69^r: Graphische Darstellungen kabbalistischer Art.

Fol. 70^r - 78^r: (= אצילות, בריאה, יצירה, עשיה) סדר השמות של פרצופי אבי"ע ...
בכל בחינותם מזוין ולמטה שמות של ז"א דאור פנימי / ...
mehr graphische Darstellungen als Text.

Fol. 79^r - 80^r enthalten die Glossen des Mōše Zakūt: מכתובת יד מהורר
משה זכות ז"ל וז"ל / אמר הצעיר משה בן הר"ר מרדכי זכות ז"ל ראיתי
לעורר לב המשכיל במה שלא קדמני אדם ...

Diese Glossen enden (fol. 80^r) mit der Überschrift: גדלות שני.

Eine andere Hs. dieses Werkes ist: StuUB, Ms. hebr. oct. 1; s. unsere
Beschreibung im 1. Bd. dieses Katalogs. Die Lesarten der beiden Hss. differieren
wesentlich. Oct. 1 ist die bessere Hs.

Druck: Korec 1783.

289

Ms. hebr. qu. 6

91 fol. in Pappeinband.

19,5 : 28,5 cm (12 : 22 cm; ab fol. 71^v 13 : 19,5 cm); 39 Zl.; ab fol. 71^v 46 Zl. - Deutsche Kursivschrift auf Papier, 14. Jh. - Ab fol. 71^v von anderer Hand. Auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels Vignette: "Bibl. civ. Moenofr. ex voto parentis AAronsis Mosis Fuld donaverunt filii MDCCCLXII. Nr. 680." Ibid. eingeklebt Zettel mit dem Vermerk: "Teschubos Rosch. Rechtsbescheide von Ascher ben Jechiel. Handschrift aus dem 14. Jahrhundert." Zur Vignette und zum eingeklebten Zettel vgl. Ms. hebr. qu. 4.

שאלות ותשובות הר"י אשר בן יחיאל

Še'elōt u-tešūbōt rabbī Āšēr ben Jehī'ēl. Resposensammlung des berühmten, רא"ש (Rōš) genannten Klassikers der rabbinischen Literatur, geb. ca. 1250 in Deutschland, gest. 1327 in Spanien (über ihn s. EJ, Bd. III, S. 706 - 708).

:(fol. 1^r)A

קהל שיש להם דין עם אחד מהעיר ... (= כלל נ"ח, דין א')

:(fol. 91^v)E

היה לך למשש כעוור / באפילה בענין אשת איש ... וכ"ש באשה זו שכבר
זינת ימיי רבי ומחמת פחד עונש היי אומרת שגרשה בעלה / ... ושלום
אשר בה"ר יחיאל ז"ל

Am oberen Rand einiger fol.: תשובת הרא"ש.

Ed. pr.: Konstantinopel 1517; seither weitere Edd., vgl. BENJACOB, Thes., S. 555, Nr. 53. Die Reihenfolge der Resposen in der Hs. weicht völlig von derjenigen in den Edd. ab. Zahlreiche Varianten. Der letzte Rechtsbescheid in der Hs. (am Anfang defekt) fehlt in den Edd.

Die Hs. ist verzeichnet in der Liste des Ms. gebr. oct. 144/II, als Nr. 5 (s. im 1. Bd. dieses Katalogs).

Sammelband in 2 Teilen.

24. fol.; zusätzlich vorne und hinten je 1 Schutzblatt. Pappeinband. Zählung in der Hs. z. T. falsch; neue Zählung von uns (alle Angaben in der Folge nach der neuen Zählung). Unbeschrieben: fol. 11^v - 12^v; 24^v. Teil I = fol. 1^r - 11^r. Teil II = fol. 13^r - 24^r.

17,5 : 29 cm (Teil I = 13,5 : 9 cm; Teil II = 15 : 22 cm); Teil I = 48 Zl.; Teil II = 46 Zl. Italienische Kursivschrift auf Papier. Geschrieben von Abrahām Dāwid Provenzalo: Teil I: Donnerstag, 18. Januar 315 (= 1555), Teil II: Ende Februar 315 (= 1555); in Rodigo.

I

פירוש על כ"ה מוקדמות מהרמב"ם

Pērūš 'al 25 muqdamōt mē-ha-RaMBaM. Kommentar über die 25 Prämissen des Maimonides im Mōrē nebūkīm, aus dem Arabischen des Muhammed abu Bekr al-Tabrizi (13. Jh.) ins Hebr. übersetzt von Jiṣḥāq ben Nātān aus Cordoba, ca. 1347.

:(fol. 1^r)Ü

פ"י על כ"ה מוקדמות מהרמב"ם ז"ל מספר / המורה פירשם אבובכר בן
מחמד אל תבריוזי

:(ibid.)A

השבח לאל אשר לא סר מציאותו ... / אמר עבד האל מחמד אבובכר בן
מחמד אל תבריוזי זה החלק אשר כתבו הזקן הנכבד השר משה / בן עבד
האלקי הישראלי הקרטבי ...

:(fol. 11^r)E

... וכל חמד / לצורה או נושא המקרה הזה המגיעו לקבל אותה הצורה
או המקרה כפעל דבר זולת אותו החמד ואותו הנושא / תם / בנלך ואעי

:(ibid.)K

מידי היתה זאת הצעיר אברהם בכמי דוד פרוונצילו יצו / כתבתיו לעצמי
והשלמתיו ביום וי"ח ינארו / שט"ו לפ"ק ברוך הי' שהיה לי והוא /
ברחמיו ... / ... / ואמן / ואמן

Die 25 Prämissen finden sich zu Beginn des 2. Teiles des (arabisch geschriebenen) philosophischen Hauptwerkes des Maimonides, betitelt "Führer der Verirrten" (Mōrē nebūkīm). Diese Prämissen enthalten eine Zusammenfassung der

Hauptgrundlagen der aristotelischen Philosophie, die Maimonides benützte, um die Existenz, Einheit und Unkörperlichkeit Gottes zu beweisen; vgl. EJ, Bd. XV, S. 694.

Über Tabrizi, den Verfasser des (arabisch geschriebenen) Kommentars zu den Prämissen, ist nur bekannt, daß er (wahrscheinlich) im 13. Jh. lebte; vgl. STEINSCHNEIDER, HÜ, § 207, S. 361f., der feststellt, daß man seinen Namen "vergebens bei den arabischen Bibliographen sucht."

Von der hebr. Übersetzung des Kommentars erschien ein Druck: Venedig 1574 (s. STEINSCHNEIDER, Bodl. S. 1143). Unsere 1555 datierte Hs. wurde also (19 Jahre) vor dem Erscheinen der Ed. geschrieben und ist deshalb besonders wertvoll.

Der Name des Übersetzers, Jiṣḥāq ben Nātān aus Cordoba, erscheint weder in unserer Hs. noch in der Ed., erscheint jedoch - laut Angabe STEINSCHNEIDERS, HÜ, § 207, S. 362 - in einer Wiener Hs., die um 1347 in Majorca geschrieben wurde.

Es ergibt sich folgende chronologische Reihenfolge: 1185 oder 1190: Abfassung des Mōrē nebūkīm. 1204: Maimonides gest. - 13. Jh.: Tabrizis Kommentar. 1347 (terminus ante quem): Jiṣḥāq ben Nātāns Übersetzung. 1555: Abfassung unserer Hs. 1574: Erscheinen der Ed.

II

Titel wie Teil I

Von einem anderen Übersetzer.

Ü(13' fol.): הקדמת המפרש

A(13' fol.): (ibid.)

אמר המעתיק בעמדי על קצת מאנשי החכמה וראיתי ביאורם ומופתיהם
באלה ההקדמות ...

E(24' fol.):

... וכל חמר לצורה או נושא למקרה המגיע להם / לקבל ונותה (?) התורה
וכו ... / מאותו החמר ומאותו / הנושא תם ונשלם / תהלה לבורא
עולם / אמן / ואי

K(13' fol.): (ibid.)

העתקתיו לעצמי אני הצעיר אברהם בכמי דוד פרווינצ'י / יצ'ו פה
רודיגו והשלמתיו בטוב ה' סוף חדש פברירו משנת שט"ו לפ"ק / ברוך
ה' שהיה לי כח יהיה / עמי תמיד ויגיעני לי / ... / אכ"ר

Dieser Teil beinhaltet die anonyme, noch unpublizierte Übersetzung, von der STEINSCHNEIDER, HÜ, § 207, S. 262 einige Mss. aufzählt (jedoch nicht das Unsrige, das ihm wohl nicht bekannt war). STEINSCHNEIDER zitiert (ibid. Anm. 771) Ü und A dieser anonymen Übersetzung:

הקדמת המפרש-אמר
... המעתיק בעמדי על קצת ... Dies ist identisch mit Ü und A unserer Hs. (s. oben).

291

Ms. hebr. qu. 8

203 fol. Pappereinband mit Lederecken und -rücken; Lederschlaufen. Hebr. Follierung: - א ס"ד (= fol. 3 - 66); dann nur noch vereinzelt hebr. Follierung. Unbeschrieben: 1^r - 2^v, 4^v, 6^v, 8^v, 11^v, 15^v, 20^v, 27^v, 29^v, 31^v, 36^v, 38^v, 48^v - 50^v, 51^v - 52^r, 58^v - 59^v, 62^v, 65^v, 69^v, 87^v, 97^v, 103^v, 114^v - 115^v, 123^v, 131^v - 132^v, 139^v, 143^v, 145^v, 152^v, 153^v - 154^v, 160^r, 166^v, 169^v, 177^v, 181^v, 184^v, 185^v - 186^v, 191^v, 194^r - 195^v, 202^v - 203^v.

20,5 : 33 cm (ca. 17 : 28 cm); ca 45 - 50 Zl. - Kustoden an den meisten Recto- und Verso-Seiten. Deutsche Kursivschrift auf Papier, 18. Jh. - Autograph. Auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels Vignette: "Bibliothecae civicae Moenofrancofurtanae / ex voto parentis Aaronis Mosis Fuld / donaverunt filii MDCCCLXVII No. 686." Darüber eingeklebt Zettel: "Handschriftliche Aufzeichnung / talmudischen Inhaltes von / Nathan Maas. Ueber / verschiedene / Traktate."

[חידושים ודרשות]

Hiddūšim u-derāšōt. Novellen zu vielen Talmud-Traktaten, insbesondere zu Sanhedrīn und Bābā batrā; auch (fol. 178 - Ende) Trauerreden und Homilien. Verfaßt von Nātān Maas, Rabbinatsverweser in Frankfurt am Main (gest. 1794).

:(fol. 3^v)Ü

:(ibid.)A

דף ע"ד ע"א בגמי ורוצח גופא מנלן סברא הוא וכו' ...

:(fol. 201^v)E

מנשרים קלים ומאריוי / גברו לעשות רצון קונם וחפץ צורם יזכרם ה'
לטובה עם שארי צדיקי עולם בזכותם יגן / עלינו אמן

· Es folgt (fol 202^r) Inhaltsverzeichnis.

Eine Homilie auf fol. 178^r ist datiert ט"ו מנחם תקי"ז (= 15. Āb 1757). Fol. 196^r: Trauerreden, datiert כ"ה אייר תקכ"ט (= 25. Ijār 1769), auf rabbinische Autoritäten, die kurz vorher gestorben waren: Abrāhām Lissa, Rabbiner in Frankfurt am Main (über ihn: EJ, Bd. II, S. 130); Netan^ʿel Weil, Rabbiner in Karlsruhe (über ihn: EJ, Bd. XVI, S. 396); Mordekai Halberstadt, Rabbiner in Düsseldorf (über ihn: EJ, Bd. VII, S. 1175). Zu Abrāhām Lissa, auch Abusch Chasid genannt, vgl. auch PRIJS, Dreif. Faden, S. 14.

Fol. 187^r beinhaltet: דרוש לסיום ספר מנורת המאור, also eine religiöse Ansprache bei der Feier aus Anlaß der Beendigung des Studiums des Moralbuches Menōrat ha-mā^ʿōr. Gewöhnlich wird nur die Beendigung des Studiums eines Talmud-Traktes durch einen solchen "Sijjūm" gefeiert; vgl. jedoch Talpioth, Bd. IV (New York 1950), Heft 3-4, S. 844, Abs. 39, wo J. EPSTEIN eine mittelalterliche Quelle zitiert, die *vermutlich* (bei Änderung einer Lesart) von einem "Sijjūm" bei Beendigung *aller* Arten von religiösen Werken spricht. Unsere Hs. bietet ein Beispiel aus der Praxis.

Vgl. StuUB Frankfurt, Ms. hebr. oct. 39; Ms. hebr. oct. 41; Ms. hebr. fol. 1.

Das Material ist noch unediert. Zu untersuchen ist jedoch noch, ob und wieweit sich das handschriftliche Material zu Sanhedrīn mit der Ed. Offenbach 1884 deckt.

292

Ms. hebr. qu. 9 / I

310 fol. in Ledereinband über Holz mit Messingbeschlägen und -schließen, Streicheisenlinien und Blindpressung; hebräische Pagnation: ן"ש - א (= fol. 4^r - 308^r); fol. 1^r - 2^r und 309^r - 310^v unbeschrieben.

22 : 29,5 cm (14 : 21,5 cm); 32 Zl.; Kustoden an sämtlichen Recto- und Verso-Seiten; saubere Deutsche Kursivschrift auf Papier; abgeschlossen in der Woche der ersten Perikope Genesis des Jahres 5479 (= 1718) in Frankfurt/M.

Schönes verziertes Titelblatt (kolorierte Federzeichnung). Im vorderen Einbanddeckel eingeklebter und mit einem Siegel versehener Zettel: Unterzeichneter bescheinigt hiermit, daß er die *Chitbe Ri*, welche vor einhundert und neun Jahren zu Frankfurt am Main geschrieben und in vier Foliobänden gebunden sind, braun Leder mit Messing die Ecken beschlagen und mit Messing strapsen versehen, - diese gesehen und nach Kapitel und Paragraphen die Vollständigkeit des Werkes untersucht und richtig befunden hat. Offenbach, den 15ten Febr. 1828. Herz Jacob Binger, Zehngebotschreiber und Beglaubigter der Israelitischen Gemeinde dahier.

דרך עץ חיים

Derek 'eš ḥajjīm. Methode des Lebensbaumes. Auf den Lehren des Jiṣḥāq Luria basierendes kabbalistisches Werk. Verfaßt von Ḥajjīm Vital.

(fol. 3^r)T

ספר / דרך עץ החיים / הכינו וגם חקרו הרב המקובל / האלקי קדוש
יאמר לו כבוד מוהר"ר / חיים וויטאל זצלה"ה. קבל מסיני / ועוקר
הרים איש אלקים קדוש / הוא בוצינא קדישא. כבוד הרב / מוריניו
ורבינו יצחק לוריא א / אשכנזי זכר צדיק לברכה לה"ה / נכתוב פה
ק"ק / פרנקפורט דמיין / ונגמר לסדר ולפרט / את דרך עץ החיים

(fol. 4^r)Ü

הקדמת עץ החיים מהאיש האלקי מוהר"ר חיים וויטאל זצלה"ה

(fol. 4^r)A: אמר הצעיר הדל באלפי חיים ...

(fol. 298^r)E

... וכל אי יש לה אומנות בפני / עצמה. לילית ברומי על ע"ז. סלמנקי /
על ש"ד. של מצרים על ג"ע / דמשק על הגזל. השם / ירחקנו מכל דבר /
רע אמן / תם ונשלם שבת לאל בורא עולם ספר / הקדוש עץ החיים

(שער מ"ט שער קליפת נוגה פרק י"א (Kolummentitel:))

Dann folgt auf fol. 299^r: שער הכללים לקושי החברים פרק א' / שער

הכללים להר"מ נגארה והר"י ארזין / והר"מ יונה זלה"ה ויתחלק
לייג פרקים ...

(fol. 308^r)E

... עד כאן מצאתי. תם ונשלם שבת לאל בורא עולם

Fol. 2^r bringt ein Gebet und Notizen ethischen Inhalts (vom Schreiber?). Fol. 3^r enthält ein Inhaltsverzeichnis zur Hs. Nach der Einleitung Vitals folgt die הקדמת המעתיק (fol. 7^r - 8^r), die jedoch nicht etwa vom Schreiber, sondern vom Ordner des Werkes stammt (fol. 8^r, Zl. 6 - 5 v. u.: הצעיר מאיר / בלא"א הנדיב מהר"ר יהודא ליב כ"ץ זצ"ל פאפרש תושב ירושלים עיר הקודש תוב"ב אמן וואמן / 1818, לאשצוב, Edd. Korec 1784, 1785, Sdilkow 1800, Dobrmono 1804, Sdilkow 1818 (vgl. BENJACOB, Thes., S. 446, Nr. 514; SCHOLEM - JOEL, Nr. 52 und 68). Das Verhältnis der Hs. zu den Edd. konnte nicht überprüft werden.

293

Ms. hebr. qu. 9 / II

219 fol. in Ledereinband über Holz mit Messingbeschlägen und Resten von Messingschließen (abgerissen), Streicheisenlinien und Blindpressung; Hebräische Pagination: א - ט"ג (= fol. 5^r - 217^r); fol. 1^r - 3^r, 4^v und 217^v - 219^v unbeschrieben.

21 : 29,5 cm (ca. 13 : 21,5 cm); 30 Zl.; Kustoden an sämtlichen Recto- und Verso-Seiten; saubere Deutsche Kursivschrift auf Papier aus dem Jahre 1720. Schönes verziertes Tbl (Federzeichnung, nicht koloriert wie 9 / I und III / IV).

פרי עץ חיים

Perī 'eṣ ḥajjīm. Frucht des Lebensbaumes. Kabbalistisches Werk über die Gebete, auf den Lehren des Jiṣḥāq Luria basierend und geordnet von Mē'ir Poppers (vgl. 9 / I).

Verfaßt von Ḥajjīm Vital.

:(fol. 4^r)T

ספר / פרי עץ החיים / והוא חלק ראשון מכוונות / התפלות הכינו וגם
חקרו הרב ה/המקובל האלקי קדוש יאמר לו / כבוד מוהר"ר חיים ויטאל
זצלה"ה / קבלו מסיני ועוקר הרים איש אלקי / קדוש הוא בוצינא קדישא
כבוד / הרב מוריני ורבינו יצחק לוריא / אשכנזי זצ"ל לחיי העולם
הבא / נכתב בק"ק פרנקפורט דמיון יע"א לפרט / פר"צ צדיק / עץ חיים

:(fol. 5^r)A

שער התפלה פרק א' / ענין התפלה, הנה כל תפלה היא בעולם העשיה
כמ"ש תפלה לעני ...

:(fol. 217^r)E

... ואפשר ליישב שאנו מתחילין מתתא לעילא. / תם ונשלם הסדר של
שבת / קודש שבת לאל בורא / עולם

Die Hs. enthält שער שבת bis שער התפלה S. Ms. hebr. qu. 9 / III.

213 fol. in Ledereinband über Holz mit Messingbeschlägen und -schließen (nur noch die obere Schließe erhalten), Streicheisenlinien und Blindpressung; Hebräische Pagination: רי"ד - שע"ה (= fol. 3^r - 164^r) und א' - מ"ו (= fol. 165^r - 210^r); fol. 1^r - 2^v, 3^v, 140^v und 210^v - 213^v unbeschrieben.

21 : 29,5 cm (ca. 13,5 : 21,5 cm); 30 Zl.; Kustoden an sämtlichen Recto- und Verso-Seiten; saubere Deutsche Kursivschrift auf Papier aus dem Jahre 1720.

Schönes verziertes Titelblatt (kolorierte Federzeichnung).

פרי עץ חיים

Perī 'eš ḥajjīm. Frucht des Lebensbaumes. Kabbalistisches Werk über die Gebete, auf den Lehren des Jiṣḥāq Luria basierend und geordnet von Mē'ir Poppers (vgl. 9 / I). Fortsetzung zu Ms. hebr. qu. 9 / II.

Verfaßt von Ḥajjīm Vital.

:(fol. 3^r)T

ספר / פרי עץ החיים / והוא חלק שני מכוונות / התפלוי / הכינו וגם
 חקרו הרב המקובל / האלקי קדוש יאמר לו כבוד / מוהר"ר חיים
 ויטאל זצלה"ה / קבלו מסיני ועוקר הרים איש / אלקים קדוש הוא
 בוצינא ק/קדישא כבוד הרב מורינו ורבינו / יצחק לוריא אשכנזי זצ"ל /
 לחיי העולם הכא / נכתב בק"ק פרנקפורט דמיין יע"א לפרט / פר
 צדיק / עץ חיים

:(fol. 210^r)E

... ומתמן יחות שפע קדישא והשגת רוח הקודש לנו ולכל / ישראל אמן
 (שער תיקוני עוונות פרק י"ב Ende der)

Die Hs. enthält שער ראש חדש bis שער ד' מינים und דרושים mit den שער שער הנבואה ורוח הקדש והייחודים. חדושי הרמ"ז ומהרנ"ש שער שער הנבואה ורוח הקדש והייחודים sind gesondert paginiert; vgl. BENJACOB, Thes., S. 495, Nr. 1124. Das Verhältnis der Hs. zu den Edd. (Sdilkow 1819 und לאשצוב 1819) konnte nicht überprüft werden.

176 fol. in Ledereinband über Holz mit Messingbeschlägen und -schließen, Streicheisenlinien und Blindpressung (kleineres Format als 9 / I - III); Hebräische Pagination: ט"קס"ט - א (= fol. 5^r - 173^v); fol. 1^r - 3^r, 4^v und 174^r - 176^v unbeschrieben.

19 : 26,5 cm (13 : 18,5 cm); ca. 26 Zl.; Kustoden an sämtlichen Recto- und Verso-Seiten. saubere deutsche Kursivschrift auf Papier aus dem Jahre 1720.

Schönes verziertes Titelblatt (kolorierte Federzeichnung, oben drei Medaillons: Noah mit der Arche, Vertreibung aus dem Paradies, Lots Töchter reichen dem Vater Wein). Eintrag auf fol. 3^v: Ri sive Rabbi Isaac Lurjensis Opera cabbalistica.

סדור התפלה עם קיצור כוונות

Siddūr ha-tefillā 'im qiššūr kawwānōt. Kabbalistisches Gebetbuch, auf den Lehren des Jiṣḥāq Luria basierend.

Verfaßt von Ḥajjīm Vital.

:(fol. 4^r)T

סדור התפילה / של כל השנה עם קיצור כוונות / הכינו וגם חקרו הרב

המקובל / האלקי קדוש יאמר לו כבוד מוהר"ר / חיים וישאל זצלה"ה
קבלו מסיני ועוקר / הרים איש אלקים קדוש הוא בוצינא / קדישא כבוד
הרב מורינו ורבינו יצחק / לוריא אשכנזי זצ"ל לחיי העולם / הבא /
נכתב בק"ק פרנקפורט דמיין יע"א / בשנת תפלה לאל חיי לפ"ק

:(fol. 5^v)A

הנהגות בתפלה וקצת יחודים קודם התפלה לזכך הנשמה. / צריך ליזהר
קודם כל דבר לומר תמיד ליחודא שמא דקב"ה ...

:(fol. 173^v)E

סדר ההקפות בשמחת תורה / ... / מוסף / ... ברוך אתה יהוה המברך
את עמו ישראל בשלום: תכוין שמזדווג יסוד דז"א עם יסוד / רחל וממתקי
הג' שבו שם / ... ומצטייר / הטיפה שם בה בשלשה ימי הקליטה: / תם
ונשלם שבח לאל בורא עולם.

Zum kabbalistischen Gebetbuch mit den kurzgefaßten lurianischen Kawwānōt, die auf den Kawwānōt im Werke Peri 'eṣ ḥajjīm basieren, vgl. BENJACOB, thes., S. 664, Nr. 777; FRIEDBERG, Bēt 'eqed II, S. 1119, Nr. 1734. Das Verhältnis der Hs. zu

den Edd. (Zolkiew 1781, Lemberg 1788, Muncaşz 1901) konnte nicht überprüft werden.

296

Ms. hebr. qu. 10

Sammelband in 2 Teilen.

89 fol. in Pergamenteinband über Holzdeckeln; hinten 1 Papierschutzblatt;

Teil I: 22,5 : 30,5 cm; zweispaltig, jede Kolumne 7 : 21 cm; 46 Zl.; Spiradisch Kustoden; Italienische Masqetschrift auf Pergament, 14. Jh., geschrieben von Neḥemjā ben Mōše (vgl. ZUNZ, Abschreiber, Nr. 975, Catal. Benzian S. 8, Nr. 29 = unsere Hs.) für Jehūdā ben Eliʿāb. Teil II: Deutsche Kursivschrift auf Pergament, 15. Jh.

Im vorderen Einbanddeckel eingeklebt ein Ausschnitt aus den Kat. RABB. Nr. 75 sowie Besitzvermerk: Bibliotheca Merzbacheriana Monacensis. Eintrag auf fol. 1^r: RFPIC und מתוקן על ידי יצחק מארלי (zu diesem auch in anderen Hss. vorkommenden Eintrag vgl. L. TETZNER, Die hebräischen Handschriften aus der Bibliothek des Kueser Hospitals im British Museum, in: Mitteilungen und Forschungsberichte der Cusanus-Gesellschaft 8, Mainz 1971, S. 229 ff., S. 230 Anm. 6 ist diese Hs. nachzutragen). Die Hs. bringt (bis fol 46^r) zahlreiche meist über den ganzen Rand gehende Glossen von Jiṣḥāq me-Arles und an einigen Stellen (z.B. fol. 43^v, 44^r, 48^v, 87^v) auch von anderer (italienischer) Hand (16. Jh.). Besitzeintrag (zweimal) fol. 88^v unten: יוחנן בן מורנו הרב ר' מתתיה זלה"ה. Zensurvermerk auf fol. 87^v: revisto per mc Gio(vanni) dominico carretto 1628 (zensiert z.B. fol. 72^v Kol. a).

Fol. 88^v - 89^v bringen Einträge über geliehene Gelder (ohne Jahresangaben) mit folgenden Namen: ר' יעקב ב"ר שמואל; ר' אברהם; יעקב קופיינא; ר' יעקב חלפן.

Teil I = fol. 1^r - 87^v; Teil II = fol. 88^r.

I

מרדכי קצר

Mardokai qāṣār (auch מרדכי הקטן Mardokai ha-qātān genannt). Kurzer Mardokai. Gekürzte Form des bekannten Ritualwerkes, mit zahlreichen Randbemerkungen. Titel genannt im Kolophon.

Verfaßt von Šemūʿēl ben Aharōn Schlettstadt (? , s.u.).

:(Fol. 1^r)A

בשוב גדא אתחיל דא עמ"י עש"ו / ארבעה אבות נזיקין. תני ר' חייא כ"ד
אבות נזיקין / ...

(Anfang Traktat Bābā qammā)

:(fol 87^v)E

... ומתו' כך / מתיר ר"ת לומ' ק"ש וכן ויושע על פה / אעפ"י שדבריי
 שבכתי' אי אפשר לאמר / על פה הני סגוריי (!) בפיו וליכי למיטעי עייי
 סוף / הניזקי' במרדכי / הדרן על הקומץ רבה וסליק הי / הילכות שלית
 וס"ת ומזוזה ותפ / ותפילין / והמגמגם בקיצור זה עיין בקיצורי (!) אחר
 ואם לא / תשיג ידו / יעיין / בתו' ובספרי חיבוריי / ויבין

(Ende Hilköt tefillīn)

:(ibid.)K

חזק ונתחזק הסופר לא יזק עד שיעלה חמור / בסולם ויעקב (!) אבינו
 חלם / אני נחמיה ב"ר משה צב"י ואי"ל (= צדיק באמונתו יחיה ואלקים
 ישמרהו לעד) כתבתי זה המרדכי / קיצר (!) למורי ורבי ה"ר יהודה בן
 ה"ר אליאב השם / יזכהו להגות בו וזרעו וזרע זר / זרעו עד סוף כל
 הדורות אמן / סלה / חזק

Das Werk ist vermutlich mit dem Werk **קצור מרדכי** des Šemū'el Schlettstadt identisch. Zu diesem Verf. vgl. S. KOHN, Mardochai ben Hillel, in: MGWJ XXVI (1877), S. 429 - 432 (Samuel Schlettstadts "kleiner Mardokai" ...); ferner: S. Z. HAVLIN in EJ, Bd. XIV, s.v. Schlettstadt, Samuel ben Aaron, S. 974 - 976. Schlettstadt lebte in der zweiten Hälfte des 14. Jh.s (also ca. 100 Jahre nach Mardokai ben Hillēl, dem Verfasser des von Schlettstadt verkürzten klassischen "Mardokai"). Von Schlettstadts "kleinem Mardokai" existieren mehrere Hss., jedoch noch keine gedruckte Edition. Weder KOHN a.a.O. noch HAVLIN a.a.O. nennen unsere Frankfurter Hs. - Wie HAVLIN anhand einer Notiz in Ms. Parma, de Rossi Nr. 397 nachweist, wurde Schlettstadts "kleiner Mardokai" in Jahre 1376 kompiliert.

Zur Etablierung eines korrekten Textes müssen nicht nur die einzelnen Hss. des Werkes verglichen werden, sondern auch die Zitate des Werkes in anderen Werken herangezogen werden. So fehlt z.B. das Zitat in **חידושי אנשי שם**, Berākōt II, § 40 in unserer Hs. - Ascheri in Toledo wird in unserer Hs. mehrmals erwähnt, z.B. 'Erübīn und Ḥullīn auf fol. 31^v und 49^v unserer Hs. Die Reihenfolge der einzelnen Traktate in unserer Hs. ist:

ב"ק, ב"ב, סנהדרין, שבועות, שבת, פסחים, עירובין, סוכה, ר"ה, יומא,
 ביצה, תענית, מגילה, הילכות ט' באב, מועד קטן, מסכת שמחות, חולין,
 ברכות, ע"ז, יבמות, כתובות, נדה, קידושין, גיטין, הילכות הגט.

Dieser letzte Teil endet (fol. 81^v, Kolumne a): (= מורי) קיצר. Die Hs., vielmehr deren Vorlage wurde also von einem Schüler des Verfassers geschrieben. Ähnlich zu Ketübōt, Ende II (fol. 67^v, Kolumne a): ... המרדכי לא

und Anfang *und Anfang* חיבר אילו נערוי ומורי מן האלפסי כתי הנ"ל וגם הוא קיצר מאד האלפסי והמרי / לא חיברוה כלי (= כלל ?) כן מו' לא: Niddā (fol. 72^v, Kolumne a): ... / והאר"י בהם. Nach ... קיצר (s. oben) folgt: ובמקומוי יש שחיבר בו גם: ליקוטי אחרי אשר / מצא' כתי (= בתו' ?) ובסמ"ג ובסמ"ק ובתשובי כאשר ועוד ראה לחבר הילכו' תפילי' ומזוזו' / וס"ת וציצי' כאשר מצא בחיבורי' ובתו' ולא דרך / ארוכה כ"א דרך קצרה וע"ש בק"א בעלות קטנות. In diesem Teil des ... למען ירוץ הקורא בו (= בקצור אחר; בקצורי אחר ?). Diese Hinweise beziehen sich vermutlich auf einen anderen Redakteur. Die Behauptung von RABBINOWICZ (Kat. Nr. 75), daß sich alle Zitate aus (= מרדכי קצר) in den Ascheri Glossen in unserem Werk befinden, findet man, z.B. für Traktat 'Ērūbīn, nicht bestätigt. Es scheint, daß verschiedene "kurzgefaßte Mardokai"-Werke vorhanden waren. Auch das Zitat bei Isserlein, Pesāqīm Nr. 192, ist in unserem Kodex nicht zu finden.

Die Hs. hat viele Korrekturen, z.T. von anderer Hand. Auf fol. 196^v unserer Hs., am Anfang von Sanhedrīn: וְהָאֲרִיךְ; richtig vermutlich וְהָאֲרִיךְ. Ähnliches auf fol. 75^v, Zeile 6 v.unt., zu Ende Qiddūšīn I. Auf fol. 87^v, Zeile 2f.: וְעַבְקָא וְשֵׁם הָאֲרִיכְתִי; etwas weiter (Zeile 10) jedoch: ע"ש בק"א וְהָאֲרִיכְתִי מֵאֵד. Überhaupt viele kopistische Fehler; es scheint, daß der Schreiber den Text kaum verstanden hat. Auf fol. 75^v, zu Qiddūšīn 30a: ... לֹא צָרִיכָא לְיוּמֵי. Die Hs. hat sehr viele Glossen von anderer Hand in deutscher Kursivschrift. Unter fol. 21^v, Kolumne a z.B.: אַמֵּי לִי מֵהַר"שׁ מִיכְלֵי־שְׁטַטְשֵׁט שֵׁשׁ בִּידוֹ תְּשׁוּבָה רַבִּינוּ שְׁמִשׁוֹן / דְּהִיכִי דְּשָׁנִים נִשְׁבְּעוּ זֶה לְזֶה וְעַבְרָה הָאֶחָד עַל שְׁבוּעָתוֹ מִמִּילָא / הָאֶחָד פְּטוֹר מִשְׁבוּעָתוֹ וְרֵאִיָּה מִשְׁמִשׁוֹן ... (= Schlettstadt). Es ergibt sich also, daß der Glossator unserer Hs. den Verfasser des kurzen Mardokais (verfaßt 1376, s. oben) persönlich gekannt hat (da ja der Glossator feststellt, der Verfasser habe etwas "zu ihm gesagt"). SLATKINE S. 278 verzeichnet unsere Frankfurter Hs. (als "Merzbacher 75") unter Nr. 489, ohne Nennung weiterer Hss. Er hält unseren Frankfurter קַצֵּר מֵרַדְכֵי קַצֵּר nicht als identisch mit dem קַצֵּר מֵרַדְכֵי des Samuel Schlettstadt, den er anschließend unter Nr. 490 aufzählt (mit Nennung einiger anderer Hss.).

II

[תקנות קדמוניות]

Taqqānōt qadmōnijjōt. Anordnungen des Rabbēnū Geršōm, des Rabbēnū Tam und anderer.

... (fol. 88^r)A: מקו' שיש חרם ב"ד ...

(ibid.)E: גם יש בתקנו' אילו שיכול / לבטל התמיד עד יבררו לו כ"ד

Dieser Teil unserer Hs. ist ausgewertet von L. FINKELSTEIN, *Jewish Self-Government in the Middle Ages*, N.Y. 1924, und zwar im Kap. "Takkanot of R. Gershom", S. 111f. - Unsere Hs. ist genannt (als "Merzbacher 75") S. 112 oben. Vgl. Ms. hebr. oct. 203 / VI und Ms. hebr. oct. 227, Nr. 11.

297

Ms. hebr. qu. 11

Sammelband in 2 Teilen.

143 fol. in Pappereinband; vorne und hinten je zwei Schutzblätter; das zweite vordere Schutzblatt ist mit-numeriert (als fol. 1). Die Hs. ist an einigen Stellen (auch fol. 1 - 4) beschädigt. Teil I = fol. 2^r - 91^r; Teil II = fol. 91^v - Ende.

21 : 29 cm (13,5 : 23 cm); 33 Zl. - Vereinzelt Kustoden. Spanische Mašqetŝchrift auf Papier, ca. 16. Jh. - Auf der Vorderseite des zweiten vorderen Schutzblattes (= fol. 1^r) verziertes Tbl von CARMOLY (Text des Tbl. s. am Ende unserer Beschreibung). Ibid. oben linkes Besitzvermerk: אליקים כרמולי. Auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels Ausschnitt aus Kat. RABBINOWICZ, Nr. 77; ibid. roter Stempel: Bibliotheca Merzbacheriana Monacensis.

I

מרכבת המשנה

Mirkebet ha-mišne. Kommentar zu Pirqē Abōt. Verfaßt von Jōsēf ben Mōše Alašqār (15./16. Jh.; lebte in Spanien, nach der Vertreibung in Algerien).

(fol. 2^v)Ü: ספר / מרכבת המשנה / מה"ר יוסף / אלשקאר ז"ל

Dann: הלצה בשבח הכורא ית' / יסוד המחבר יב"ץ (= יראה בנחמת
ציון) / ארומם אנצח אועד. שדי שוכן ערכות. / נצח ישראל משגיח.
בוהן לכבות. יעזרני יסייעני להביעני / ...

Fehlt bei DAVIDSON, Thes.

:(fol. 7^v)A

ספר מרכבת המשנה שחבר החכם השלם הה"ר יוסף בר כ"ה / החכם
השלם הה"ר משה אלאשקר זלה"ה. משה קבל תורה / מסיני ומסרה
ליהושע ... ועשו סייג לתורה. הנה קודם שאפרש / יש לשאול קצת
שאלות. ראשונה מה בא להודיענו שמה קבל תורה מסיני

:(fol. 91^v)E

... שלימות המעשה אשר בעבורו / יזכה האדם לשכר הרוחני. וע"כ
קראתי אותו מרכבת המשנה. תם / ונשלם. בילא"ו

Unsere Hs. ist verzeichnet im CAT-CARMOLY, S. 51, Nr. 21. CARMOLY ist auch der Verfasser einer Biographie des Jōsēf Alašqār, erschienen in der hebr. Zeitschrift **אוצר נחמד** (deutscher Titel: *Ozar Nechmad. Briefe und Abhandlungen, jüdische Literatur betreffend*, herausgegeben von IGNAZ BLUMENFELD), 3. Jahrgang, Wien 1860, S. 105 - 109.

Eine weitere Hs. unseres Werkes befindet sich in der Sammlung Oppenheimer, Nr. 421, s. NEUBAUER, Bodl., Nr. 384, Spalte 84. Diese Hs. ist erwähnt bei CARMOLY, a.a.O., S. 107, Zeile 9 v.u., auch im biographischen Werk **כנסת ישראל** des שמואל יוסף פין (S.J. FÜNN), Warschau 1886, S. 456; auch bei BENJACOB, Thes., S. 373, Nr. 2293.

Die Bibliographie von J.J. COHEN (י. יוסף כהן) über die Kommentare zu Pirqē Ābōt ("Sayings of the Fathers, its Commentaries and Translations") in KS 40 (1964-65), S. 104-117, 277-283 enthält nur Druckwerke (vgl. Index, ibid. S. 283).

Die ersten fol. (fol. 2^r - 6^v Mitte) enthalten verschiedene Gedichte; fol. 6 schließt sich an fol. 2 an. Die Einordnung der fol. 3 - 5 ist problematisch. Auf fol. 2^v und 6^r:
... וכאשר ראה החכם בתים על מסכת אבות ... משה קבל תורה ...
השלם הה"ר יהודה אחי המחבר יופי / זה הספר ותפארתו. תיקן שיר זה
... במעלתו. ותפארתו והדרתו. / ראו ספר משמח לכבות ...
Es folgen zwei Gedichte über (!) **הספר מרכבת המשנה וספר צפנת פענח** (!) über **צפנת פענח** unseres Verfassers bemerkt CARMOLY in seiner oben angeführten Biographie, S. 106: **הוא הנבחר מחבוריו הרבים**. S.J. FÜNN a.a.O., S. 456, bemerkt nur: **מימון בן סידון**. לא ידענו ענינו. Die Verf. der beiden Gedichte sind **מיון בן סידון** (Maimūn ben Sīdōn) und **משה קנשינו** (Mōše Qanšinō). Die Gedichte beginnen:

שפתו גביר ... (fol. 5^v) bzw. מתי בין אזנכם הטו ושמעו (fol. 5^r) (den Namen des Verfassers andeutend, vgl. Gen. 41,45) verweist der Verfasser selbst in seiner Einleitung (fol. 7^r); siehe auch unten, Teil II. Auf fol. 3^v:

בקשה מעולה / מורה על מעלת הבורא ית' ומעלת עבדיו הנבראים
ומעלת / התשובה והיא יסוד המחבר יב"ץ / אהודה אל במבחר מאמרים
... Auf fol. 5^v: פרטי וכוללים הספר וכוללים פרטי ...
הצוואה / מיסוד החכם השלם המשורר הה"ר יוסף בן אלאשקאר יב"ץ /
אליכם אפתחה מאה שערין

Auf fol. 6^v - 7^r: Einleitung. Zwischen fol. 79 und 80 fehlen fol. (zu Pirqē Ābōt V,12 bis VI,1).

II

עדות ביהוסף

‘Ēdūt bi-je-hōsēf. Über das rituelle Schächten (dem Text des Gesetzeskodex des Maimonides angepaßt). Vom gleichen Verfasser wie Teil I.

:(fol. 91^v)Ü

ספר עדות ביהוסף / חברו החכם השלם הה"ר יוסף בר כ"ה החכם השלם /
הה"ר משה בן אלאשקר נר"ו. עדות ביהוסף שמו

:(fol. 94^v)A: הלכות שחיטה יש בכללן ...

התחיל הרב ואמ' הלכות שחיטה יש בכללן כך הוא
דרכו בכל הלכות שחבר / בחבורו הנקרא משנה תורה ...

:(fol. 143^v)E

... וכשמכסה לא יכסה ברנגלו אלא בידו / או בסכין או בכלי כדי שלא
ינהגו בזיון במצות ויהיו בזויות / עליו. שאין הכבוד לעצמן של מצות
אלא למי שצוה בהם שנא' נר לרגלי דבריך ואור / לנתיבותי. תם ש"ל
בילא"ו

Auch dieser Teil unserer Hs. ist verzeichnet im CAT.-CARMOLY, S. 51, Nr. 21, sowie in CARMOLYs oben erwähnter Biographie, S. 106f. - Eine weitere Hs. des Werkes scheint nicht zu existieren. Auch BENJACOB, Thes., s. 430, Nr. 74, verweist nur auf das Exemplar CARMOLYs (das dann in den Besitz MERZBACHERS und

dann in den Besitz der StuUB Frankfurt am Main übergang).

Auf fol. 91^v - 92^v Meditation über עדות ביהוסף und über die anderen Werke des Verfassers; dann (fol. 92^v): / והנה חברתי בתים בנויים על אדני שיר מסומנים / להלכות שחיטה. וקודם שאכתבם אקדים תחלה השירים / שעשה אבא מארי ז"ל להלכות שחיטה ג"כ משום כבודו. / והם אלו הן יסודות להלכות שחיטה כללים הם לזכרון ועדות.

Das Gedicht des Vaters beginnt (fol. 93^v): בקאים שוחטין תמיד לדעתם ...

Das Gedicht des Verfassers beginnt (fol. 93^v): ידיד קח שיר לזכרון ועדות ...

Zwischen den Abschnitten 4 und 5 (fol. 116^r - 118^r): טעם זאת המסכתא של מסכת חולין שהעתיק אותה המחבר / יב"ץ מספר צ"פ (= צפנת פענח) שחבר בטעם ששים מסכתא לפי שראה / שיש בה תועלת לזה החבור שחבר ...

Dann (fol. 118^v): שירים מיוסדים על שבעים טריפות יסוד החכם השלם / הה"ר יוסף בר כ" החכם הה"ר משה בן אלאשקר זלה"ה / אהלל נעלה יוצר יצורים ...

Gemeinsames Tbl (fol. 1^r) von CARMOLY: ספר מרכבת / אלה שני ספרים / פירוש / המשנה / על מסכת אבות / וספר / עדות ביהוסף / על הלכות שחיטה לרמב"ם / חברו / הרב החכם המשורר הנבון / רבי יוסף ברבי משה / בן אלאשקר מ"כ.

Hs. erwähnt bei SLATKINE, S. 185, Nr. 2293 und S. 210, Nr. 74, als "Ms. Merzbacher 77".

Wertvolle Hs.; beide Teile noch unedierte.

Sammelband in 4 Teilen.

175 fol., zusätzlich vorne und hinten je 1 Papierschutzblatt. Pappeinband; Rücken und Ecken aus Leder. Unbeschrieben: fol. 140^v. Hebr. Folierung: א - קלד (= fol. 7 - 140). Teil I = fol. 1^r - 139^v; Teil II = fol. 141^r - 145^r; Teil III = fol. 145^r - 166^v; Teil IV = fol. 167^r - 174^v.

18 : 25 cm (10,5 : 18 cm); 34 Zl. - Deutsch-rabbinische Schrift auf Pergament, 1404. Teilweise Lagenkustoden. Schreiber: Jirmijjā Mōše ben Šim'ōn (s. unten). Fol. 139^v: Donnerstag des Wochenabschnittes Mas'e (וסיימתיו ביום ה' פרי מסעי) ,5164 (= 1404). Fol. 174^v: Dienstag Berākā

(וסיימתי גי ברכה). Dienstag gilt als segensreicher Tag, weil es im Schöpfungsbericht beim 3. Tag zweimal heißt: "Und Gott sah, daß es gut war." Geschrieben in Treis (?) an der Mosel (s. unten). Auf fol. 1^r (kaum noch lesbar): משה בר אברהם היילברון ז"ל.

Auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels eingeklebt Ausschnitt aus Kat. RABBINOWICZ, Nr. 73; *ibid.* roter Stempel: Bibliotheca Merzbacheriana Monacensis.

I

סמ"ק

(= Sēfer mišwōt qāṭān), auch עמודי גולה, 'Amūdē gōlā genannt. Gesetzeskodex mit Glossen. Verfaßt von Jiṣḥāq ben Jōsēf aus Corbeil (Frankreich), gest. 1280; über ihn s. EJ, Vol. IX, S. 21f.; WAXMAN, History, Bd. II, S. 128f.

מקורבויל זצקל
 (fol 1^r)Ü: סמ"ק / זאת מאת (?) מורינו החסיד והקדוש הרב רבינו יצחק

(ibid.)A: יען כי בעונות (!) התורה משתכח בישראל וראיתי שלא ידעו
 רבים היטב ביאור / המצות המוטלות עלינו בזמן הזה על כן הצבתי
 הספר הזה ... / כנגד שבעה ימי השבוע ...

(fol. 139^v)E: ... ספיקו טהור מפני שיש לו במה / יתלה להקל. / וכל
 שאר המצות מפורשות בפנים דבר דבור על אופניו. / מרפא כל צלע
 ... / ובשאר ספרים. / וגם להגיה אריכות המצוה כמי בסמ"ג בדבר
 שהוא צריך פסק / וגם לעיין ברמזי ההגהות שלא נכתבו

Vgl die Ed. D.HARPENIS, Israel s. a. (Verlag Mefiṣē ōr), S. 326, sowie die Ed. Kopyś 1820 (Wiederabdruck Jerusalem 1979), letzte Seite. Diese beiden Edd. enden mit den Worten: עכ"ל מרפ"ה.

(ibid.)K: סליק וברוך המקום שזיכני לגמור / ויתן בלבי לעשות ולשמור /
 ואני לעצמי כתבתי זאת הספר / השם יזכני להגות בו ליל וצפר / הנני
 הצעיר ירמיה משה ב"ר שמעון ינב"ע (!) כתבתי / לי וסיימתיו כיום ה' פרי'
 מסעי חזק שנת קס"ד לפרי' / לאלף הששי. המקום יזכני בו אאא סלה

Der Kodex enthält die wesentlichsten Bestimmungen derjenigen Gebote und Verbote, die auch jetzt noch in Kraft sind. Sie wurden vom Verfasser in sieben Gruppen eingeteilt, gemäß der Anzahl der Wochentage, damit sie wöchentlich durchstudiert werden können. In den Bibliotheken befinden sich Hss. dieses Werkes, vgl. BENJACOB, Thes., S. 442, Nr. 412 - 414. Auf fol. 1^v: über die sieben Gruppen des Stoffes. Auf fol. 2^r: Index (zuerst mit 294 Nummern, die auch im Kodex selbst be-

handelt werden, dann Nr. 295 - 321, die nur im Index aufgeführt sind; vgl. Editionen). Der Kodex ist, wie die meisten Hss. dieses Werkes, zur Festlegung des noch unverstümmelten und korrekten Textes von Bedeutung, vgl. z.B. S.KOHN, Hebräische Handschriften in Pest, in: Magazin für Geschichte, Literatur und Wissenschaft des Judentums, ed. von A.BERLINER und D.HOFFMANN, Bd. IV, Berlin 1877, S. 82ff. - Auf fol. 20^r z.B. (Nr. 66) heißt es (Zl. 26): ונרא' דהיינו / שנהגו הגוים / לעשות אש בליל יחרם אך שכחו קצת מנהגם; vgl. hierzu KOHN, a.a.O., S. 97. Text und Glossen müssen noch mit denen der Editionen verglichen werden. Ed. pr.: Konstanz 1510; seither einige Edd. (s. auch oben unter "E"), aber keine kritische Ed. - Was die Glossen zu unserem Werk anbelangt, stellt I.M.TA-SHMA in EJ, Vol. IX, S. 22 fest: "In the course of time many annotations (the best known being those of Pereš ben Ḓlijjā of Corbeil) were added; in later editions, these were sometimes merged with the original text and printed as one." Auch unsere Hs. enthält Glossen des Pereš ben Ḓlijjā aus Corbeil (gest. 1195).

Das Formular des Scheidebriefes (fol. 61^v, Nr. 182) hat Datum und Ort: Dienstag, 17. Sīwān 5164 (= 1404) in Treis (?) an der Mosel: בטריצוש מתא. Es bleibt jedoch zu klären, ob die lateinische Form (Trisus) für Treis-Trys vorhanden war (vgl. J.RULAND, Treis an der Mosel, Neuß, S. 5, Rheinischer Verein für Denkmalpflege etc. Heft 2 - 3 / 1963). Ebenso ist zu klären, ob Juden um 1404 in Treis gelebt haben (vgl. Germania Judaica, hrsg. von der Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judentums, Bd. I, 1, Frankft./M. 1917, S. 67, s.v. Carden und Bd. II, 1, Tübingen 1968, S. 387, s.v. Karden). Es ist jedoch möglich, daß statt טריצוש zu lesen ist: טריבוש, d.i. Treves = Trier. Als Zeugen werden angegeben: נצפן בר רבי נטמן עד / נסחר. vgl. z.B. S.KOHN, a.a.O., S. 86, 95; E.RÓTH in: Monumenta Judaica, 2000 Jahre Geschichte und Kultur der Juden am Rhein, Köln 1963, Katalog, Abt. D, Nr 99. Ähnliche Namen von Zeugen und Richtern, sowie des Gatten, zur Scheidung durch einen Bevollmächtigten der Frau, auf fol. 62^v und 63^r.

II

הלכות נדה

Hilkōt niddā. Vorschriften über die monatliche Periode der Frau. Verfaßt von Jiṣḥāq ben Mēṯr aus Düren, 2. Hälfte des 13. Jh.s. Über den Verfasser s. I.S.ELFENBEIN, in Hōrēb, Vol. X, N.Y. 1948, S. 129 und 132 - 134.

Ü(fol. 141): אתחיל הילכות נידה שיסד מורי (= מורינו?) הרב ר' יצחק
מדורא

A(ibid.): כל אשה הרוצה לינשא ... / ... צריכה לבדוק עצמה ...

E(fol. 145): ... דהלכה כמותו והרי אין עולין לספירת זיבתה. / סליק
הילכות נידה של הר"ר יצחק מדורא / יצע מלאים (= ה' צבאות עמנו
משגב לנו אלהי יעקב סלה) חזק

Dieses Werk ist in den Editionen des nächsten Teiles abgedruckt; vgl.
BENJACOB, Thes., S. 606, Nr. 1163.

III

שערי דורא, auch als שערים bekannt.

Še'arīm, auch als Ša'arē Dura bekannt. Klassisches Ritualwerk in 35 Pforten. Der
Verf. ist identisch mit dem Verf. von Teil II. Das Werk enthält Glossen (z.B. fol.
148^v:); s. I.TA-SHMA, in EJ, Bd. VI, S. 262f.

Ü(fol. 145): בעזרת יוצר הרים. אתחיל אילו השערים. שיסד הר"ר
יצחק / מדורא ז"ל / הנה חבירי הפצירוני לכתוב להם הילכות איסור /
והיתר ואפרוש להם בקוצר ואתחיל בדין מליחה והדחה בעשר שערים ...

A(fol. 145): שער אי בשר שנימלחה ושהתה כדי מליחה ...

E(fol. 166): אבל גרעיני זיתים טריפה לפי שהם חדים

Darauf folgt ein Glosse: ... ה"ג (= הגהה) ממיימוני ...

Auf fol. 166^v rechts Inhaltsverzeichnis.

Auf fol. 166^v links eine später eingetragene Beschwörungsformel, jüdisch-deutsch:
הרע פער עין הרע, d.h.: "Ein Schutz (wörtl.: Schirm) vor dem bösen Blick."

Ed. pr. Krakau 1534; seither viele Edd., jeweils mit Glossen zeitgenössischer
Autoritäten, s. BENJACOB, Thes., S. 606, Nr. 1163. Zu den Glossen in unserer Hs.
bemerkt RABBINOWICZ, Kat., Nr. 73: הגהות שלא נדפסו והם מועטים משלנו.

IV

תיקון שטרות

Tiqqūn šetārōt. Urkundenformulare.

... (fol. 168^r)A: תיקון שטרות / שטר משכון / זכרון עדות שהיתה בפנינו ...

(fol. 174^r)E: דין שליח / בפנינו חתומי מטה מינה פכ"פ את פלוי שליח
 לגרש אשתו פלונית / בת פלוי ... / ... / ... / ומה שנעשה בפנינו כתבנו
 וחתמנו / סליק חזק ונתחזק / הסופר לא יוזק

(ibid.)K: וסיימתי ג' ברכה

Bei dieser Datumsangabe (unmittelbar an das E anschließend) ist das Jahr - wohl versehentlich - ausgelassen. Gemeint ist sicherlich 1404 (s. oben Beginn unserer Beschreibung dieser Hs.).

Fol. 167 wurde falsch eingereiht, es gehört nach fol. 173 (die letzten beiden Zeilen von fol. 173 sind zu Beginn von fol. 167 wiederholt). Die Formulare sind für den Zeitabschnitt um 1400 charakteristisch; u.a. ist auch der Text zum חרם היישוב im Werk enthalten (fol. 170^v); s. L.RABBINOWICZ, *The Herem Hayyishub*, London 1945. Auf fol. 172^v:
 כתובת מחזיר גרושתו אין אנו מוציאין (!) בתיקון
 שטרות / אבל רבי אלעזר בן רבינו יצחק הלוי אמר לי כך יכתבו

Über Werke ähnlichen Inhalts s. BENJACOB, *Thes.*, S. 669, Nr. 878 - 883.

Auf dem Buchrücken eingepreßt: סמק כי / שערים / מר יצחק מדורא / כי

Verschiedene Eintragungen Familienereignisse betreffend: Auf fol. 6^v Todesfall des Vaters (von Moše Heilbronn?) am 20. Tišri 5307 (= 1546). Auf fol. 175^v zwölf Ereignisse zwischen den Jahren 5281 (= 1521) und 5325 (= 1565), aus denen zu entnehmen ist, daß der Eigentümer (laut Eintragung fol. 1^v: Moše Heilbronn, s. unser Zitat zu Beginn unserer Beschreibung) ein aus Deutschland stammender Jude war und in Mantua, in Busche (בושע כמדינת פלוויזינה) und in Venedig lebte. Auf fol. 175^v: Schriftproben, sowie: (?) ... ל"ק"ק טרוינא ליד ... (?)

20 : 28 cm (ca. 15 : ca. 26 cm); 27 Zl. - Kustoden an sämtlichen Recto- und Verso-Seiten.
 Italienische Kursivschrift auf Papier, 18. Jh. - Alle 10 Bände waren noch zu Lebzeiten des
 Verfassers, etwa bis zum Sommer 1768 abgeschrieben; vgl. Anmerkungen zu Bd. 10. Besitzvermerk
 auf fol. 1f: קנין כספי בנימין פיסארו. Auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels eingeklebt
 Ausschnitt aus Kat. RABBINOWICZ, Nr. 19. Ibid. Stempel: Bibliotheca Merzbacheriana Monacensis.
 Alle anderen Bände haben ebenfalls den Stempel, den Ausschnitt hat jedoch nur Bd. 1.

גבעת פנחס

Gib'at Pinhās. Responsen in 10 Bänden. Teil I der Serie. Verfaßt von Pinhās ben
 Menāḥēm ha-kōhēn Ḥaj'Ānāw, Rabbiner in Ferrara; vgl. H.J.D. Azūlaj, שם הגדולים,
 (Livorno 1774 und seither viele Editionen), Abteilung ספרים, s.v. גבעת פנחס.
 Azūlaj weilte demnach im Jahre 1755 bei Pinhās. Siehe auch MORTARA, Indice
 alfabetico etc., S. 3, s.v. Anau Pinechas; A.JAARI, שלוחי ארץ ישראל, Jerusalem
 1951, S. 379 - 380 und Index, s.v. פינחס חי' ענו, EJ, Bd. II, S. 935, s.v. "Anau,
 Phinehas Hai ben Menahem (1693 - 1768)".

Ü (fol. 1f): חלק אי' / ספר שאלות ותשובות וחיכרון הצעיר שבצעירי הצאן
 פנחס חי בלא"א מנחס חי ענו נר"ו: /

A (ibid.): אי' על תורף וטופס השאלה אשר שאלו להרדב"ז ז"ל על מעשה
 שהיה בשנת הרצ"ט ליצירה / וע"ש בספרו סי' צ"ד ... כי שם ביתו

E (fol. 448f): כה דברי הפעוט ... פנחס חי בלא"א מנחס חי ענו ז"ל /
 הכותב וחותם פה פירארא מתא כיום הששי כ"ט לחדש תשרי שנת / התק"ג
 (= 1742) למב"י סדר זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו

E handelt von einer Erbschaftssache.

Auf fol. 449f - 452f Inhaltsverzeichnis mit Seitenangaben. Dieser Band enthält 71
 Responsen; vorwiegend praktische Fragen aus dem Leben der Juden in Italien (18.
 Jh.). Auch viele Bescheide von zeitgenössischen Gelehrten sind in die Sammlung
 aufgenommen. Die ganze wertvolle Serie ist noch unediert. Unicum. Nr. 68 enthält
 ein Responsum des Schwiegervaters von Pinhās; aus Nr. 54 in Bd. 3 geht hervor, daß
 dieser mit Mardokai Zahalon identisch ist (vgl. dort Inhaltsverzeichnis). Die Frau des
 Pinhās heißt: Lea. Am Buchrücken jeden Bandes: שו"ת גבעת פנחס. Vgl. auch
 Anmerkungen zu Bd. 10.

Im Werk selbst erscheint der Titel des Werkes (also Gib'at Pinhās) zuerst in der
 Überschrift zum 5. Band (s. unten, zum 5. Band, Ü), dann in der Überschrift zu allen
 folgenden Bänden.

300

Ms. hebr. qu. 13,2

246 fol.; zusätzlich vorne 1 Schutzblatt und hinten 4 Schutzblätter. Ledereinband; Reste von Metallschließen. Zum Einband siehe auch qu. 13,10. Unbeschrieben: fol. 24^v. Auf fol. 1 - 246 hebr. Foliierung: א - רמ"ו.

20 : 28 cm (ca. 15 : ca. 25 cm); 25 Zl. - Kustoden an sämtlichen Recto- und Verso-Seiten. Italienische Kursivschrift auf Papier, 18. Jh. Besitzvermerk wie Band 1.

גבעת פנחס

Gib'at Pinḥās. Responsen in 10 Bänden. Teil II der Serie. Verfasser wie Bd. 1.

Ü(fol. 1^v): ספר שאלות ותשובות וחיברן הצעיר ... פנחס / חי בלא"א
מנחם חי ענו ז"ל / חלק ב'

A(ibid.): שאלה א' / מעשה שהיה כך היה שראובן שידך את בתו דינה
לשמעון ונדר לחתנו בעד / נדוניית בתו סך עשרת אלפים פייסאס

E(fol. 244^v): ובתבונתם יבררו אוכל מתוך הפסולת, ושלום רב לדייני
ישראל ... / ... את עמו בשלום

E handelt (wie E von Bd. 1) von einer Erbschaftsangelegenheit.

Auf fol. 245^r - 246^v Inhaltsverzeichnis. Dieser Band enthält 17 Responsen. Aus der Überschrift zum Inhaltsverzeichnis ist ersichtlich, daß der Kodex kein Autograph ist. Bd. 1 und 2 haben einen gemeinsamen Kopisten.

301

Ms. hebr. qu. 13,3

182 fol.; zusätzlich vorne 2 und hinten 4 Schutzblätter. Ledereinband; siehe Band 10. Auf fol. 1 - 179 hebr. Foliierung: א - קע"ט.

19 : 26 cm (ca. 15 : 23,5 cm); ca. 30 - 32 Zl. - Kustoden an sämtlichen Recto- und Verso-Seiten. Italienische Kursivschrift auf Papier, 18. Jh. - Schreiber nicht identisch mit demjenigen der Bände 1 - 2. Name des Schreibers dieses Bandes: Abṭaljōn Ḥaj Lampronti; siehe unsere Anmerkungen zu Band 10. Besitzvermerk wie Band 1.

גבעת פנחס

Gib'at Pinhās. Responsen in 10 Bänden. Teil III der Serie. Verfasser wie Bd. 1.

Ü(fol. 1^r): ב"ה / חלק שלישי / שאלות ותשובות חיברן כמהר / פינחס חי
בכמה"ר מנחם חי ענו ז"ל /

A(=ibid.): שאלה אי מעשה באי שכתב ליבמה באותו יום שנשאו וקודם
הנישואין שטר חיוב לחלוץ לה

E(fol. 179^r): כה דברי החותם פה פירארא ביום הששי ז"ך לחדש תמוז
שנת התק"ך (=1760) למב"י / סדר אלה החקים אשר צוה ה' את משה, /
נאם זעירא דמן חברי"א פינחס חי ... ענו זלה"ה / תו"שלכע / בני"לך
ולא"עי / אנ"סו

E handelt von einem Prozeß zwischen Kompagnonen.

Auf der Verso-Seite des ersten vorderen Schutzblattes: חלק שלישי / ספר
שאלות ותשובות וחיברן כמה"ר / פינחס חי בלא"א מנחם חי ענו ז"ל

Auf fol. 180^r - 182^r Inhaltsverzeichnis. Dieser Band enthält 50 Responsen. Die Schrift der Bände 3 - 10 ist von einem zweiten Kopisten der Serie.

302

Ms. hebr. qu. 13,4

185 fol., zusätzlich vorne 1 Schutzblatt und hinten 12 Schutzblätter. Ledereinband; siehe Band 10. Unbeschrieben: fol. 183. Auf fol. 1 - 182 hebr. Folierung: א - קפ"ב.

19 : 26 cm (ca. 15 : 23,5 cm); 29 Zl. - Kustoden an sämtlichen Recto- und Verso-Seiten.

Italienische Kursivschrift auf Papier, 18. Jh. - Schreiber wie Bd. 3. Besitzvermerk wie Band 1.

גבעת פנחס

Gib'at Pinhās. Responsen in 10 Bänden. Teil IV der Serie. Verfasser wie Bd. 1.

Ü(fol. 1^r): בה"נוא / חלק רביעי / שאלות ותשובות וחיברן האלוף
המרומם כמהר"ר פינחס חי ענו נר"א ר"מ ור"מ / בפירארא יע"א

A(=ibid.): שאלה אי ויהי אחרי מות ר' שמריה דיל מירדיקו ובא עתו
למלאות דברי צוואתו אשר צווה מחמת מיתה

E (fol. 183^v): זהו היא סברתי הקלושה ... / היום יום די שנים עשר לחדש
אדר הסמוך לניסן שנת ליהודים היתה אורה / שמחה ששון ויקר לפ"ק
(= 1761 = 5521) / נאם זעירא דמן חברייא פינחס חי בלא"א המנות מנחם
חי ענו זלה"ה

E handelt von einem Streitfall in Ragusa 1715. Dieser Band enthält 34 Responsen.
Auf fol. 184^r - 185^v Inhaltsverzeichnis. Responsum Nr. 22 (fol. 95^v) beginnt השאלה
והתשובה אשר עליה הסכים מ' הרב / המחבר נאבדה ועכ"ז העתקנו כאן הסכמתו
Abschrift (kein Autograph).

303

Ms. hebr. qu. 13,5

184 fol., zusätzlich vorne 1 Schutzblatt und hinten 14 Schutzblätter. Ledereinband; siehe Band
10. Unbeschrieben: fol. 182 und 183. Auf fol. 1 - 181 hebr. Foliierung: א - קכ"א.

20 : 27 cm (ca. 15 : ca. 23,5 cm); 25 Zl. - Kustoden an sämtlichen Recto- und Verso-Seiten.
Italienische Kursivschrift auf Papier, 18. Jh. - Schreiber wie Bd. 3. Besitzvermerk wie Bd. 1.

גבעת פנחס

Gib'at Pinḥās. Responsen in 10 Bänden. Teil V der Serie. Verfasser wie Bd. 1.

Ü (fol. 1^r): בהנ"א / שו"ת גבעת פנחס / חלק חמישי / וחיברן ... הדיין
המצויין, מרנא ורבנא כמהר"ר פינחס חי בכמה"ר מנחם חי / ענו זלה"ה
ר"מ ור"מ פה פירארא יע"א

A (ibid.): ב"ה / שאלה אי / מעשה שהיה כך היה שוחט ובודק מוחזק
בכשרות ירא אלקים וסר מרע ותורתו אומנותו ומלמד / תינוקות

E (fol. 181^r): היום יום ראשון חמשה ימים לחדש שנים עשר הוא חדש אדר
שנת התקכ"ב למב"י (= 1762) / נאם זעירא דמן חברייא פינחס חי בלא"א
מנחם חי ענו זלה"ה

E handelt von einer Steuerangelegenheit.

Auf fol. 184 Inhaltsverzeichnis. Dieser Band enthält 18 Responsen. Der Titel des
Werkes ist erstmals in der Überschrift dieses Bandes angegeben. Im Responsum Nr.
18 gibt der Verfasser selbst den Titel an: סיי ב"ה כי שם הארכתי

Es scheint, daß 1762 die Responsen der ersten vier Bände schon geordnet und abgeschrieben waren.

304

Ms. hebr. qu. 13,6

196 fol., zusätzlich vorne und hinten je 1 Schutzblatt. Ledereinband; siehe Band 10. Unbeschrieben: fol. 194 und 196^v. Auf fol. 1 - 193 hebr. Foliierung: א - קצ"ג.

19,5, : 26,5 cm (ca. 15 : 23 cm); 25 Zl. - Fol. 131^v - 193^v zweispaltig; jedoch blieben die linksseitigen Spalten unbeschrieben (vgl. Anmerkung unten). Kustoden an sämtlichen Recto- und Verso-Seiten. Italienische Kursivschrift auf Papier, 18. Jh. - Schreiber wie Bd. 3. Besitzvermerk wie Bd. 1.

גבעת פינחס

Gib'at Pinḥās. Responsen in 10 Bänden. Teil VI der Serie. Verfasser wie Band 1.

(fol. 1^v)Ü: כ"ה / גבעת פינחס / חלק ששי / וחיברן ... / ר"מ ור"מ פה
פירארא הכירה יע"א

(ibid.)A: שאלה אי / הסכמת רוב מנין ורוב בנין ממעי בני ישבתנו נר"ו
שהסכימו / בכל מה שכתב מעי הרב המחבר ... על נדון שמעון היבם
דבהיותו שומה הוא מן המייבמי ולא חולצים
(fol. 193^v)E: והכל שריר ובריר וקים. / תושלב"ע

E ist ein Formular des שטר חליצה.

Auf fol. 195^r - 196^r Inhaltsverzeichnis. Dieser Band enthält 22 Nummern. Die Responsen selbst enden mit Nr. 21 (auf fol. 131^r). Nr. 21 und 22 sind Abschrift des סדר גט וחליצה שחיבר הגאון / כמהר"ר חזקיה מרדכי בסאן זצוק"ל. Dieses Werk bildet einen Teil des Werkes פני יצחק, das im Jahre 5504 (= 1744) in Mantua erschien, s. BENJACOB, Thes., S. 487, Nr. 927. Die genannten Nummern in unserer Hs. wurden zwecks Glossierung nur auf Halbseiten geschrieben; die geplanten Glossen des Pinḥās Ḥaj fehlen.

305

Ms. hebr. qu. 13,7

182 fol., zusätzlich vorne 1 Schutzblatt und hinten 3 Schutzblätter. Ledereinband; siehe Band 10. Die ersten 5 fol. sind durch Wurmfraß ein wenig beschädigt. Unbeschrieben: fol. 178^v - 180^v. Auf fol. 1 - 178 hebr. Foliierung: א - קע"ח.

19 : 26 cm (16 : 22 cm); 23 - 25 Zl. - Kustoden an sämtlichen Recto- und Verso-Seiten. Italienische Kursivschrift auf Papier, 18. Jh. - Schreiber wie Bd. 3. Besitzvermerk wie Bd. 1.

גבעת פנחס

Gib'at Pinhās. Responsen in 10 Bänden. Teil VII der Serie. Verfasser wie Band 1.

Ü (fol. 1): ב"ה / גבעת פינחס / חלק שביעי / וחיברן האלוף ... פינחס חי
ענו נר"ו בכמה"ר / ... פירארא הבירה יע"א

A (ibid.): שאלה א' / ראובן צוה מחמת מיתה שהכית שהוא דר בו הרי
הוא נותן במתנה גמורה לשאול / לשידור בו כל ימי חייו

E (fol. 178): והיה זה היום ליל שלמחרתו יום גי אחד ועשרים לחדש שבט
שנת התקכ"ה (= 1765) סדר / עד האלקים יבא דבר שניהם - / כה דברי
זעירא דמן חברייא / פינחס חי בלא"א המנוח כמי מנחס חי ענו זלה"ה

E handelt von einem Testament um einen Nachlaß.

Auf fol. 181^r - 182^v Inhaltsverzeichnis. Dieser Band enthält 25 Responsen.

306

Ms. hebr. qu. 13,8

128 fol., zusätzlich hinten 3 Schutzblätter. Ledereinband; siehe Band 10. Unbeschrieben: fol. 122 - 126. Auf fol. 1 - 121 hebr. Foliierung: א - קכ"א.

19 : 26 cm (16 : 22 cm); 22 Zl. - Kustoden an sämtlichen Recto- und Verso-Seiten. Italienische Kursivschrift auf Papier, 18. Jh. - Schreiber wie Band 3. Besitzvermerk wie Band 1.

גבעת פנחס

Gib'at Pinhās. Responsen in 10 Bänden. Teil VIII der Serie. Verfasser wie Band 1.

Ü (fol. 1): בהנו"א / שאלות ותשובות גבעת פינחס / חלק שמיני / וחיברן

האלוף המרום מרנא ורבנא כמהר"ר פינחס חי ענו נר"ו / ר"מ ור"מ בעיר
פירארא יע"א

(ibid.)A: שאלה א' / אפטרופוסים שמינהום בית דין שפשעו והיזקו כידם
E (fol. 121^v): ולמען תהא זאת לעדה כתבתי / וחתמתי שמי פה אומיר יע"א
בסי אל נא תהי מריבה שנת זה דור דור"שיו (= 5526 = 1766) והיה זה
שלום. / הצעיר חיים אבולאפיא

E handelt von einem Streit in Vermögenssachen.

Auf fol. 127^r - 128^v Inhaltsverzeichnis. Dieser Band enthält 35 Responsen Zum
Abschluß von Nr. 28 und zum Anfang von Nr. 29: תמו ונשלמו הגהות על ספר
מנחם כהן / ונתחיל החידושים והגהות על שאלות ותשובות / הרב פרח משה
אהרן גם הוא כהן.

307

Ms. hebr. qu. 13,9

112 fol., zusätzlich vorne 1 Schutzblatt und hinten 3 Schutzblätter. Ledereinband; siehe Band
10. Die ersten 4 fol. sind durch Wurmfraß ein wenig beschädigt. Unbeschrieben: fol. 111^v. Auf fol.
1 - 111 hebr. Folierung: א - קי"א.

19 : 25,5 cm (ca. 16 : ca. 21,5 cm); 22 Zl. - Kustoden an sämtlichen Recto- und Verso-Seiten.
Italienische Kursivschrift auf Papier, 18. Jh. - Schreiber wie Band 3. Besitzvermerk wie Band 1.

גבעת פנחס

Gib'at Pinhās. Responsen in 10 Bänden. Teil IX der Serie. Verfasser wie Band 1.

(fol. 1^v)Ü: בהני"א / שאלות ותשובות גבעת פנחס חלק תשיעי / וחיברן
הדיין המצויין מרנא ורבנא כמהר"ר פינחס חי ענו נר"ו ר"מ ור"מ / בקק"י
פירארא יע"א

(ibid.)A: שאלה א' / עביד איניש דגזים ולו (!) עביד מחמת כיעתותיה גם
בלא דעת ובלא תבונה

A behandelt Ehe rechtliches.

E (fol. 111^v): דברי אלה תלויים ועומדים עד יוציאו משפט / הפנוייה
הזאת לאורה ... / כ"ד הק' ישמעאל בלא"א אברהם יצחק כהן ז"ל הכו"ח
פה מודונא ביום ל"ג / למב"י שנת התקכ"ו ליצירה (= 1766)

E behandelt ebenfalls Eherechtliches. Dasselbe wurde von Pinḥās Ḥaj in Nr. 1 behandelt.

Auf fol. 112^v Inhaltsverzeichnis. Dieser Band enthält 19 Responsen.

308

Ms. hebr. qu. 13,10

91 fol., zusätzlich vorne und hinten je 1 Schutzblatt. Ledereinband. Einbände 1 und 8 - 10 sind gleich; ebenso 4 - 6. Unbeschrieben: fol. 76^v bis Ende. Auf fol. 1 - 76 hebr. Folierung: א - ע"ו.

19 : 25 cm (15,5 : 21,5 cm); 22 Zl. - Kustoden an sämtlichen Verso- und Recto-Seiten. Italienische Kursivschrift auf Papier, 18. Jh. - Schreiber wie Band 3. Der Besitzvermerk Pesaros, der sich auf allen Bänden von Band 1 bis incl. Band 9 findet, ist auch hier erhalten, jedoch über dessen Eintrag befindet sich folgender Text: כ"ה / היום יום כי"ב לחדש תמוז שנת התקל"ה (= 1775) אני הצעיר אבטליון לאמפרונטי קניתי זה / הספר עם שאר חלקיו מאת כמ"י יהודה מצליח ענו בנו של הרב המחבר זצוק"ל.

Zu Lampronti siehe auch unten, Anmerkungen.

גבעת פנחס

Gib'at Pinḥās. Responsen in 10 Bänden. Teil X der Serie. Verfasser der ganzen Serie, also auch unseres Teiles: s. zu Teil I.

Ü (fol. 1): בהנ"וא / שאלות ותשובות גבעת פנחס / חלק עשירי / וחיברן האלוף המרומם הדיין המצויין מרנא ורבנא כמהר"ר פינחס / חי ענו נר"ו ר"מ ור"מ בעיר פירארא יע"א

Da der Verfasser Pinḥās Ḥaj hier mit der Eulogie der Lebenden (נר"ו) genannt wird, war er beim Abschreiben dieses 10. Bandes noch am Leben.

A (ibid.): שאלה א' / ארבעה המה קת"ני אר"ש שב"ת חלב ודבש

A behandelt Eherechtliches.

E (fol. 72'): פה פירארא מתא היום עשיק פי קרח שנת התקכ"ח (= 1768) / נאם זעירא דמן חברייא / פינחס חי בלא"א המנוח כמהר"ר מנחם חי ענו זלה"ה

E handelt von einem Prozeß zwischen Kompagnonen.

Dieser letzte Band der Serie hat kein Inhaltsverzeichnis. Die שאלה Nr. 13 (fol. 71^v - 72^v) wurde im Sommer 1768 abgeschrieben; also war der Verfasser, der ja zu Beginn des Teiles mit der Eulogie der Lebenden genannt wird, wohl auch im Som-

mer (Wochenabschnitt קר"ח) des Jahres 1768 noch am Leben.

Dann folgen Skizzen des Schreibers. Hier wird Pinḥās schon mit der Euogie der Verstorbenen angeführt.

Nr. 14 - 15 sind italienisch und haben eigentlich mit dem Verfasser, Pinḥās, nichts gemeinsames.

Aus Nr. 7 ergibt sich, daß der spätere Besitzer, אבטליון חי לאמפרונטי, mit dem Abschreiber der Bände 3 - 10 identisch ist. Dort heißt es (fol. 49^v):

ויהי
אחרי עבור איזה ימים ושנים שזכיתי בעה"י לשמש ... פינחס / ... נר"ו /
והנה היום בהיותי יושב בבית מדרשו הטהור והקדוש לעשות מלאכתי
מלאכתי ממש מלאכת הכתיבה, שמעתי מרחוק בת קול ... / ... ואראה
והנה הרב הנ"ל יוצא לקראתי

Unterschrift dazu, mit Datum 1768, auf fol. 58^r: / כה דכרי תלמיד ההדיוטי (!) / אבטליון חי לאמפרונטי ס"ט

Nach dem Ableben des Verfassers erwarb der Schreiber Lampronti (laut dem von uns oben zitierten Eintrag) im Jahre 1775 die Sammlung vom Sohn des Verfassers, Jehūdā Maṣliḥ ʿĀnāw.

Zu anderen Hss. des Werkes (z.T. weniger als 10 Bdd. enthaltend) s. SLATKINE, S. 61, Nr. 49.

Sämtliche 10 Bdd. noch unedierte.

309

Ms. hebr. qu. 14

Sammelband in 4 Teilen.

45 fol. in Pappband mit Lederrücken. Unbeschrieben: fol. 1^r - 5^v, 6^v, 7^v, 8^v, 9^v, 10^v, 11^v, 12^v, 13^v, 14^v, 15^v, 16^v, 17^v - Ende Teil I = fol. 7^r - 13^r; Teil II = fol. 14^r; Teil III = 15^r; Teil IV = fol. 17^r.

Ca. 19,5 : ca. 25 cm (ca. 15 : ca. 20 cm); Zl. var. - Teil I - III: spanische Kursivschrift auf Papier, ca. 19. Jh., von ein- und derselben Hand; Teil IV: von Carmoly kopiert (s. unten), daher deutsch-rabbinische Schrift, 19. Jh. - Tbl (fol. 7^r) von farbiger Girlande umrahmt (vermutlich von Carmoly). Ehemals im Besitz von Eljāqim Carmoly (Vermerk auf fol. 6^r). Auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels eingeklebt Ausschnitt aus Kat. RABBINOWICZ, Nr. 107. Ibid. Besitzvermerk: Bibliotheca Merzbacherianan Monacensis.

I

פירוש פרק שירה

Pērūš pereq širā. Kommentar zu Pereq širā, einer im frühen Mittelalter entstandenen anonymen Hymne an den Schöpfer, in den Mund seiner Geschöpfe gelegt (Ed. pr. Venedig 1576; krit. Ed. Jerusalem 1966; vgl. EJ, Bd. XIII, S. 273 ff.; s.v. Perek Shirah). Verfasser unseres Kommentars: Šemūʿel ben Mōše Qimḥī. Abgefaßt im Jahre 107 (= 1347). Ende defekt.

(fol. 7^v)TbI: פירוש / פרק שירה / להחכם ר' שמואל ברבי משה ז"ל / וְ
קמחי / חברו בשנת חמשת אלפים וק"ז (= 1347) / לבריאת עולם

(fol. 8^v)A: פיי פרק שירה ... חסד ומשפט אשירה להי כי גאה גאה,
לכבודו הואלתי באר הטב פרק שירה נאה. / דברי חכמים כדרבונות,
ללמד אדם דעת ודרך תבונות ...

(fol. 13^v)E: עקרב מה הוא אומר ... והנה יש אנשים רבים זקנים ... ולא
נשכם נחש ועקרב / (כי ?) ...

Auf fol 8^v berichtet der Verfasser: ועתה אני שמואל ברי משה בן קמחי
העיר ה' את רוחי ... דבר שנתחדש אצלי בשנת יצאו מים חיים מירושלים (= 1347)

Über den Verfasser - gewiß ein Mitglied der berühmten Kimchiden-Familie (vgl. Teil IV) - ist nichts Näheres bekannt.

II

[מאמר מרבי זרחיה הלוי]

Ma'amar mī-rabbī Zerahjā ha-lēwī. Abhandlung zu Eccl. VII,29, verfaßt von Zerahjā ha-lēwī. Fragment, insgesamt 9 Zeilen.

(fol. 14^r)A: לרי זרחיה הלוי ז"ל. / ראה זה מצאתי ... האדם ישר וכו' כל
דבר אשר בתחלת העיון ישיגוהו מונעים ...

(ibid.)E: ואם נעשה אשר ישיגוהו / הרודפים כלם ...

Über den Verfasser (um 1400, Spanien) s. EJ, Bd. 16, S. 997.

III

[הקדמה מפיי איוב להחכם עמנואל בה"ר שלמה זצ"ל מעיר רומא]

Haqdāmā mi-Pērūš Ijjōb le-‘Immānū’ēl ben Šelōmō mē-Rōmā. Einleitung zum Kommentar zum Buch Hiob. Verfaßt von dem hauptsächlich als Dichter bekannten ‘Immānū’ēl ben Šelōmō, aus Rom, um 1300. Über ihn s. EJ, Bd. VIII, S. 1295 - 1298. WAXMAN, History, II, S. 65 - 74.

(fol. 15^v)A: ברוך ה' אלהי ישראל ... אשר נתן החכמה בינו ובין יצוריו
כלם ...

(ibid.)E: ויודע אני כי כל איש אשר הסי הזה, בעין האיבה יחזהו ...
יאמרו מה יושיענו זה

Zu ‘Immānū’ēls Kommentar vgl. CAT.-PARIS, Nr. 235/1 (die Einleitung fehlt dort).

In unserer Hs. sagt der Verfasser (ibid. Zeile 20f.): באתי אני עמנואל בה"ר / שלמה זצ"ל מעיר רומא הנלחץ מצרות הזמן, החדלתי / את תירושי וישבות / המן ...

IV

שטר יחוס בית קמחי בארץ פרובינציא

Šetar jīhūs bēt Qimhī. Bio-bibliographische Notizen über die Familie Qimhī.

(fol. 17^v)Ü: שטר יחוס בית קמחי בארץ פרובינציא

(ibid.)A: החכם ר' יוסף בן יצחק לבית קמחי הוא הראשון אשר יצא
מארץ / ספרד (לארץ פרובינציא) / ואחריו קמו שני בניו ר' משה קמחי
ור' דוד קמחי

(ibid.)E: יצחק קמחי שהיה מושבו בעיר ארלדי שנת קנ"ה. עד כאן מצאתי

Die Notizen wurden von Carmoly kopiert und von anderer Hand ergänzt.
Alle Teile sind noch unedierte.

310

Ms. hebr. qu. 15

78 fol., dazu vorne und hinten je 1 Papierschutzblatt. Pappereinband.

22 : 29 cm (7 : 10,5 cm jede Kolumne); 34 Zl. - Zweispaltig. Italienische Masquetschrift auf Pergament, ca. 14. Jh. - Der Schreiber hieß Mōše, laut Schreiberzeichen auf fol. 49^r: 3 Zeilen untereinander beginnen mit מ bzw. ש bzw. ה. Diese 3 Buchstaben sind gekennzeichnet durch je 3 Punkte über ihnen. Auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels eingeklebt Ausschnitt aus Kat. RABBINOWICZ, Nr. 102. Ibid. Besitzvermerk: Bibliotheca Merzbacheriana Monacensis.

[פירוש כתובים]

Pērūš ketūbīm. Kommentar zu den Hagiographen (Anfang und Ende defekt): Psalmen (fol. 1^r - 23^r); Hiob (fol. 23^r - 39^r); Proverbien (fol. 39^r - 49^r); Daniel (fol. 49^r - 60^r); Ezra (und Neḥemia, fol. 60^r - 66^r); Ruth (fol. 66^v - 68^r); Cant. Cantic. (fol. 68^r - 74^v); Qohelet (fol. 74^v - Ende).

/ ... אם שמוע תשמעו בקולי, וכן ירמיה הוא אומי /
כי לא דברתי את אבותיכם ...

... אל יקל בעיניך לפקפק בו ... (fol. 78^v)E(zu Qoh. VII,17)

Der Kommentar zu den Psalmen stammt von RaŠi und kann zu einer kritischen Edition verwendet werden. Auch der Hiobkommentar ist bis Kp. 40 von RaŠi.

Zu Hiob XLI,24 findet sich eine längere Exkursion über die Zeit der Erlösung (fol. 39^r). Der Kommentator sagt (ibid.): / ולתת שיקוץ שומם זהו מלכות אלהות / אלף ורלה זהו מלכות ישמעאל שבית המקדש נמסר בידם זמן מלכותם / אלהות ישו הנוצרי / ואחר שיכלו ימים אילו יהיה מלחמת גוג ומגוג ... כי דניאל דיבר למעלה בנבואה מישו הנוצרי וממחומט (!) הישמעאלי ...

Vgl. hierzu DE ROSSI, Cat., 181, Nr. 13919 (Verf. Ja^caqōb ha-nāzīr, 12. Jh.). Ende des Hiobkommentares (zu XLI,25, ebenfalls auf fol. 39^r): העשוי (,) / לבלי חת, / שיהא עשוי בלי חת, שאינו מפחד כלום כל / גבוה יראה רואה מי שעשאו והוא מלך על כל / בני גאות שחץ כי הוא לבדו מלך ... ומושל בגוים / נשלם פירוש איוב

Der Kommentar zu den Proverbien beginnt (fol. 39^v): למה פתח משלי אלא / וזו / לפי שאמי וידבר שלשת אלפים / והלא לא יש / אלא אלף אשת חיל שאמי משל היא כולו בשכיל החכמה בטח / ... בעלה, בעל החכמה כי שיש לו בחכמה / לעולם הוא בריוח

Verfasser des Proverbienkommentars ist vielleicht Binjāmīn ben Jehūdā Bozocco ha-Rōmī (1290 - 1335; über ihn: EJ, Bd. IV, S. 1283f.); vgl. MICHAEL, Ōr, S. 279; CAT.-MARGOLIOUTH, I., Nr. 237/XVI. Verf. führt häufig den Kommentar Abrāhām ibn ‘Ezrās an.

Verfasser des Kommentars zu Daniel ist der Gā’ōn Sa’adjā, ediert in den rabbinischen Bibeln (Miqrā’ōt gedōlōt) Venedig 1526 u. oft.

Der Kommentar zu Ezra-Neḥemia stammt von dem oben genannten Binjāmīn aus Rom. Beginn (fol. 60^v): ובשנת אחת ... זה כורש בן / אחשורוש בן / ושלח להעלות ביכורים לירושלים: und endet (fol. 66^v): אסתר המלכה ... Vgl. STEINSCHNEIDER, Mch., 60/3; MICHAEL, Ōr, a.a.O.; CAT.-MARGOLIOUTH, a.a.O. - Ediert von H. BERGER (Pērūš ‘al ‘Ezrā u-Neḥemjā. Kommentar zu Ezra und Neḥemia von R. Benjamin b. Jehuda, mit nachträgen von S.J. HALBERSTAM) in: Qōbēs ‘al jād, Jg. 12/13, Berlin 1896-97. Hierzu: N. Ben-Menahem, Pithē še‘ārīm, Jerusalem 1976, S. 21-22.

Der Kommentar zu Ruth beginnt (fol. 66^v): רות ויהי בימי ... זה / הרעב / ולמה קורין: und endet (fol. 68^v): ומגילה זו בחג שבועות לפי / שמגילה זו כולה חסד ותורה כולה חסד, פירוש רות לא נודע: RABBINOWICZ, Kat. (Nr. 102) vermutet, daß auch dieser Kommentar von Binjāmīn aus Rom stammt: למי ואולי הוא ג"כ מרי בנימין שבשניהם הפשט מעורב עם דרושי המדרשים.

Die Kommenatare zu Cant. Cantic. (Beginn fol. 68^v: אחת דיבר אלהים שתיים זו / דברי קהלת כל מקום שני דברי אינן / ששמענו) und zu Qohelet (Beginn fol. 74^v: אלא תוכחות) hingegen sind wieder von RaŠi.

47 fol. in Pappereinband, dazu vorne und hinten je 1 Schutzblatt. Unbeschrieben: fol. 47^v (jedoch ibid. Schreibübungen).

19 : 27,5 cm (6 : 20 cm jede Kolumne); Zl. var. Zweispaltig. Deutsche Kursivschrift auf Papier, ca. 15. Jh. - Besitzvermerk auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels: "Bibliotheca Merzbacheriana Monacensis." Ibid. eingeklebt Ausschnitt aus Kat. RABBINOWICZ, Nr. 137. Auf fol.

1^r findet sich ein Verkaufseintrag aus dem Jahre 245 (= 1485): / ר' מנחם ברי אברהם שטן זצ"ל / ... יום ב' י"ז לחדש טבת שנת רמה לפ"ק ... / ... אשר בכרך זה פרעתי לר' מנחם הנ"ל ... / כל ... הספר בשלימות, נאם יוסף בן מהר"ר שלמה יצ"ו Die Handschrift war ehemals im Besitz des Abraham Broda (gest. 1717), (laut Eintragung auf fol. 47^r von Israel, Sohn des Abraham Broda).

תשובות מהר"ם כ"ב

Tešūbōt MaHaRaM. Responsen, verfaßt von Rabbi Mē'ir ben Bārūk, aus Rothenburg (gest. um 1293).

(fol. 1^r Mitte)A: [מ] ששאל מר אי בכור נוטל פי שנים במלוה שיש עליה משכון והמלוה היה על זמן קצוב ...

Dieses Responsum gehört nicht zu der darauffolgenden Sammlung; dann:

(fol. 2^r; Nr. 1 der Responsensammlung): כהן שמל תינוק ומת נושא את כפיו

...

(fol. 46^r)E: תתקפ"א היאך משערין המידה לפסח (= סי' האחרון של המפתחות).

Die Hs. ist defekt. Ursprünglich bestand sie aus einer viel umfangreicheren Sammlung; auf fol. 1^r heißt es: / בזה הקובץ יש בסימן טוב / תשובת מהר"ם / / חידושי דינין מכמה פוסקים / חידושי אגודה / חידושי שערי דורא / ממה"ר איסרלין ספר (האלמה ?) על החומש / ספר מאזניים מרכינו א"ע ז"ל / פשטים על (רשיי ?) ממהר"ר איסרלין ז"ל.

Am Ende des Hs. (fol. 39^r - 46^r) befindet sich eine Responsenliste mit Nr. 1 - 981 (Nr. 1 lautet: אי אם מותר ללבוש בגדי משונים כדי שלא יכירוהו שהוא יהודי (= סי' א' של המפתח)). Die in der Hs. enthaltenen Responsen selbst sind ebenfalls nummeriert; es zeigt sich deutlich, daß die erwähnte Liste und ihre Nummern sich nicht auf die noch in der Hs. vorhandenen Responsen beziehen. Im übrigen sind die Bll. der Liste falsch eingereiht. Richtig wäre: fol. 40 - 41, 44, 43, 46, 45, 39. Die noch erhaltenen Responsen bestehen aus Nrn. 1 - 344 (auf fol. 2 - 38); dann Nrn. 351 - 358 (auf fol. 42); Abbruch mit den Worten: כל מקום שיש חרם ב"ד ... ודוקא / ספר שלומד בו אבל שאר / דברים ...

Laut Kat. RABBINOWICZ sind in der Hs. auch noch unedierte Responsen enthalten. Unsere Hs. ist verwertet in der Ed. von MOSES BLOCH: Rabbi Meir's von Rothenburg bisher unedierte Responsen, nach Handschriften herausgegeben und mit kritischen Noten versehen, Berlin 1891, S. 323.

Die neueste Ed, ist diejenige von I.Z. CAHANA: R. Meir ben Barukh of Rothenburg, Responsa, Rulings and Customs, Collected ... by I.Z. CAHANA, Vol. I, Jerus. 1957; Vol. II, Jerus. 1960; Vol. III, Jerus. 1963. In dieser Ed. ist unsere Hs. nicht verwertet.

312

Ms. hebr. qu. 17

113 fol. in Pappeinband mit Lederrücken; vorn 2 und hinten 1 Schutzblatt, außerdem ein Schutzblatt zwischen fol. 94 und 95 (an dieser Stelle fehlen 84 fol.); Hebr. Pagination: ה"ד - א (= fol. 1^r - 88^r), ז"ג - ז"ב (= fol. 89^r - 94^r), קפ"ה - א"קפ (= fol. 95^r - 100^r), fol. ז"ז - ז"ז fehlen ebenfalls.

Ca. 24 : ca. 30 cm (15 : 20 cm); 29 Zl.; Spanische Mašqetschrift, 14./15. Jh. - Besitzeintrag auf der Innenseite des vorderen Einbanddeckels: Bibliotheca Merzbacheriana Monacensis. Ibid. eingeklebt ein Ausschnitt aus dem KAT. RABB., Nr. 152. Auf der Versoseite des zweiten vorderen Schutzblattes befindet sich ein Vermerk über die Hs. von ר"ק, die Hs. scheint also ehemals im Besitz des REFĀ'ĒL KIRCHHEIM gewesen zu sein.

Unvollständig.

תוספות הרא"ש

Tösāfōt ha-RAŠ. Glossen zu den Talmudtraktaten Ketübōt und Niddā; mit Randbemerkungen.

Verfaßt von Āšer ben Jehṗēl (gest. 1327 in Spanien).

...:(fol. 1^r)A כתולה נשאת, הבתולה לא קתני כמו האשה נקנית ...

...:(fol. 113^v)E תנא דבי אליהו ... מצינו בנביאים שסיימו דבריהם בדברי / שבה ותנחומין. הדרן עלך תינוקות. וסליקא מסכתא.

Fol. 1^r - 94^v enthalten die Tösāfōt zum Traktat Ketübōt (bis Bl. 85b), dann folgen auf fol. 95^r - 113^v die Glossen zum Traktat Niddā (von Bl. 57b an). Nach fol. 7 sind einige Bl. falsch eingeordnet, die richtige Reihenfolge müßte fol. 11, 9 - 10, 8 und 12 lauten. Die Glossen zum Traktat Niddā sind der Talmudedition Romm, Wilna 1923, beige gedruckt. Zur Ed. der Glossen zum Traktat Ketübōt vgl. P.J. KOHN, Ōṣār ha-bē'ūrīm we-ha-pērūšīm, London 1952, S. 55, Nr. 272 (dort unsere Hs. nicht erwähnt).

313

Ms. hebr. qu. 18

84 fol. in Pappeinband; vorne und hinten je 1 Papierschutzblatt.

Ca. 18 : 26 cm (ca. 12 : ca. 18 cm); ca. 38 Zl. - Teilweise Kustoden. Deutsch-rabbinische Schrift auf Pergament von 2 Händen; laut RABBINOWICZ aus dem 13. Jh. - Fol. 24^v enthält nur Schreibübungen, Notizen und, als Besitzeintrag, die Namen: משה בן מהרר מנחם שמריא בר משה.

Auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels Besitzvermerk: "Bibliotheca Merzbacheriana Monacensis". Ibid. eingeklebt Ausschnitt aus Kat. RABBINOWICZ, Nr. 153.

תוספות

Tösäföt. Glossen zum Talmudtraktat Bābā qammā.

... משום דלא [מתה ויש לו] להמתין ... (fol.1^r)A

(ד"ה לא נצרכה, zu Bl. 10b)

... בשליחא / דאיגרתא ... שאילתם כן שסבור שכזה מס / מסתפק

(zu Bl. 99a)

Es handelt sich um 2 Teile aus 2 verschiedenen Hss. mit zahlreichen Randbemerkungen. Fol. 1^r - 24^r enthalten Glossen zu Talmud Bl. 10b - 36a (bis Ende Kap. III) und fol. 25^r - 84^v zu Talmud Bl. 30b (ד"ה שטר שיש בו) - Bl. 99a.

Hs. unedierte; auch URBACH, Ba^aalē, kennt diese Hs. nicht.

314

Ms. hebr. qu. 19

205 fol.; Holzdeckel mit Leder bezogen. Unbeschrieben: fol. 1, 202^r.

22 : 29 cm (var.); zwispaltig; Zl. var. - Mit verzierten Kustoden. Orientalische Schrift auf Papier, einige fol. Pergament. Geschrieben um 1340 (laut RABBINOWICZ, Kat.: נכתב בערך שנת ק'). Name des Schreibers: Ēlijjā; Schreiberzeichen auf fol. 11^v, 40^v, 86^v (an diesen Stellen Schreibweise: אליא), 174^v (Schreibweise אליה). Besitzvermerk auf fol. 87^r in spanischer Mašqetschrift: שבתי בן לעולם יכתוב אדם שמו ... אני / אליקים נ"ע. Auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels: אברהם כלל משה / (זצ"ל ?) Ibid. Besitzvermerk: "Bibliotheca Merzbacheriana Monacensis". Ibid. eingeklebt Ausschnitt aus Kat. RABBINOWICZ, Nr. 131.

רש"י

RaŠī. Kommentar zum Pentateuch, verfaßt von Šelōmō ben Jiṣḥāq, genannt Raschi (gest. 1105).

(fol. 2^v)A: בראשית אמר רבי / יצחק לא היה / צריך להתחיל / את
 התורה אלא מהחדש הזה לפי / שהיא מצוה ראשונה ומה טעם פתח /
 בבראשית משום כח מעשיו הגיד / לעמו לתת להם נחלת גוים שאם /
 יאמרו אומות העולם לישראל לסטים / אתם שכבשתם ארצות גוים הם /
 אומרים הארץ להבי"ה הוא בראה / ונתנה לאשר ישר בעיניו וברצונו
 נתנה / להם וברצונו לקחה מהם ונתנה לישראל
 (fol. 201^v)E: משום דנפתלי / ...

Dies ist das E von fol. 201^v; es folgt fol. 202^r (unbeschrieben). E bezieht sich auf Mitte Deut. XXXIII, 19. Dann folgt auf fol. 202^v - 205^r. Ergänzungstext zu Deut. XXXII, 48 - Ende; davon die letzte 3 fol. stark verstümmelt.

Am Ende der meisten Perikopen kurze Reime, verfaßt vom Kopisten. Die Hs. hat Varianten zu den bekannten Raschi-Ausgaben sowie zahlreiche Randglossen. Die Hs. wurde in der Raschi-Ed. von A. BERLINER (Berlin 1866, 2. Aufl. Frankfurt am Main 1905) nicht verwendet. Auch sonst ist unsere Hs. in den Raschi-Editionen nicht genannt, auch nicht in der Ed. von חיים דוב שעוועל, 3. Aufl. Jerusalem 1983.

Fol. 2 - 8, 18, 36, 146, 155 stammen von späterer hand. Zwischen fol. 31 - 32, 85 - 86 fehlen fol.

Die Hs. enthält auch Teile des (nicht mehr vorhandenen) Bibelkommentars des Jōsēf ben Šim'ōn Qārā, so z.B. auf fol. 19^v zu Gen. XIX, 9: ורבינו יוסף בן שמעון / אין גש הלאה אלא לשון דחיפה ודחייה / ... והודה המורה לפניו
 ויתרוצצו לשון שבירה, ... ורב יעבד צעיר, מעתה / 27^r zu gen. XXV, 22 - 23: הולך ומספר / איך נתקיים ... גביר. רבי יוסף המתיק / הדוגמאות הללו,
 אך הרב הגדול / (שבישו ?) רון, צלל במים אדירים וגילה / [בפנים]
 אחרים. ויתרוצצו, על כרחך ...

A. BERLINER hat in seinem Werk פליטת סופרים (Plethat Soferim, Beiträge zur jüdischen Schriftauslegung im Mittelalter nebst Midrasch über die Gründe der defectiva und plena aus hsl. Quellen hrg. und näher beschrieben, Breslau 1872) Stellen aus Raschi-Hss. zusammengestellt, in denen Qārā ausdrücklich als Autor von Bemerkungen zum Pentateuch genannt wird. Hierzu sind also die von uns eben genannten Stellen zu ergänzen. Über Qārā (er lebte in Frankreich am Ende des 11.

und in der 1. Hälfte des 12. Jh.s) vgl. jetzt M. AHREND, in: L'EYLAH, A Journal of Judaism Today, London, Heft Sept. 1987, S. 30 - 33 (Artikel betitelt: Rabbi Joseph Kara and his notes on Rashi's Torah Commentary.)

315

Ms. hebr. qu. 20

58 fol. in Pappeinband. Unbeschrieben: fol. 1^r - 2^v, 3^v, 54^r - Ende.

20,5 : 29 cm (13 : 22 cm); 32 Zl. - Spanische Mašqetschrift auf Papier, 16. Jh. - Fol. 3^r = umrahmtes Tbl (von CARMOLY). Unterschrift auf fol. 3^r: אליקים כרמולי. Besitzvermerk auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels: "Bibliotheca Merzbacheriana Monacensis". Ibid. eingeklebt Ausschnitt aus Kat. RABBINOWICZ, Nr. 129.

רפואת הנפש

Refūʿat ha-nefeš. Morallehre (insbesondere über das Bereuen von Sünden) in 31 Abschnitten. Verfaßt von Jōsēf ben Mōše (ben Jehūdā) al-Ašqar; abgefaßt um 1500 in Tlemcen (Algerien). Der Verf. war ein Opfer der Austreibung der Juden aus Spanien im Jahre 1492; vgl. EJ, Bd. II, S. 511.

(fol. 3^r)Tb1: ספר / רפואת הנפש / להחכם השלם מהר"ר יוסף ׳
אלאשקר / בן / הרופא הרב רבי משה ׳ אלאשקר זכרו לברכה / בן /
הרב החכם הרופא ה"ר יהודה ׳ אלאשקר / הבא מגזרת אשכילי"א לקצה
ארץ / ספרד והיא העיר אשר על שפת הים מאלקה ומשם טלטל / השיי
אחר גירוש קשטילי"א / את הרב המחבר / לעיר תלמסאן / מקום זה
הספר

A (fol. 4^r): הקדמה לספר רפואת הנפש להחכם / השלם הה"ר יוסף
כמהר ההר משה אלאשקר יב"ץ. ראו עתה כי אני אני / ...

Dann auf fol. 5^v: ספר רפואת הנפש וחלקתי אותו לפרקים וכל פרק
ופרק יתחיל בפסוק / שהוזכרה בו רפואה

E (fol. 53^v): ׳ולפי שפתיחת זה הספר היא בפסוק ראו עתה ... ראיתי
להביא / בכאן מסורת אחת מספר פרת יוסף ד' של ראו במסורת ... ועל
זה אמר הנביא עת צרה היא ליעקב וממנה יושע

Über Verfasser und Werk s. auch: BENJACOB, Thes., S. 168, Nr. 91. Unediert.

Der Verfasser zitiert Teile aus seinem eigenen Werk "Pōrat Jōsēf" (z.B. fol. 38^v, 53^v). Die Hs. ist eine Kopie, nur die ersten 18 Kapitel sind numeriert.

316

Ms. hebr. qu. 21

280 fol. in Pergamenteinband. Hebr. Pagination: א - נ"ן (= 4 - 53); alte Pagination: 51 - 277 (= 54 - 279). Unbeschrieben: fol. 1^r - 3^v, 280.

18 : 30,5 cm (13 : 23 cm); ca. 34 Zl. - Kustoden auf sämtlichen Recto- und Verso-Seiten. Deutsche Kursivschrift auf Papier, 18. Jh. Geschrieben von KALONYMOS KALMAN BEN JA'AOB HEILPRIN; Schreiben beendet am Dienstag der Perikope "Šemōt" 482 (= 1722). Besitzvermerk auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels: "Bibliotheca Merzbacheriana Monacensis". Ibid. eingeklebt Ausschnitt aus Kat. RABBINOWICZ, Nr. 125.

הקנה

Ha-qānā, und zwar derjenige Teil dieses Werkes, der auch ספר הפליאה genannt wird. Mystischer Kommentar zu den ersten 6 Kapiteln von Genesis. Verfasser unbekannt, obwohl Werk verschiedenen Autoren zugeschrieben; vgl. EJ, Vol. 10, S. 734; vgl. auch Kolophon dieser Hs., s. unten.

A (fol. 4^r): לשם יחוד קב"ה ושכינתי / בראשית ברא אלהים את השמים
ואת הארץ. כשעלה משה רבינו עליו השלום ב / בהר סיני להוריד תורה
לישראל ...

E (fol. 279^v): יהי שכרך שלם. / ובכאן נשלמה פרשה / בראשית. תהלה /
ושבח למגיד / אחרית / מראשית / והוא מיוחסת לבן הקנה / ישתבח ...
אל אמונה.

K (ibid.): הרימותי ידי אל ה' אל אל עליון אשר לא אסף חסדו / ואמיתו
ממני לסיים את ספר הקנה וההשלמה היתה ביום / שנאמר שני פעמים כי
טוב לסדר ולפרט ואלה שמות / בני ישראל הבאים מצרימה לפ"ק
(= תפ"ב = 1722) / נכתב על ידי סופר קלונימוס קלמן במוהרר יעקב
זצ"ל / היילפרין ש"ץ דקלוז דק"ק בראד קהלה מפוארה

Ediert. Ed. pr. Koretz 1784; dann: Przemyl 1883; vgl. FRIEDBERG, Bēt 'ēqed II, S. 914, Nr. 903; BENJACOB, Thes., S. 530, Nr. 404. Über das Werk vgl. G. SCHO-

LEM, die jüdische Mystik in ihren Hauptströmungen, Frankfurt am Main 1957, S. 230ff.; S. 431, Anm. 20.

317

Ms. hebr. qu. 22

259 fol. in Pappereinband, in Pappumschlag aufbewahrt. Unbeschrieben: fol. 7^r, 17^r, 22^r, 48, 60^r, 71^r, 80^r, 94^r, 95^r, 105^r, 119^r, 128^r, 146^r, 159^r, 182^r, 192^r, 203^r, 212^r, 213^r, 234^r, 259^r.

20 : 25,5 cm (var.); Zl. var. - Italienische Masqetschrift auf Papier, Ende 18. Jh. - Autograph (Verfasser unbekannt).

[דרשות]

Derašōt. Homilien zu den Wochenabschnitten und zu einigen Festtagen.

(fol. 1^r)A: כ"ה לפי תבא התקנ"ה (= 1795) ושייכא לפי נצבים / היום הזה
ה' אלקיך מצוך לעשות ... ובכל נפשך / היום הזה וכי עד עכשיו לא צוה
תב"ה לישראל והלא אותה שנה שנת הארבעים / היתה ומה ת"ל היום הזה
אלא בכל יום ויום ... כיום שקבלתם אותה מהר סיני

(fol. 259^r)E: ונחזור לענינו כי המועד הקדוש הזה כא יכא כרינה כדי
לתקן פגעי / הנפש ורפואות יתעלה

E bezieht sich auf פרשת מצורע והגדול, nicht abgeschlossen (?).

Fol. 2 gehört nicht zum Kodex: בירור על גניזת ס"ת שבלו במספרם רב ואיך
(fol. 2^r) שמ"י ס"ט, unterschrieben לעשות

Die Hs. enthält viele Homilien, z.T. nach Jahren und nach Wochenabschnitten geordnet. Beispiele für Angabe des Datums: fol. 1^r: התקנ"ה (= 1795); fol. 70^r:
דרוש ליום כפור תקנ"ז (= 1795); fol. 129^r: דרוש ליום כפור תקנ"ז (= 1796); fol.
189^r: דרוש לה"ר תקנ"ח (= 1797); dann: דרוש לפורים תקנ"ח (= 1798); dann: דרוש לה"ר תקנ"ח (= 1797).

Die Homilie von 1797 befindet sich also *nach* der von 1798. Vielleicht wurden die beschriebenen einzelne Hefte ungenau zusammengeheftet.

Jede Homilie endet mit בב"א וכלא"ו. Name des Verfassers fehlt. Am Anfang der einzelnen Vorträge ist das Thema mit wenigen Worten angegeben; z.B. fol. 171^r:

לפי בשלח תקנ"ז / דרוש זה יסוד על ההשואה בין אדם לחברו כגדר
ואהבת לרעך / כמוך גם כי מציאות העה"ז הוא מכמה אנשים מובדלים
מחבריהם / בחכמה בעושר בגבורה

לפי לך לך / האנשים המבקשים לאסוף ממון משל אחרים לבסוף: fol. 197^r oder

לפי חיי שרה / כשאדם יעשה המצות: oder fol. 229^r: כלה ואכד מהם ומבניהם
יעשה במחיר רב ור"ל כאגר שלים.

Auf fol. 153^r eine merkwürdige Homilie aus dem Jahre 1796: על / לפי וישלח / על
לכמהר"ר דניאל טרני רב פירנצי. Auf fol. 212^r: מיתת הבקר והשור בעו"ה; das Blatt
wurde als Schutzblatt einer Lage (fol. 204 - 211) verwendet; die Schrift gleicht der
des Verfassers.

318

Ms. hebr. qu. 23

37 fol. in Pappereinband; in Pappumschlag aufbewahrt. Unbeschrieben: fol. 21^v - 22^v, 28^v, 32^v -
33^v, 35^v, 37^r.

20 : 33,5 cm (ca. 18 : ca. 31 cm); Zl. var. - Deutsche Kursivschrift auf Papier, Anfang 19. Jh. -
Autograph.

[דרשות על התורה]

Derāšōt 'al ha-Tōrā. Homilien zu den Wochenabschnitten. Verfaßt von Šelōmō ben
Mešullam Salman Kohn, Rabbiner im Landkreis Schnaittach.

(fol. 1^r)A: בראשית / במדרש רבה: בראשית פ"ב סי' ז' אי' וז"ל ר"א
מתחלת ברייתו של עולם צפה הקב"ה כמעשיהן / של צדיקיי

(fol. 35^v)E: והן הן דברי המדרש שהתחלנו פנחס / בן אשלעזר ... ומסר
רוחו ונפשו ונשמתו על קדושת השם וא"כ שפיר בדין הוא שיטול שכרו ...
אך אצל שאר כל האדם השכר הוא החסד ... וכוי והבן

Das Ende bezieht sich auf den Wochenabschnitt "Pinhās".

Über Werke des Verfassers vgl. Frankfurt Ms. hebr. oct. 193 - 195, 216, 222; qu.
24, 32 und 36. Nach fol. 26 sind viele Bl. herausgeschnitten, vermutlich waren die
Homilien für die Wochenabschnitte כחקתי - ויגש - auf die herausgeschnittenen Bl.
geschrieben. Auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels vier Geburtseintragungen
aus den Jahren 1814 (?) - 1821: י"ב כסלו, י"א אייר תקע"ה, י"א אייר תקע"ד(?),
י"א אייר תקע"ד(?), י"א אייר תקע"ה, י"ב כסלו

Aus der ersten der 4 Eintragungen geht der Name der Mutter Kohns hervor:
Golde. Das vierte Kind, ein Knabe, erhielt den Namen des schon verstorbenen
Vaters des Verfassers: משלם המכונה זלמן הכהן.

Unediert.

319

Ms. hebr. qu. 24

61 fol. in Pappereinband, in Pappumschlag aufbewahrt. Unbeschrieben: fol. 1, 7^v, 9^v, 13^v, 14^v, 25^v, 28^v, 31^v, 35^v, 38^v, 41^v, 50^v, 58^v, 61^v.

32,5 : 35 cm (var.), Zl. var. - Kustoden sporadisch an Recto- und Verso-Seiten. Deutsch Kursivschrift auf Papier, 18./19. Jh. - Autograph. Auf fol. 1^v späterer Vermerk: Salomo Kohn.

[דרשות וחדושים]

Derāšōt we-ḥiddūšim. Vorträge zu den Wochenabschnitten und Novellen zu Talmudstellen. Verfaßt von Šelōmō ben Mešullām Salman Kohn, Rabbiner im Landkreis Schnaittach.

(fol. 2^v)A: בריש מסי שבועות במתניי ולקמן בסוגי דשעיר ע"ש דף ח' עד סוף הסוגי / הירושלמי בתר דהביא במתני פלוגתא דר"י ור"ש ור"ש בר"י משמיי דר"ש קתני וכן ה"י ר"ש אומר / ל"ב שעירי היו קריבין ... ע"ש / ודקדק בסי יפה מראה מאי וכן דקאמר ע"ש

(fol. 59^r - 61^r)E: בס"ד במנח"י ס"ה בסוגי סתירת הצדוקין דאומי עצרת אחר השבת ... ועיין דאל"כ ה"י אסור כל הנ"ל ועיין בשו"ת נ"ב הנ"ל וקצרתי

Ein wesentlicher Teil wurde an bestimmten Sabbaten als Derāšā vorgetragen, mit Beziehung zum Toratext des Wochenabschnittes. Über Werke Kohns s. Frankfurt Ms. hebr. oct. 193 - 195, 216, 222; qu. 23, 32 und 36. Auf fol. 15 - 16: ב"ה לפי ועיין היטב ודוק; endet: קדושים. עיין ב"מ ס"א, ב' אמר רבא לאו דגול כו' וקצרתי מאד / הקי שלמה כהן

Unediert.

320

Ms. hebr. qu. 25

14 fol. in Pappereinband; in Pappumschlag aufbewahrt. Unbeschrieben: fol. 14^v (jedoch Vermerk, s. unten).

21,5 : 33,5 cm (18,5 : 29 cm). Zweispaltig. 22 Zl. (im hebr. Teil). Halbkursiv; Schrift eines Christen, wohl 19. Jh. Blumenornamentik im oberen Feld von fol. 1^r. Vermerk auf der letzten Seite (fol. 14^v): אנדריי דקותזיי; vermutlich Name des Schreibers.

קהלת

Qōhelet. Das bibl. Buch des Predigers, akzentuiert und vokalisiert, mit russischer Übersetzung in kyrillischer Schrift.

In der linken Kolumne der hebr., in der rechten der russische Text. Auf fol. 1^r ob. das Tetragrammaton, dann eine kurze Einleitung in russischer Sprache. Für die Kap. X bis XII fehlt die Übersetzung. Am Ende (fol. 14^r unt.): הזק.

Vermutlich stammt die Hs. von einem Neophyten.

321

Ms. hebr. qu. 26

35 fol. in Pappeinband; in Pappumschlag aufbewahrt. Unbeschrieben: fol. 35^v.

32,5 : 29 cm (ca. 17 : ca. 24 cm); 18 - 19 Zl. Deutsche Kursivschrift (neu). Autograph (vervielfältigt).

[מאמר על רוב]

Ma'amār 'al "Rōb" (Titel nicht in der Hs. genannt). Abhandlung über "Rōb": Wo man sich (in der rabbinischen Praxis) nach der Mehrheit und wo man sich nicht nach der Mehrheit richtet (Fragment). Verf. nicht genannt.

A (fol. 1^r): אזלינן בתר רובא וכל דפריש מרובא פריש והביא הש"ך על זה
ס"ק כ"ט במעשה שהביאו אתרוגים בסל אחד די שותפין

E (fol. 35^v): וברישא אמר שם במשנה הנ"ל ר"ה פ"ג מ"ז התוקע לתוך הכור
וכו' ... אבל בסיפא של משנה זו אמר שם ... או קול מגילה ר"ל ששמע קול
כדמותו ממש דהיינו מגילו, מלשון גיל, יצא ובאמת מקריאת המגילה לא
איירי שם כלל רק צריכין לגרוס במקום "מגילה" "מגילו" כנ"ל.

Systematische und umfangreiche Abhandlung. Vervielfältigung aus dem Ms. -
Das vorliegende Fragment hat die Seiten 107 - 175 (vermutlich die letzte Seite). Auf
fol. 30^r (S. 165 des Originals): ולפי שיראתי עוד, לקבוע בדפוס הענינים הללו
הנראים כחדשים, / לכן בחרתי בכתב עט סופר הנקרא "אויטאגראפיא"
שניתן בקל למחוק ע"מ לתקן

פ"ג צד 21 אמרתי וזה לשוני שם: "והחוש החמישי הוא החוש המישוש",
Dann:

ועד עתה לא מצאתי דבר אחד בגמרא שיהא מותר לנו לברר ע"י החוש
המישוש" וע"ז השיב לי חכם / אחד שמו הנכבד ר' אליעזר אפפעלבוים
... מריישא; gemeint ist eine Bemerkung, die sich auf S. 21 des ursprünglichen Ms.s
bezieht.

322

Ms. hebr. qu. 27

Sammelband in 3 Teilen.

43 fol. in Pappereinband; in Pappumschlag aufbewahrt. Unbeschrieben: fol. 27^r, 34^f - 35^y, 36^y.
Teil I = fol. 1^r - 27^f; Teil II = fol. 28^r - 33^y; Teil III = fol. 36^r - 43^y.

20 : 25 cm (var.); 22 - 23 Zl. - Deutsche Kursivschrift, 19. Jh. - Autograph. Geschrieben in
Nadworna (Ukraine). Auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels Eintragung: Salmän
mNadworna, sowie Stempel des Rabbiners Moses Meisels, Mościska: משה מייזילש האבד"ק
מאשצ'יס(?)ק.

קונטרס ביאור דברי חכמים

Qonterös bī'ūr dibrē ḥakāmīm (so auf jeder Seite, oben). Gutachten in einer
rituellen Frage, das Pesachfest betreffend. Verfaßt von Jakob Mendel Friedmann
(hebr. Schreibweise s. unten), 19. Jh., in Nadworna.

(fol. 1^r)Ü: ב"ה. קונטרס ביאר (!) דברי חכמים

(ibid.)A: נשאלתי בפסח תרל"ח ל' (= 1878) מאיש אחד מפ"ק על דבר
הברייהוז דפ"ק ונימצא שמה בפסח כמה / מאות העמיר (?) שכר ... / וכפי
הנשמע בעלי המעות מהגייזעלגשעפט המה שתופות (!) מישראל ועכ"ם

(fol. 27^r)E: ול"ש דין ביטול ברוב בזה כמש"ל לק"ל, ... / ... המעיין
יראה דכל דרכי ההיתר ל"ש בני"ד וק"ל

Das erste Gutachten in obiger Angelegenheit stammt von Friedmann selbst (fol.
4^y): וחתמתי שמי יום די שבט תרל"ט ל' (= 1879) נדבורנא / ה"ק יעקב מענדל:
פרידמאן. Dann folgen Gutachten mehrerer Rabbiner aus Rußland und Polen, von
Friedmann kopiert (fol. 5^r - 27^r). Sie beginnen mit dem des משולם יששכר הלוי
איש הורוויץ aus Stanisławow und enden mit dem des Jakob Weinfeld aus
Grzymalów.

II

KEIN TITEL

Gutachten in einer ehelichen Angelegenheit. Kompiliert von Friedmann, wie Teil I.

(fol. 28^r)A: ב"ה / לבאר באשה שנשאת לאיש ולא ראתה אותו קודם
הנשואין

(fol. 33^v)E: ולדעתי אין מקום לסתור דברי הגאון מהר"א [מקאמראנא]
ודבריו אמת הן ע"פ נסתר והן ע"פ הנגלות ואף שאין ראוי לדבר זכר לדבר

Es geht um die Frage, ob eine Frau, der 2 Ehemänner an Tuberkulose gestorben sind, eine dritte Ehe eingehen darf. Gutachten Friedmanns und anderer Rabbiner. Abschriften. Das Gutachten des Šebī Hirsch Ohrenstein aus Lemberg liegt auch im Original vor (als Beigabe am Ende eingheftet). 17. Tammüz 1881.

III

קונטרס תיקון עולם

Qonṭerōs tiqqūn 'ōlām. Gutachten im Falle eines Schächters, der seinen Beruf eigenmächtig in einer Stadt aufnimmt, in der schon ein anderer Schächter tätig ist. Kompilator Friedmann, wie Teil I und II.

Auf fol. 36^r, als eine Art Vorspann: כתב זאת זכרון בספר, נקרא בשם
קונטרס תיקון (!) עולם, לגדור גדר בפני עושה עולה ... / ... ושמו
בערציא אשר קם להשיג גבול השו"ב דפ"ק ...

Ü (fol. 37^r): ב"ה דברי גאוני בתראי להלכה למעשה באיסור השגת גבול
בשו"ב

(ibid.)A: לבאר בעובדא אשר אתרע פ"ק נדבורנא באיש אחד ושמו
בערציא, אשר התחיל לשחוט ... בלא הסכמת / הטובי העיר בצירוף
הב"ד ומשיג גבול השו"ב

E (fol. 43^v): סוף דבר הכל נשמע מדברי הגאוני הנ"ל דזה השו"ב

בערצ'יא מפ"ק נדבורנא ... הוא בכלל רשע וגזלן ומומר לאותו דבר ...
וגם הכלים שמתבשל בהם הבשר אסור כפסקן של הגאונים הנ"ל

Dann folgt (ibid.) eine Liste von 18 Rabbinern, die ein solches Verhalten des Schächters verurteilen.

Beigeheftet: ein Originalbrief (s. Teil II) sowie Abschriften und Auszüge aus gedruckten Werken; ferner 2 Bl. (Schrift Friedmanns), die nicht zum Werk gehören.

323

Ms. hebr. qu. 28

95 fol. in buntpapiereinband; in Pappumschlag aufbewahrtes Heft. Unbeschrieben: fol. 1^v, 2^v, 3^f, 4^f, 92^f bis Ende. (Auf den genannten fol. jedoch teilweise Notizen). Fol. 1^r und 2^r enthalten Unterschrift des Verfassers: "Jacob Brüll, Rabbiner".

21 : 26 cm (var.); Zl. var. - Deutsche Kursivschrift auf Papier. Autograph. Datumsangabe: 1843, Raussnitz (Stadt in Mähren).

חדושים וביאורים על התורה

Ḥiddūsīm u-bē'ūrīm 'al ha-tōrā. Vorträge zu den Wochenabschnitten. Verfaßt von JAKOB BRÜLL, von 1843 - 1889 in Kojetein; Verfasser mehrerer Werke (s. Jüd. Lexikon, Bd. I, Spalten 1181 - 1182; EJ, vol. IV, S. 1416).

Auf fol. 2^f: מהדורא בתרא / מהחידושים וביאורים על התורה, אשר
בשרתי בקהל רב מדי שבת בשבתו / וראשית והתחלת הסדרה הי' בשנת
תרי"ג שבת וארא - זה היום / שמחתי כי סיימתי המהדורא קמא על התורה.
וד' יזכני ... עדי עד

A (fol. 9^v): בע"ה (וארא ?) תרי"ג לפק / א' כי בפעם הזאת אני שולח אל
אל לבך את כל מגפותי ... עיין ברשיי שכי מכת בכורות שקול כנגד כלם
עיין מזרחי שכי בכורות במקום בכורות

E (fol. 91^v): וד' יאר עינינו ובא לצ"ג ונאמר אמן היום ער"ה תר"ד לפ"ק ... ?

Dann Skizzen (fol. 91^v).

Das Werk enthält JAKOB BRÜLLS Vorträge in Raussnitz (in der neueren jüd. Literatur meist als "Rausstitz" bezeichnet; s. unt.). Fol. 9^f: מהדורא בתרא / על

התורה אשר חדשתי בע"ה כל שבוע ושבוע תמידין כסדרן פה רויסטיין (!)
יע"א / שנת תר"ג לפ"ק

Die Vorträge umfassen die Abschnitte נצבים - וארא.

Auf fol. 3^v - 9^r Inhaltsverzeichnis.

Auf fol. 2^r Angaben, wie er am Sukkot-Halbfeiertag (1843) Raussnitz verließ und über Brüll nach Prag ging; darauf erhielt er die Rabbinerstelle in Kojetein (Mähren). Sicherlich brachte NEHEMJÄ BRÜLL, der Sohn des Verfassers, die Hs. mit nach Frankfurt am Main, wo er als Rabbiner wirkte. Die Hs. dürfte also aus dem Nachlaß des Rabbiners N. BRÜLL (gest. 1891) stammen.

Unveröffentlicht.

324

Ms. hebr. qu. 29

4 fol. in Pappereinband, in Pappumschlag aufbewahrt. Unbeschrieben: fol. 1^v und 4^v.

18,5 : 24 cm (15 : 21,5 cm); 18 Zl. - Deutsche Quadratschrift, 18. Jh. - Geschrieben am 1. Elül 5537 (= 1777), Berlin.

שיר תודה

Šir tōdā. Huldigungsgedicht anlässlich einer Trauung (vgl. Tbl).

(fol. 1^v)Tbl: שיר תודה / כיום חתונת הכ"ח החתן ... כהר"ר / שמחה בונם
יצ"ו, בן הקצין ... יצחק אייזק דעסווא / יצ"ו את הכלה הבתולה ... מרת
ציפור תי', בת האלוף והקצין / פו"מ הכירה והמדינה, כש"ת כהר"ר דניאל
יצ"ו: מתודת לבב העניים הנכאים, אשר נעזרו ממנו הכ"ח החתן הנ"ל,
לשבת על / מושכם בכיתם, למען לא ידוחו ממגוריהם, מוקטר / ומוגש /
פה ברלין / יו"ד כי דרי"ח אלול תקל"ז, לפ"ק קרב גיל שמחה בקרב
מועדיך לפרט

(fol. 2^v)A: גבור בכחו ירעיש אדמה, בבני חיל יכסה / פני תבל

(fol. 4^v)E: בנו יצחק וכת דניאל למדו מאבותיכם, לכו בעקבותיהם /
פרשו לחם לרעיבים ולצמאים מים, חזקו בדקי בתיהם / מאשפתות הרימו
אביון ... למען ישקיף עוד ממרום אל אלהי הרוחות / ברית שלומו יצו
לכם, וינהלכם על מי מנוחות / וממי מנוחות ינהגכם, אל נחלי דשן ושמן /
וענה המשורר ואמר / אמן אמן / כה דברי הממונים, הגבאים דחברי
קדישא דמתנת אביונים

Es folgen 5 Unterschriften. Die erste lautet **איציק בר"ד מברלין**, die zweite lautet **הקי לעף ווארבורג**.

Die Huldigung gilt wohl dem bekannten Vorsteher der jüd. Gemeinde Berlin, **Dānī'el Itzig** (1723 - 1799), anlässlich der Hochzeit seiner Tochter **Šippōr** mit dem Sohn eines gewissen **Jiṣḥāq**. Über den Vorsteher **Dānī'el** s. **STEINSCHNEIDER**, Hebr. Bibl. IV, S. 72f., speziell über die Tochter: *ibid.*, S. 72, Nr. 7 (dort "Vögelche" genannt). Über den Vorsteher **Dānī'el** und dessen Familie s. auch **J. MEISL**, **ערים וְאִמְהוֹת בְּיִשְׂרָאֵל**, Bd. I, Jer. 1946, S. 103; *EJ*, Vol. IX, S. 1150f. - **איציק בר"ד מברלין**, der Unterzeichner des Gedichtes, ist wohl nicht verwandt mit dem Vorsteher **Dānī'el Itzig**, trotzdem der Vorsteher ebenfalls manchmal als "von Berlin stammend" (**מברלין**) genannt wird. Der Unterzeichner **איציק** war Vorstandsmitglied des Berliner Wohltätigkeitsvereins. (Über diesen Verein s. **J. MEISL**, a.a.O., S. 140 und *passim*.)

Das Gedicht besteht aus 13 sechszeiligen Strophen; wer der Dichter war, geht nicht hervor. Auf dem Tbl zwei Stempel des (auch vom Bräutigam unterstützten) Wohltätigkeitsvereins: **ח.ק. דמתנת / אבי**.

Drei Hefte beigegeben, die herausgenommen sind und die Signaturen erhielten: Ms. hebr. oct. 249 und 268 - 269.

Unveröffentlicht.

325

Ms. hebr. qu. 30

37 fol. in Pappereinband, mit Marmorpapier überzogen. Pergamentrücken. Unbeschrieben: fol. 1^v, 5^r, 37^r.

24 : 28,5 cm (14 : 20 cm); Zl. var. - Haggada selbst Quadratschrift, auf Papier; Zusätze in italienischer Masqetschrift, auf Papier, 19. Jh.

Kustoden auf sämtlichen Recto und Verso-Seiten. Fol. 1^r ist verziertes Tbl (Federzeichnungen). Auf fol. 19^v schön ausgeführte Federzeichnung einer Mazza-haltenden Hand; fol. 20^r eine ein Maror-Bündel haltende Hand. Schreiber: **Jōsēf Jiṣḥāq**, aus der Familie der **זקנים** (Veteranen ?), laut fol. 37^r. Geschrieben im Jahr 1824 in Casale (Italien).

הגדה של פסח

Haggādā šel Pesah. Liturgisches Buch zum Pesach-Abend, vokalisiert, mit Anweisungen und zwei vorausgehenden Abhandlungen.

Abhandlung I: von Šabbatai Elḥānan mē-ha-zeqēnīm aus Casale.

Abhandlung II: von Ēlijāhū ha-lēwī aus Alessandria (beide Italien, 18. Jh.).

Tb1 (fol. 1°): סדר / הגדה של פסח / באותיות מרובעות / עם כל דיני הסדר ... / והנה בא בראשונה / מאמר חקת הפסח / כולל חידושים נפלאים ... מהרב החסיד / ... כמוהר"ר שבתי אלחנן מהזקנים זצוק"ל מ"צ / ור"מ בק"ק קסאלי ... והנה צור"ף מאמר אחר ... בדרך הלציי מהרב ... אליהו הלוי זצוק"ל מ"ץ בק"ק אליסנדריא דיללא פאליא ... ובהיות כי שני המאורות הגדולים / האלו היו קשורים בחייהם בעבותות אהבה בקשר של קיימא במילי דעלמא ובתורת ה' תמימה אמרתי אצרפה שני המאמרים יחד / כדי להעלות זכרם הטוב כל ימי האדם על האדמה י"ר שיגן עלינו / אורם שבעתיים כאור החמה קסאלי כ"ח מעשיו לחדש / אדר ראשון לסדר ושנת חכמה / ותכונה בהמה (לפ"ג) = 1824 / זעיר ש"ם מבני ש"ם (= שבתי מהזקנים?) להכל דמה

Anfang der ersten Abhandlung (fol. 2°):

מאמר חקת הפסח כולל חידושים ... כמוהר"ר שבתי אלחנן מהזקנים ... קק"י קסאלי מונפיראטו חובר בשנת ה'תפ"ט (= 1729) / אמ"ש יען היות אמת יציב ונכון שמגלגלין זכות ע"י זכאי ... לחדש חידושים ... ע"י ... דו"ד אוהב ... כמוהר"ר יחיאל הכהן נר"ו מעיר אנקונא ...

Der Letztgenannte ist wohl Mit-Verfasser.

Anfang der zweiten Abhandlung (fol. 6°):

סדר הסדר והקערה מצה שמורה מהצע"ת קצירה, / מבעוד יום היה שולחן עורך, ולערב תסעוד כמו אברך, ובין כוס ראשון לשני לא תשתה כי אם לצורך

Die Haggādā selbst beginnt auf fol. 8°:

A (fol. 8°): קדש / ימזוג כוס ראשון ...

E (fol. 37°): לכל האותות והמופתים ... ולכל ארצו / ואחר כך יאמר שיר השירים / על ידי הצעיר / יוסף יצחק מהזקנים שנת נרב שלום (= 1824) / לפ"ק

Die Haggādā endet also mit dem letzten Vers des Pentateuchs.

Außer den beiden Abhandlungen fügte der Schreiber 50 biblische Verse hinzu (vokalisiert wie die Haggādā selbst), die den Auszug aus Ägypten erwähnen (fol. 34° - Ende): אמר המסדר הרי אני כבן חמישים ולא זכיתי שתאמר חמישים פסוקי יציאת מצרים על הסדר שדרשה ... עזריה מנחם מפאנו זצוק"ל בספר מאשה קשיטה שלו סימן ז' ... רצתה נפשי לסדרם ולהדפיסם ...

Zum genannten Werk Fanos (gest. 1620) s. FRIEDBERG, Bēt 'ēqed II, S. 534, Nr. 179.

Die Abhandlungen sind vielleicht unica.

Ēlījahū ha-lēwī aus Alessandria, Verfasser der zweiten Abhandlung, ist vermutlich identisch mit Ēlījahū ben Refā'el Šelōmō; vgl. KAT.-KAUFMANN, Nr. 468 - 470; vgl. auch Ms. hebr. oct. 191 und 202.

326

Ms. hebr. qu. 31

156 fol., zusätzlich vorne und hinten je 1 Schutzblatt. Ledereinband mit Goldpressung. Auf der Außenseite des vorderen Buchdeckels in Medaillenform und Goldprägung: / שנת / דבר אמת / חותם בהמ"ד החדש של האר"י זצ"ל וחברה משניות וש"ס בפנה"ק צפת ת"ו / ציון התנא האלקי רשב"י ובנו ר"א זי"ע

Alte Numerierung beginnt auf fol. 2 mit: "No 1" und endet auf fol. 23 mit: "No 22".
Unbeschrieben: fol. 1^v, 2^v, 3^v, 4^v, 5^v - 7^v, 8^v - 22^v, 23^v - Ende.

21 : 31 cm (Breite 17 cm, Länge var.); Zl. var. - Deutsche Quadratschrift und Kursivschrift auf Papier, 19. Jh. - Text auf fol. 2^f und 8^f in Goldbuchstaben und goldenen Umrahmung.

[פנקס של חבורה ש"ס ומשניות]

Pinqas šel ḥabūrā š. s. (= šišā sedārīm) u-mišnājōt. Vereinsbuch des Talmud-Lern-Vereins (zu Safed).

(fol. 2^f)TbI: זה השער לה' צדיקים יבאו בו / בעזה"ת לתורה ולתפלה
נהדר בקדש / זה הפנקס / של חבורה ש"ס ומשניות הנתיסד מקדם / בבית
המדרש ... של רבינו יצחק לוריא זכותו יע"א / נתחדשה בזמנים שונים
ע"י רבנים גאוני ארץ כפי הפנקס הישן ועתה / בשנה זו שנת על דבר
אמת (= 1887) פה עיר הק' צפת תוכב"א

(fol. 3^f)A: ב"ה העתק התקנות הקדומות בחת"י ראשי החבורה / כפי
הפנקס הישן / אלה המה תקנות הקבועות ... ונתחדשה בשנת תר"ח וכעת
נתחדשה שנת בתרל"ט בר"ח חשוון פעה"ק צפת תוכב"א

(fol. 4^f)E: בכל ער"ח יתן כאו"א מאנשי החבורה כל"נ חצי גראש ...
ונאום הק' יוסף אר"י הכהן ... עיה"ק צפת"ו ודא הוא גוף החותם

Beilagen:

1) Ein Zettel mit 5 Unterschriften, auf dem der Baron (Carl Wilhelm von

Rothschild, s. unt. Beilage 2) ersucht wird, dem Verein seinen Geburtstag anzugeben.

Laut CORTI, Das Haus Rothschild in der Zeit seiner Blüte, Leipzig 1928, war sein Gebutstag am 16.5.1828. Das entspricht dem 3. Siwān 5588. Im Ms. hebr. oct. 230 jedoch wird der 4. Siwān 5658 als siebzigster Geburtstag angegeben. Vielleicht war die die Zeit seiner Geburt in den Nachtstunden zum 4. Siwān.

2) Italienisch-französisches "Postbulletin" an Carl Wilhelm von Rothschild, Frankfurt a. Main, mit dem Stempel "Beirut 4.5.87." Der Schein bezieht sich aller Wahrscheinlichkeit nach auf den Versand des Ms.s.

Der "Pinqas" enthält 9 Paragraphen (von fol. 3^r - 4^r), bezeichnet mit א bis ט. Auf fol. 5^r eine spätere Hinzufügung (vom 28. Adār 5647 = 1887): ואלה מוסיף על הראשונים, 4 Paragraphen enthaltend (10, 11, 12, 13), mit vielen Originalunterschriften. In Par. 10 wird Wilhelm Carl von Rothschild aus Frankfurt zum Präsidenten des Vereins gewählt, anlässlich seines Platzkaufes im Vereinstempel. Laut Par. 11 werden jährlich 6 "Sijjüm"-Feste abgehalten; eines davon soll am Geburtstag des Barons stattfinden. Par. 12 schreibt vor, daß an jedem Sabbat und Festtag für den Baron und seine Familie ein Segen (מי שברך) gesprochen werden soll. Fol. 8^r ist die Originalurkunde der Ernennung des Barons zum Präsidenten (ראש ונשיא), mit 15 Unterschriften und obigem Datum. Auf fol. 23^r Vermerk des Sterbetages einiger Personen, die mit dem Verein verbunden waren. Das Ms. wurde vom Verein für den Baron angefertigt und diesem zugesandt. Auf fol. 5^r (par. 10):

ד' כאשר נשא לבו של השר הצדיק מו"ה שמעון וואלף המכונה באראן
וילהעלם קארל / פאן ראטהשולד (!) מפד"ם הי"ו ונדבה לבו וקנה מקום
בביה"מ דק' הנ"ז. השר הנ"ז יהי נשיא / החברה לעטרת צבי וצפירת
תפארת, כפי מכתב הנשיאות הכתוב בספר הזה דף ז' 7 No (fol. 8^r =)

327

Ms. hebr. qu. 32

135 fol. in Pappereinband, Lederrücken und -ecken. Unbeschrieben: fol. 1^v (jedoch fol. 1^r Eintragung, s. unt.), 3^v, 7^r - 9^v, 13^r - 15^v, 18^v, 22^v - 24^v, 25^v - 26^v, 28^v, 34^v, 42^v, 45^r - 55^v, 56^v, 58^v, 60^v, 64^v - 69^v, 72^v, 75^v, 87^r - 88^v, 90^r - 91^v, 96^v - 97^v, 103^r - 105^v, 107^v - 109^v, 111^v, 116^r - 120^v, 130^v - 131^v, 132^v - 134^v, 135^v. (Fol. 135^r = Innenseite des hinteren Buchdeckels, beschrieben.) Hebr. Pagination: קטז - ו (= 2 - 102).

23 : 34 cm (ca. 18 : ca. 31 cm); Zl. var. (eng beschrieben, z.T. fast 100 Zeilen auf einer Seite). Deutsche Kursivschrift, Ende des 18. Jh.s. Autograph.

(ספר) פני שלמה

(Sēfer) Penē Šelōmō. Novellen zu verschiedenen Talmudtraktaten. Verfaßt von Šelōmō Kohn (spätere Eintragung auf fol. 1^r; dort auch Titel eingetragen: ספר פני שלמה).

(fol. 2^r)A: ברכות / דף מ' ע"א תוס' ד"ה לעולם יממא הוא ... הנץ עכ"ל
וכי המהרש"א כהאי תירוצא ממש

(fol. 135^r)E: כריתות / דף כ"ג בגמ' א"ל רבא לר"נ ... ומש"ה שפיר פריך
דווקא מברייטא האוכל נבלה ביי"כ דפוט' / ר"ש וק"ל וקצרת' מאד מאד
(ועיין במל"מ פ"ה מהל' שבועות הל' ה' ... עכ"פ רבא תו לא מצ' למפרך
וק"ל).

Die Hs. enthält Novellen zu כרכות (fol. 2^r, 10^r - 19^v); פסחים (fol. 4^r - 6^v, 30^v - 38^v);
שבת (fol. 20^r - 30^v); ביצה (fol. 39^r - 41^v); יומא (fol. 43^r - 44^v); יבמות (fol. 56^r - 58^v);
קדושין (fol. 59^r - 60^v); כתובות (fol. 61^r - 58^v); ב"מ (fol. 86^r - 93^v); שבועות (fol. 94^r -
102^v); זבחים (fol. 106^r - 107^v, 132^r); נזיר (fol. 110^v); חולין (fol. 112^r - 129^v);
נידה (fol. 130^v); כריתות (fol. 135^r).

Auf Anfang fol. 4^r wird הצל"ח הקשה erwähnt. Das Werk entstand um das Ende
des 18. Jh.s. Die Schrift ist dieselbe wie Ms. hebr. qu. 36; s. dort auch unsere
Anmerkung betr. der Entstehungszeit der Hs.

Von den hebr. paginierten Seiten fehlen die ersten 5.

Ein Brief an "Sr. Ehrwürden den Herrn S. Cohn, Rabbiner in Oppeln" liegt dem
Ms. bei. Wer gemeint ist, ist unklar.

In dem von B.Z. OPHIR edierten Werk "Pinkas Hakehillot ... Bavaria"
(Jerusalem 1972) ist unter den Rabbinern, die in Schnaittach wirkten (S. 373) Kohn
nicht aufgezählt. Biographisches über Kohn s. jedoch in unseren Anmerkungen zu
Ms. hebr. oct. 193. Vgl. auch die dort aufgezählten Mss.

Unediert.

328

Ms. hebr. qu. 33

85 fol. in Pappereinband; Lederrücken und -ecken. Zusätzlich vorne und hinten je 1 Schutzblatt.
Unbeschrieben: fol. 23^r, 36^v, 67^v - 70^v. Hebr. Pagination: א - ה (= 1 - 85).

20 : 33 cm (ca. 12,5 : 29 cm); Zl. var. - Kustoden an sämtlichen Recto- und Verso-Seiten.
Deutsche Kursivschrift auf Papier, 19. Jh. Autograph.

[דרשות לסיום מסכתות]

Derāšōt le-sijjūm massektōt. Vorträge zum Abschluß von Talmudtraktaten.

(fol. 1^r)A: אחל לכתוב בס"ד מה שחנני הש"י לאמור בסיומא דמס' יומא
 בחברת / הש"ס, אור ליום ב' מ' תמוז תקע"א לפ"ק (= 1811), והוטבו דברי
 בע"ה למאוד בעיני אנשי חברת / הש"ס ובעיני שאר בחורי חמד שהי'
 באותו מעמד, ... וזה החלי בעזרת צורי וגואלי / סוף מס' יומא מן תנא
 תנא קמ"י דר"נ עד סיום המסכת, / הגה המהרש"א בח"א הקשה אהא
 דפריך המקשן והתני' עוונותיו סדורין

(fol. 85^v)E: בסוגי' דרואין את הנגעים, במס' מועד קטן דף ז' ודף ח'
 ... ויראנו מתורתו נפלאות אמן

(ibid.)K: גמרת' הכתיבה היום יום א' טוב מנחם תקע"ב לפ"ק (= 1812)

Die Vorträge wurden gehalten im Verein ה'חברת הש"ס, in den Jahren 1811 - 1812, zu den Traktaten: יומא (fol. 1^r - 22^v), ברכות (fol. 23^v - 36^r), סוכה (fol. 37^r - 51^v), ראש
 השנה (fol. 52^r - 61^v), שבת (fol. 62^r - 67^v), תענית (fol. 71^r - 73^v). Am Schluß (fol. 74^r -
 Ende) befinden sich Novellen zu Traktat Mō'ed qātān, bl. 7 - 8; dazu sagt der
 Verfasser (fol. 74^r): אמר הכותב הגם שדרכי לכתוב בפנקסאות האלו רק
 סיומא דמסכתות, מכל מקום באשר שזכני ה' ללמוד בחברת / הש"ס הסוגי'
 דרואין את הנגעים במסכת מועד קטן ...

Auf fol. 73^v zitiert er den Namen seines verstorbenen Vaters: בשם אאמ"ו הגאון
 זצ"ל להיות שפתותו (!) / דובבת, jedoch ohne Erwähnung seines Namens. Wie er
 bemerkt, war er im Jahre 1811 schon länger als 32 Jahre Schulleiter (fol. 24^r):

שאמרת' לפני כמה שנים לפני הבחורי' המקשיבי' לקולי / זה שלשים
 ושתים שנה ועתה הוספתי ביאור דברים נחמדים חדשים מקרוב באו
 בעז"ה

Die Hs. hat Korrekturen und Randglossen. Wer der Verfasser war, ist noch nicht
 geklärt.

Unediert.

18 fol. in Pappeinband, mit Marmorpapier überzogen. Vorne und zwischen fol. 9 und 10 je ein Schutzblatt. Unbeschrieben: fol. 1^v - 2^v, 9^v, 18^v.

25 : 33 cm (var.); Zl. var. - Deutsche Quadratschrift. Papier, fol. 3 - 9 Pergament. 18. Jh. Verzierter Titel (fol. 1^r).

שטר של "רודפי צדקה"

Šetar šel "rōdefē šedāqā". Urkunde mit Satzungen eines Wohltätigkeitsvereins in Frankfurt am Main.

(fol. 1^r)Tbl: שטר / של החברה המכונה בשם / רודפי צדקה / שנתחדש
כיום א' ר"ח אדר / תקמו"ו לפק (= 1786)

(fol. 3^r)A: בס"ד / רודף צדקה וחסד, ומצא / חיים צדקה וכבוד, / יפה
דרשו חז"ל פסוק זה ...

(fol. 8^r)E: דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי / נעשה למז"ט
פראנקפורט כיום א' ר"ח / אדר ראשון תיו קוף מס ויו / לפק הכל
שריר וקיים

Der Verein wurde gegründet, um die Armen zu unterstützen, sie vor allem mit Holz für den Winter zu versorgen und mit Geld zu unterstützen. Aus dem Titelblatt geht hervor, daß im Jahr 1786 der Verein erneuert wurde, also bestand er schon vordem. Die Satzungen bestanden aus 18 Paragraphen. Die Erneuerung wurde immer für 6 Jahre vorgenommen. Nach dem Text auf fol. 8^r folgen Unterschriften in 6 Kolumnen (fol. 8^r - 9^v). Auf fol. 10^v ist eine Zusammenfassung der Satzungen, desselben Datums wie das oben erwähnte, nämlich (fol. 10^v):

כיום א' ר"ח / אדר ראשון תיו קוף מס ויו / לפק הכל שריר וקיים

Dann folgt (fol. 10^v) die Approbation des Pinḥās ha-lēwī Horowitz, dem sich Nātān Maas, Abrāhām Trier Kōhēn und Mē'ir ben Salman Schiff Kōhēn anschließen. Bei den Unterschriften von Horowitz und Maas ist das Datum des Vortages des Neumondes Nīsān 5545 (= 1785) bzw. 2. Nīsān desselben Jahres angegeben. Fol. 11 - 18 enthalten weitere Unterschriften, in alphabetischer Anordnung. Die Hs. ist auch wegen der Menge von Unterschriften von Bedeutung für die Geschichte der Juden in Frankfurt am Main.

Über die Hs. s. A. SULZBACH im Jahrbuch der Jüdisch-Literarischen Gesellschaft, Jhg. II (1904), S. 241ff.; K. WILHELM, Von jüdischer Gemeinde und Gemeinschaft, Berlin 1938 (Schocken Verlag), S. 100ff.; ERNST ROTH in Festschrift Dr. I.E. LICHTIGFELD ... zum 70. Geburtstag, Frankfurt am Main 1964, S. III-XVI (hebr. Teil).

Bei den oben erwähnten Unterschriften handelt es sich (soweit es nicht Approbationen sind) um Mitglieder des Vereins. Die approbierenden Rabbiner waren alle in Frankfurt am Main tätig.

Vgl. Ms. hebr. qu. 35.

330

Ms. hebr. qu. 35

19 fol. in Pappeinband, mit Marmorpapier überzogen. Unbeschrieben: fol. 1^v, 9^v, 18^v bis Ende. 25 : 32 cm (var.); Zl. var. - Deutsche Quadratschrift. Papier, fol. 2 - 9 Pergament. 18. Jh. Verzierter Titel (fol. 1^r).

שטר של "רודפי צדקה"

Šetar šel "rōdefē šedāqā". Urkunde mit Satzungen eines Wohltätigkeitsvereins in Frankfurt am Main.

(fol. 1^r)Tbl : שטר / של החכרה המכונה בשם / רודפי צדקה / שנתחדש
ביום בר"ח אדר / תקנ"ב לפ"ק (= 1792)

(fol. 3^r)A : בס"ד / רודף צדקה וחסד, ימצא חיים צדקה וכבוד, יפה
דרשו חז"ל פסוק זה ...

(fol. 7^v)E : דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי / נעשה למז"ט ביום א'
י"ב שבט תיו קוף נון בית לפ"ק / פה פראנקפורט. הכל שריר וקיים

Inhalt und Text wie Ms. hebr. qu. 34, jedoch enthalten Par. 4 und Par. 17 etwas mehr Text, der vermutlich in Ms. hebr. qu. 34 versehentlich aus der Vorlage nicht mit abgeschrieben wurde. Es handelt sich bei diesem Dokument um die Verlängerung der Gültigkeit des Vereins um weitere 6 Jahre, von Anfang Adār 5552 - 5558 (= 1792 - 1798). Abgefaßt am Sonntag, dem 12. Šebaṭ 5552 (fol. 7^v). Nach dem Text folgen Unterschriften in insgesamt 7 Kolumnen (fol. 7^r - 8^v, pro Seite 2 Kolumnen). Auf fol. 10^v: Zusammenfassung der Satzungen, desselben Datums wie

das oben erwähnte. Dann folgt (fol. 10^v) die Approbation durch die, die bereits 1786 unterzeichnet hatten (Horowitz, Maas Trier, Schiff); hier unterzeichnet außerdem noch: מנחם מענדלי בן איצק זאמשט ז"ל. Fol. 11^r - 18^r enthalten noch weitere Unterschriften, in alphabetischer Anordnung.

ROTH erwähnt in seinem (oben zu qu. 34 genannten) Artikel ausdrücklich die beiden Hss. qu. 34 und qu. 35 der Frankfurter Bibliothek. SULZBACH (in seinem *ibid.* genannten Artikel) schreibt nur: "Vor mir liegen die Statuten eines wohltätigen Vereins in Frankfurt a.M., die vom Jahre 1786 datieren", meint aber gewiß qu. 34 der Frankfurter Bibliothek (nicht etwa eine Abschrift); er bespricht dann auch die Fassung von 1792 und meint gewiß qu. 35.

331

Ms. hebr. qu. 36

24 fol. in Pappeinband; Lederrücken und -ecken. Unbeschrieben: fol. 1^v, 24^v; jedoch fol. 1^v Eintrag, s. unt.

20 : 31 cm (18,5 : 29 cm); Zl. var. (im Durchschnitt ca. 40 Zl.). Kustoden an sämtlichen Recto- und Verso-Seiten. Deutsche Kursivschrift auf Papier, Ende 18. Jh. (Über Entstehungszeit s. unt.) Spätere Eintragung auf fol. 1^v: "Salomo Kohn." Autograph.

[שו"ת רש"ך]

Še'elōt u-tešūbōt R.Š.K. Responsen des Rabbi Šelōmō Kohn.

(fol. 2^r)A: שאלה א': מי שנפסקו אחד

מציציותיו בשבת בר"ה וחברו רואה, האם מחויב להבדילו ...

(fol. 24^v)E: וממילא לא יוכלו לסמוך על הרופאים דכיון שיודעים ונראה

להם בעליל ששקר בפיהם, / ... או די"ל דטעמן של הרופאים הוא ...

Unvollständig (Text in der Mitte abgebrochen, mit dem Wort הוא).

Die Hs. enthält insgesamt 7 Responsen. Die Unterschrift ist jeweils ש"ך (d.i. שלמה כהן). Die Unterschrift beweist, daß das Werk ein Autograph ist (und ebenso Ms. hebr. qu. 32, das in derselben Schrift geschrieben ist wie unsere Hs.). Kohn war Kreisrabbiner in Schnaittach: בהיותי יושב על כס הוראה בק"ק שנטיך והמדינה: נשאלתי (Anfang Response 4, fol. 10^v, oben).

Response 3 beginnt: שאלה ג' מהרב המופלא מו"ה גדליי מיץ נ"י אכ"ד. בק"ק בעדינהיים והמדינה. Gedaljā Metz war Schüler des Arjē Löb aus Metz (vgl.

S.J. FÜNN, *Keneset Jisrā'el*, Warschau 1886, S. 212f.); er wirkte daher um das Ende des 18. Jh.s.

Vgl. Ms. hebr. oct. 193 - 195, 216, 222; Ms. hebr. qu. 23, 24, 32.

Unediert.

332

Ms. hebr. qu. 37

310 fol. in Pergamenteinband; vorne und hinten zusätzlich je 2 fol. mit Pergamenttaschen (zum Aufbewahren von Zetteln, jedoch kein Inhalt - also keine Zettel - vorhanden). Alle fol. entweder leer oder nur sporadisch beschrieben.

17 : 25 cm (var.); Zl. var. Deutsche Kursivschrift auf Papier, etwa Ende des 19. Jh.s. - Geschrieben in Frankfurt am Main (?).

Kein Titel

Bibliographisches Register.

(fol. 1^r)A: סדר עולם עי מעיל צדקה כ"א

(fol. 310^v)E: הסכמות / עי דמשק אליעזר על המסורה / ... / נחלת צבי /
יד כל בו / עי ... ? צבי / לקוטים

Bibliographisches Register, thematisch geordnet; häufig Verweise auf Zeitschriften. Es werden auch nichthebräische Titel (diese mit lateinischen, also nicht mit hebräischen Buchstaben) angegeben. Es werden Handschriften und Bücher angegeben, es wird aber auch auf Zeitschriften verwiesen.

Auf fol. 1^r oben: Frau Halberstadt Koselstraße 39. In Frankfurt a.M. gibt es eine alte Straße dieses Namens.

333

Ms. hebr. qu. 38

2 fol. in blauem Ledereinband mit Goldpressung; innen mit weißer Seide gefüttert. Am unteren Rand der Außenseite des vorderen Buchdeckels in Gold Name des Buchbinders: "Th. Schnell, Frankfurt a.M." Unbeschrieben: fol. 1^r und 2^v (beschrieben also nur: 1^v und 2^r).

19,5 : 25 cm (13,5 : 14,5 cm); 10 und 11 Zl. - Deutsche Quadratschrift. Anweisungen in rabbinischer Schrift. Beide fol. Pergament, ebenso wie der Einband mit weißer Seide gefüttert. Umrahmter Schriftspiegel.

ברכות התורה

Birkōt ha-tōrā. Segenssprüche zur Tora-Vorlesung, mit Anweisungen.

(fol. 1^v)A: העולה לתורה יאחוז בשתי ידיו ביריעות התורה ע"י מפה של ס"ת

(fol. 2^v)E: ברוך שפטרני מעונשו שלזה

Schrift dieser Hs. ist die gleiche wie diejenige der Ms. hebr. oct. 229, 230 und 251; vermutlich ebenso wie diese dem Baron Wilhelm von Rothschild gewidmet.

334

Ms. hebr. qu. 39

68 fol. in Pappereinband; vorne und hinten je 1 Schutzblatt. Unbeschrieben: fol. 1^v und 18^v - Ende.

30,5 : 23 cm (var.), Zl. var. - Deutsche Quadratschrift auf Papier. Tbl (fol. 1^v) mit Federzeichnungen verziert. Geschrieben 5640 (= 1880) in Frankfurt a.M. Ursprünglich im Besitz der Synagoge des jüdischen Spitals.

פנקס

Pinqās. Verzeichnisse zur Seelenfeier.

(fol. 1^v)Tbl: פנקס לקדושים אשר בארץ המה

dann ein Gedicht (vier Doppelzeiler) und: / שייך לבהכ"נ דבית החולים /
קהלת הקודש פראנקפורט על נהר מיין יע"א / ותעמוד לגורלך לקץ
הימין לפ"ק (= 1880 = 5640)

(fol. 2^v)A: הזכרות נשמות קדושים מן כל המדינות / יזכור נשמת הרוגי
ושרופי מדינות פיהם ומדינות פולאנדא

Eintragungen auch nach 1880. Letzte Eintragung:

(fol. 18^v)E: יזכור אלהים את נשמת ר' אהרן מאיר בן ר' מנחם מייער

נפטר כ"ה חשוון / תרצ"ט (= 1938) בדרך רחוקה, הרבה שנים היה פרנס
דבית הכנסת של בית החולים / תנצב"ה ונקרא כפי כל אלפרעד מייער

Quelle zur Erforschung der Geschichte des jüdischen Spitals. Auf fol. 2^r (nach dem oben zitierten Anfang) eine Liste von Ländern und deutschen Gemeinden, in denen Judenverfolgungen stattgefunden hatten (ohne Daten). Fol. 2^v - 5^r enthalten Eintragungen über die Mitglieder der Familie Königswarter, die das Spital großzügig unterstützten, dann folgen verschiedene Namen. Bei einigen wird die Beziehung zum Spital hervorgehoben. Auf fol. 4^r zu Isaak Löb Königswarter (gest. 19. Šebaṭ 5937 = 1877):

וכאשר נלקח ממנו פרי בטנו בנו יחידו מחמד נפשו ולבבו בדמי ימיו,
נשאו לבו לקנות בית גדול / ורחב ידים לבית החולים, ובתוך הבית
הזאת גם בית הכני עם ספרי תורה וחפצים יקרים תכשיטי זהב וכסף

Isaak Löb war der Bruder des geadelten Jonas Königswarter aus Wien, dessen Andenken fol. 3^r gewidmet ist. Der Name des Vaters der beiden war Mardokai (fol. 3^v: מרדכי בן מרדכי, fol. 4^r ob.: יצחק אריה בן מרדכי). Über die Familie Königswarter s. EJ, Vol. X, S. 1131.

יום הולדי לא ידעתי, וכל אדע יום מותי. /
גלמי לא ראיתי, וכל אראה נבלתי. / הורי הגידו, כי הולידו אותי. /
ובני בניי יספרו, כי האזינו אמרתי

335

Ms. hebr. qu. 40

6 fol. - In Pappumschlag aufbewahrtes Heft. Unbeschrieben: fol. 1^v und 6^v.

18,5 : 21,5 cm (14,5 : 21,5 cm); 24 Zl. - Kustoden an allen Recto- und Verso-Seiten (außer fol. 5^v). Orientalische Mašqetschrift auf Papier, geschrieben 5647 (= 1887) in Jerusalem. Tbl (fol. 1^r) verziert und vergoldet.

אות לזכרון

Öt le-zikkārōn. Eine dem Baron Edmund Rothschild gewidmete Homilie, die ihm zu Ehren und in seiner Anwesenheit in Jerusalem gehalten wurde. Verfaßt und vorgetragen von ʿAqībā Jōsēf ben Jeh̄p̄el Schlesinger. Über Schlesinger (geb. 1837 in Preßburg, gest. 1922 in Jerusalem) s. EJ, Vol. XIV, S. 971. Er ist bekannt als

Pionier der Kolonisation Palästinas und als Verfasser des Werkes **לב העיברי** (Ungvar 1865; Lemberg 1868) und anderer Werke.

(fol. 1^v)Tbl: בעזרת הי"ת / אות לזכרון / דרשה / אשר דרשתי על פי מאמרו של השר המרומם הנדיב / המפורסם דורש טוב לעמו וארצו, אוהב תורה, כבוד / הי"ה בנימין המכונה עדמונד כאראן פאן / ראטהשילד / נ"י, כאשר בא לבקר / בהיכלו בביהכנ הגדולה תפארת ישראל / בפעיי"הק ירושלם תובב"א / כפי אמור שנת תרמ"ז לפ"ק (= 1887) / מאתי / השפל עקיבה יוסף בן הרב וכי' מו"ה יחיאל הי"ו של עזינגער / ראש הישיבה פעיי"הק בביה"כנ הנ"ל, בע"מ ספר "נער עברי" / וסי"ל עברי" בי"ח (= ב חלקים) וסי"אל העדרים" בי"ח בל"א, וסי"ח - / וקונטרס "מחזירי עטרה ליושנה" וקול ברמה" וק"ס" עם / ספרי "עמוד היראה ועמוד התורה" לחיזוק הדת / וישוב הארץ

Zu seinen gedruckten Werken s. FRIEDBERG, Bêt 'eqed, Index s.v. **שלזינגר**, עקיבא יוסף.

Auf 2^v: פתיחה.

(fol. 2^v)A: דרוש / ולא תחללו את קדשי בני ישראל ... אני ה' מקדשם / (אמור כ"ב) / דבר בעתו מה טוב, זכינו כי השר הרם ונישא הי"ו עלה לתורה / בזאת הפרשה, ובה תדעו וממנו תראו את כל מבוקשו מאתנו באר היטב / (ע"ד אסמכתא) / שמעו עמי ואדברהו - לא יעלה על דעתכם כי זאת התורה הקדושה היא / נגד הדרך ארץ חלילה לא יחשב כזאת בישראל, הלא היא הזהירה: טוב / תורה עם דרך ארץ (אבות פ"ב) וחכמי התלמוד הם אמרו דרך ארץ / קדמה לתורה ...

(fol. 6^v)E: הי' ישמר צאתך וכאך מעתה / ועד עולם - לנצח נצחים - עד עדי יבא לציון גואל במהרה / בימינו - אמן. / נקדיש דרבנן, וכו' כללו ברכה ותפילה על בית ראטהשילד הי"ו

Die genaue Schreibweise des in unserer Hs. als **לב עברי** bezeichneten Werkes lautet (Anfangsbuchstaben von **לב העיברי**)

Es war der erste Palästina-besuch des Barons. Die Homilie handelt von einer zeitgemäßen und zweckmäßigen Erziehung. Schlesinger fordert u.a. נקיות וטהרה, d.i. Ordnung und Reinheit (fol. 4^r, Zl. 6 von unt., auch fol. 4^v, Zl. 1).

Auf fol. 4^r: ואם טרם ידע הנער קרא מקרא לדעת עברי היטב הלשון / לאומי / לבלבל דעתו לקרע את בית יעקב בשבעים קרעים לשבעים לשונות להשיח / את שפה אחת לכולנו את שפת עבר באדמת אבותינו - לארצינו ללשונינו - / הילדים רכים אשר לא השיגו עוד לשונו של יעקב - מה גם כי לא השג ישיגו / לדעת את תורת ה' תמימה - ושאלו נא בארצות

אשר מספר אומתם קטנה / מן אומה הישראלית אם הם כן לארצם עוזבים
את לשונם - ...

Über Baron Edmund von Rothschild und seine kolonisatorische Tätigkeit: auch
Jüd. Lex. s.v. Rothschild, Edmond; Kolonien (Palästina).

Unveröffentlicht.

336

Ms. hebr. qu. 41

1 fol., in Pappkapsel aufbewahrt (kein Einband). Unbeschrieben: fol. 1^v.

52 : 77 cm, oben links und rechts abgerundet; (27 : 25 cm); 27 Zl. Italienische Quadratschrift
auf Pergament, 1833. Barocke Pergamentmalerei. Ausgestellt am 13. Adar 5593 (= 1833) in
Ancona.

כתובה

Ketübā. Heiratsurkunde.

(fol. 1^v)A: בס'מנא טבא / ובמזלא מעליא / לחתנא ולכלתא / ולכל
ישראל / בשני בשבת שלשה עשר לחדש אדר שנת חמשת אלפים וחמש
מאות ותשעים / ושלשה לבריאת עולם / למנין שאנו פה אנקונה מתא
דיתבא על כ'ף ימא ועל / נהרי אספי ופיומישינו הבחור המפואר ...

(ibid.)E: והכל שריר ובריר וקים

Zu den illustrierten italienischen Heiratsurkunden s. D. KAUFMANN, Zur
Geschichte der jüdischen Handschriften-Illustration, in: Gesammelte Schriften, Bd.
III, Frankfurt am Main 1915, S. 195 - 199; B.C. ROTH, Die Kunst der Juden, Bd. I,
Frankfurt am Main 1963, S. 204 - 207.

Originelle Verzierung. Auf der Umrandung verstreut Putten. Die Architektur der
Umrandung erinnert an die des Mōrēnū-Briefes aus Mantua (1677), abgebildet im
Jüd. Lex., s.v. Morenu (im Besitz des Jewish Theolog. Seminary, New York).

Die Ketübā ist datiert: Montag, 13. Adar 5593, Ancona. Der Name des
Bräutigams: הבחור ... חיים דוד שבתי יצ'ו בן הגביר המנוח כה"ר רפאל
הבחורה בתולה ... מזל טוב: יוסף יהודה מפירוניא נ"ע
המכונית פורטונאטה מב"ת בת ... כמ"ר יהודה אברהם מורפורגו נר"ו
Über die Mitgift: כמכואר בשטר נצרי שעשו ביניהם. Unten in der Mitte der Umrandung:

F. C. D. (?) mit dem Text: **מתתיה מקאליי יבורכו חתן וכלה**. Namen der Zeugen: **מרדכי ניאניאטי** und **מרת חוה מבי"ת בת היקר אברהם ברוך יצחק חלף יצ"ו**.

Vgl. Ms. hebr. qu. 42.

337

Ms. hebr. qu. 42

1 fol., in Pappkapsel aufbewahrt (kein Einband). Unbeschrieben: fol. 1^v.

54,5 : 73 cm, oben links und rechts abgerundet; (35 : 17 cm); 17 Zl. - Italienische Quadratschrift auf Pergament, 1831. Pergamentmalerei, z.T. vergoldet. Ausgestellt am 14. Nisān 5591 (= 1831), Ancona.

כתובה

Ketübā. Heiratsurkunde.

(fol. 1^v)A: **בסימנא טבא ובמזלא / מעליא לחתנא ולכלתא / ולכל ישראל
אכ"ר / בשני בשבת ארבעה עשר יום לחדש ניסן שנת חמשת אלפים וחמש
מאות ותשעים ואחד לבריאית עולם / למנין שאנו מנין כאן אנקונה מתא
דיתבא על כ"ף ימא ועל נהרי אספי ופיומישינו הבחור המפואר ...**
(fol. 1^v)E: **והכל שריר ובריר וקים**

Zu den illustrierten italienischen Heiratsurkunden siehe D. KAUFMANN, Zur Geschichte der jüdischen Handschriften-Illustration, in: Gesammelte Schriften, Bd. III, Frankfurt am Main 1915, S. 195 - 199; B.C. ROTH, Die Kunst der Juden, Bd. I, Frankfurt am Main 1963, S. 204 - 207. Originelle Verzierung. Blumenumrandung. Oben Mitte: Darstellung des Streites der Mütter vor König Salomo (I. Reg., Kap. 3). Rechts: David (bärtig und mit schon reifem Gesicht) als Hirtenknabe mit Rucksack, Harfe und Krone. Links: der junge David, den Hals eines Löwen umfassend (I. Sam. 17, 34-36). Die drei Szenen mit Goldumrandung. Trauungstag ist der 14. (!) Nisān 5591 (= 1831) in Ancona. Name des Bräutigams: **הבחור המפואר כה"ר יוסף דוד**. Name der Braut: **בתולה ... מרת חוה מבי"ת בת היקר אברהם ברוך יצחק חלף יצ"ו**.

Namen der Zeugen: **יצחק בלא"א שמואל גאליקו** und: **Jacob ... Morpurgo**. Vom zweiten Zeugen also nur italienische Unterschrift!

Die Ketübā ist nur von den Zeugen unterschrieben.

Im Haupttext, über der Mitgift: כמו שנתבאר בשטר נצרי שעשו כיניהם.

Im unteren Feld eine Ergänzung betreffend Regelung der finanziellen Angelegenheiten im Falle des Todes von einem Teil des Brautpaares.

Vgl. Ms. hebr. qu. 41.

338

Ms. hebr. fol. 1

188 fol. in Pappeinband mit Lederrücken; Schlaufen aus Leder. Unbeschrieben: fol. 1^v, 4, 5, 7, 9, 10, 12^v, 13, 14, 15^f, 21, 22^v, 29^v, 38, 77., 82, 86, 91, 95 - 96, 111, 115, 117 - 119, 124, 126, 143^v - 144^f, 153 - 180^v, 181^v, 182^v, 186^v, 187^v, 188^v. Seiten, die nur Ü enthalten, sind von uns *nicht* als unbeschrieben gezählt. Zu diesen Seiten s.u., am Ende dieser Beschreibung.

23 : 35 cm (var.); Zl. var. - Oft nur sehr kleiner Zeilenabstand, daher viele Zl.; z.B. 74^f: 70 Zl. - Deutsche Kursivschrift auf Papier, 18. Jh. - Autograph, erkennbar u.a. an den vielen Streichungen und Hinzufügungen. Geschrieben in Frankfurt am Main. Auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels Vignette "Bibl. civicae Moenofr. ex voto parentis Aaronis Mosis Fuld donaverunt filii MDCCCLXVII. No. 684."

[הגהות וחידושים]

Haggāhōt we-ḥiddūsīm. Glossen zum Šulhān 'arūk (Ḥōšen mišpāt, wie auch zu Jōrē dē'ā, Par. 181 - Ende). Verfaßt von Nātān Maas, Rabbinatsverweser in Frankfurt am Main (gest. 1794).

(fol. 1^v)Ü: בעזרת רם על רמים, אתחיל לכתוב חידושיי על די שורים, /
 יזכני הי, אשר הכל אליו פוניי בכל עת ועונה, אכתוב מרישא עד גמירא,
 על / טור חושן משפט אשר הוא מדבר מענייני שמירה, כי זה תחילת דינו
 של אדם על אשר / לא שמר את התורה, כן יזכני הבורא להוציא לאורה
 ספר זה / עם שאר חיבורינו, אשר כדעתי לגמור אותם, כן נזכה לעשותם -
 אמן אמן סלה

(fol. 2^v)A: ש"ע ח"מ הלכות דיינים סיי די / בסמ"ע ס"ק ב' דבלא עדים
 יכול לתופסו דיהי נאמן ...

(fol. 188^v)E: שם סעיף נ"ב [= יו"ד סיי ר"א] ... היינו דוקא שנחלק כל
 המקרה ודו"ק

Vgl. Ms. hebr. oct. 39; Ms. hebr. oct. 41; Ms. hebr. qu. 8; Ms. hebr. fol. 5. Die leeren Teile sind absichtlich zum späteren Ausfüllen frei geblieben. Sehr oft enthal-

ten die Seiten nur Ü, meist Angabe der noch zu behandelnden Paragraphen des Hōšen mišpāt; z.B. fol. 104 - 105: שור ח"מ הלכות אפטרופוס.

Die Innenseite des vordern Buchdeckels hat den Eintrag:

זה הספר חיבר א"א הגאון הגדול ר"י ור"ב"ד התורני המופלא ומופלג /
 חריף ובקי, משנת ר"א קב ונקי, רב נתן דיינא הוא ונחית לעומקא דדינא /
 המפורסם איש תם וישר, נ"י ע"ה פ"ה כש"ת, מוהר"ר נתן מאז שליט"א /
 הכותב הקטן מאיר בלא"א ר"י מו"ה נתן מאז שליט"א.

Unediert.

339

Ms. hebr. fol. 2

60 fol. in Pappeinband, mit Buntpapier überzogen; zusätzlich vorne und hinten je 1 Schutzblatt. Unbeschrieben: fol. 5, 22, 24^v, 25^v, 26, 29^v, 30^r, 50^v, 57.

Var. (var. Zl. var. - Deutsche Kursivschrift auf Papier; rechtsläufig. Auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels Vignette: "Bibl. publ. Moenofr. legavit Isaacus Marcus Jost Dr. MDCCCLXI".

[מלון ודקדוק]

Millōn we-diqdūq. Lexikalische Notizen zur hebräischen Sprache, vorwiegend zu den Buchstaben א und ב. Am Ende defekt. Grundsprache lateinisch und deutsch.

A(fol. 1^r): Aehrenlese auf dem Felde hebräischer Lexikographie. Dann: ארשת ... כסף ... Ps. 21,3 יורשת Ps. 61,6 ... מגדפת ...

E(fol. 58^v): מצד / המה / מים derivandum videri ab ... Th(ema) steht f. derivata mit / anderen die offenbar von dem ... (Text fehlt).

Bl. 59 un 60 enthalten einen Brief in holländischer Sprache aus Leiden vom 25. Dez. 1753, mit der Unterschrift C.L. Weijer.

Zwischen Bl. 31 und 32 eingeklebt sind die Nr. XIV und XXVIII der "Frankfurter Gelehrten Anzeigen" (1778).

Die Notizen zeugen von der Vertrautheit des Verfassers mit der Materie. Oft sind verwandte syrische und arabische Formen angegeben; Michaelis und Schulz werden häufig zitiert. Verf. nicht genannt; evtl. Jost (gest. 1860)?

143 fol. in Pappeinband mit Pergamentrücken. Unbeschrieben: fol. 1^v, 22^f, 70^v, 82^f, 97 - 98^f.

Von 20,5 : 33,5 cm bis 23 : 40,5 cm (var.); Zl. var. - Deutsche Kursivschrift auf Papier, 19. Jh. - Auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels aufgeklebter Zettel: "Handschriftliche Aufzeichnung / talmudischen Inhalts von / A. Fuld." Ibid. Vignette: "Bibl. civicae Moenofr. ex voto parentis Aaronis Mosis Fuld donaverunt filii MDCCCLXVII No. 689". Autograph; geschrieben an verschiedenen Daten der ersten Hälfte des 19. Jh.s.

קונטרס בני אהרן

Qunṭrēs benē Aharōn. Teil II. (Teil I = Ms. hebr. oct. 44, s. dort Tbl.). Glossen und Novellen zu verschiedenen Talmudstellen und zum Šulḥān 'arūk, in 6 Teilen. Abgefaßt von Aharōn ben Mōše Fuld, lebte 1790 - 1847; über ihn s. Ms. hebr. oct. 44 und 46.

A (fol. 1^v): בס"ד קו' בני אהרן ח"ב / לקוטי קונטרסי ח"ב והם קו' קהלת אהרן ח"ב וח"ג ובית אהרן ח"א וח"ב ויוסיף דעת ויין משומר / אשר הכינותי בעניי ה"ק אהרן בן לא"א נ"ה (= נשמה הטהורה) מה" משה פולד זצ"לה"ה

Dann (ibid.): קו' קהלת אהרן ח"ב התחלתיו טבת תקס"ח (= 1808) ל' והשלמתיו בעזה"י די סיון תקס"ח (= 1808) ל' כד הוינא בר שבסר / קו' ... ח"ג התחלתיו די סיון תקס"ח (= 1808) ל' והשלמתיו בעזה"י כ"ד אלול תקס"ט (= 1809) ל' כד הוינא בר תמניסר / בית אהרן תחלת החורף תק"ע (= 1810) ל' והשלמתיו בעזה"י קיץ תקע"א (= 1811) ל' כד הוינא בר עשרין / בית אהרן ח"ב התחלתיו קיץ תקע"א (= 1811) ל' והשלמתיו בעזה"י חורף תקע"ב (= 1812) ל' יין משומר תקע"ג (= 1813) ל' / יוסיף דעת תקע"ה (= 1815) ל' והשלמתיו בעזה"י עד תק"פ (= 1820) בזמני שוני

E (fol. 143^v): הלל שיר ושבחה

Die sechs Teile sind die folgenden:

Erster Teil: Qehillat Aharōn, I.

Betr.: ענינים שונים; fol. 2 - 13. Inhaltsverzeichnis: fol. 13^v.

Zweiter Teil: Qehillat Aharōn, II.

Betr.: מס' חולין וש"ע יו"ד; fol. 14 - 37. Inhaltsverzeichnis: fol. 37^v.

Dritter Teil: Bēt Aharōn, I.

Betr.: עניינים שונים; fol. 38 - 68. Inhaltsverzeichnis: fol. 68^v.

Vierter Teil: Bēt Aharōn, II.

Betr.: ש"ע או"ח ויר"ד; fol. 69 - 106 (fol. 98 - 106: Novellen zum Traktat Makkōt, umgekehrt eingeordnet).

Fünfter Teil: Jōsīf daʿat.

Betr.: ש"ע יר"ד; fol. 107 - 126 (fol. 125^v - 126: Novellen zum Traktat Zebāhīm, umgekehrt eingeordnet).

Sechster Teil: Jajin ha-mešummār.

Betr.: ש"ע יר"ד הלכות יין נסך; fol. 127 - 143 (fol. 136^v - 143: Homiletisches und Gedichte, umgekehrt eingeordnet).

Die auf dem Kopf stehenden Bl. sind absichtlich umgekehrt eingeordnet, um die größeren Gruppen voneinander zu trennen. (Das Gleiche gilt für Ms. hebr. fol. 4, s. dort.)

Der Verf. schrieb auch Gedichte für Chanukka (fol. 138^v, 139^r, 143^v) und Purim (fol. 124^v, 125^r, 143^v). Seine Glossen und Novellen waren zumeist nicht systematisch aufgezeichnet, infolgedessen machen seine Arbeiten einen ungeordneten Eindruck.

In der Teil-Edition seiner Werke (Frankfurt/Main 1890, genauer Titel s. Ms. hebr. oct. 44) ist unsere Hs. in der Einleitung (S. X, Sp. 1) als "Fuld fol. Nr. 689" erwähnt, aber nicht für den Druck verwertet. Unsere Hs. ist also noch unediert (ebenso wie Ms. hebr. oct. 44 und 46, während von Ms. hebr. fol. 4 ein Teil gedruckt ist, s. dort). Einige gedruckte Anmerkungen und Gedichte von Fuld sind bezeichnet bei FRIEBERG, Bēt ʿēqed II, im Register, S. 1372, s.v. פולד, אהרן.

341

Ms. hebr. fol. 4

128 fol. in Pappereinband mit Lederrücken. Unbeschrieben: fol. 1^v, 2^v, 47 - 56, 61^r, 80 - 85, 97 - 101, 121 - Ende.

Von 22 : 36,5 cm bis 20,5 : 34,5 cm (var.); Zl. var. - Deutsche Kursivschrift auf Papier, 19. Jh. - Auf der Innenseite der vorderen Buchdeckels aufgeklebter Zettel: "Handschriftliche Aufzeichnung / talmudischen Inhalts von / A. Fuld." Ibid. Vignette: "Bibl. civicae Moenofr. ex voto parentis Aaronis Mosis Fuld donaverunt filii MDCCCLXVII No. 690." Autograph; geschrieben an verschiedenen Daten der 1. Hälfte des 19. Jh.s.

[הגהות, חידושים ושו"ת]

Haggāhōt, Ḥiddūšīm, Še'elōt u-tešūbōt. Abgefaßt von Aharōn ben Moše Fuld, lebte 1790 - 1847; über ihn s. Ms. hebr. oct. 44 und 46.

(fol. 1^v)A: בס"ד / קו"י הזה כולל / 1) באורי רש"י נביאי ראשוני וישעי ומקצת ירמ"י וגם באורי ש' פרקים הראשוני של כלי' / 2) חדושי ט"ד מן סי' רמ"ב עד סי' ש"ח / 3) מסי' ש"ח עד סי' ש"ל / 4) חדו' אה"ע עד סי' טו"ב, וסי' קנ"ה / 5) חדו' הנ"ל מסי' קנ"ו עד סי' קס"ט וחדו' ח"מ מן סי' ל"ט עד סי' נ"ב / 6) קו"י משיבי מלחמה שיערה, שו"ת

(fol. 120^v)E: [שאלה] יז. הרואה קברי ישראל ובירך ובתוך לי יום ראה קברי ישראל במקום אחר מהו שיברך? / [תשובה] בש"ע ס"ס רכ"ד כי שכל ברכות הראייה הן דוקא לאחר לי יום וכתב המג"א בשם רדב"ז דכשראה מלך ואח"כ ראה מלך / אחר בתוך לי יום חוזר ומברך ובת' רדב"ז החדשות ח"א ת' רצ"ו כ"כ בשם הר"א אב"ד ופרט הרבה ולא מנה קברי / ישראל עמהם מ"מ לכאורא משמע דהיא היא וכ"מ אח"כ כבאר היטב, ואפ"ח דיש להסתפק על הברכה שהיא / להצדיק הדין ולברך הקב"ה שמחיה מתים וא"כ י"ל מה לי שמודה על מתים אלה או אחרים, אך בעיקר נוסחת / הברכה נראה שנתכנה על מתים אלה דוקא "אשר יצר אתכם בדין וכו'" א"כ י"ל דכשרואה קברים אחרים צריך / לברך מחדש והנה בהלכות קטנות ח"א ת' רי"ב כתב בפשיטות דמברך ולא כתבו ראי' לדבריו אבל בס' / יוסף אומץ סי' תמ"ח כתב דיש להסתפק ושם ברכות להקל. ולכאורא ל"ש פשיטותא דהלק"ט משום סי' / דהיוסף אומץ א"כ נראה שסי' הלק"ט לאו בר סמכא הוא למעשה. אף דרב גוברי' של המחבר מ"מ הסי' הזה / לא נכתב כלל למעשה ולא להלכה ורק לחדודי בעלמא וכמה דברים באו בו שאין לסמוך עליהם. / ימים רבים אח"כ זה ראיתי להרב החסיד במעיל צדקה סי' נ"ב שכתב על סי' הלק"ט אבל אלו שנדפסו משם אביו ההג' / בודאי לא יצאו מפיו, ותלמיד שועה כתבם עכ"ל.

Das Ms. besteht, wie bereits zu Beginn vom Verf. festgestellt (s.o., Anfang) aus 6 Teilen, und zwar aus 6 Heften, folgendermaßen eingeteilt: Fol. 2 - 25 (Text ab 3^v); 26 - 37; 38 - 61; 62 - 85; 86 - 109; 110 - Ende.

Heft III enthält Glossen zu Jeremias (fol. 44^v - 45^v), zu Ezeziel (fol. 45^v - 46^v) und zu Hosea (fol. 46^v). Glossen zu Traktat Kēlim, mit dem Titel קו"י דעת תורה (= מגלת סתרים) finden sich auf fol. 23^v - 25^v. Auf fol. 38^r (in Heft III):

(1827 =) Fol. 60^v לשור י"ד ... אשר החילותי בעניי / בתחלת הזמן שנת תקפ"ז
 קונטרס הזה התחלתיו / Fol. 86^r hat: קונטרס הזה התחלתיו
 אחרי הלקח / בעזה"י בירח כסלו תקפ"ח (1828)
 מאתנו הדיין מהי יעקב ז"ק זצ"ל אשר דרש מדי שבת בשבתו נקראו נקראתי
 מהח"ק דציצת (!) אשר גם / אנכי נלוה להם בפ' וארא תקצ"ח לפ"ק (= 1838)
 Heft VI enthält 17 Responsen, betitelt: קו' משיבי מלחמה שעה אשר
 הכינותי ... אייר תקפ"ג ל' (= 1823)

Das Ende des letzten Responsums ist gleichzeitig das Ende der ganzen Hs. (von uns oben wiedergegeben unter E).

Die Bl. sind manchmal ungekehrt gelegt, und zwar absichtlich, um größere Gruppen voneinander zu trennen. (Das Gleiche gilt für Ms. hebr. fol. 3, s. dort.)

In der Teil-Edition seiner Werke (Frankfurt/Main 1890, genauer Titel s. Ms. hebr. oct. 44) ist unsere Hs. in der Einleitung (S. X, Sp. 2) als "Fuld fol. No. 690" bezeichnet. Der Teil VI daraus (also die 17 משיבי מלחמה שעה betitelten Responsen, s.o.) sind in dieser Teil-Edition abgedruckt (S. 1 - 28; vgl. S. XIII, Sp. 2). Die von uns oben unter E abgedruckte 17. (letzte) dieser Responsen findet sich in der Teil-Edition auf S. 27 - 28.

Hs. unediert, außer dem Teil VI.

342

Ms. hebr. fol. 5

141 fol. in Pappereinband mit Lederrücken. Hebr. Foliierung קל - א. Zusatzblätter nach hebr. 93 (2 Bl.), 99 (4 Bl.), 126 (1 Bl.). In der (späteren) Zählung mit lat. Ziffern sind die Zusatzbl. mitgezählt; d.h.: auf hebr. 93 folgen 2 Zusatzbl., dann hebr. 94. Unbeschrieben: fol. 1, 9^v, 11 - 13, 18 - 19, 26^v, 40 - 44, 48 - 54, 61^v, 90 - 91^r, 100^v, 105^v, 106^r, 108^v, 110^v, 111 - 114, 115^r, 124^v, 125^r, 141^v. Diese fol. sind wohl absichtlich vom Verf. freigelassen worden, zwecks später einzusetzender Novellen. Dies ist daraus ersichtlich, daß fol. 70 - 74 nur Überschrift und Angabe der zu behandelnden Talmudstellen haben, die aber dann doch nicht behandelt wurden. Auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels Vignette: "Bibl. Civicae Moenofr. ex voto parentis Aaronis Mosis Fuld donaverunt filii MDCCCLXVII No. 683." Ibid. aufgeklebt Zettel: "Handschriftliche Aufzeichnungen / talmudischen Inhalts von / Nathan Maass, 2. Rabbiner / zu Frankfurt am Main / (Ueber Traktat Gittin)." (Klammern im Original.)

21 : 35 cm (var.); Zl. var. - Kustoden an sämtlichen Recto- und Versoseiten. Deutsche Kursivschrift auf Papier, 18. Jh. - Autograph (s.o., aufgeklebter Zettel: "Handschriftliche Aufzeichnungen" etc.).

[חידושים]

Ḥiddūsīm. Novellen zu den Talmud-Traktaten Gittin und Qiddušin. Verfaßt von Nātān Maas, Rabbinatsverweser und Leiter einer Ješibā in Frankfurt am Main, gest. 1794; vgl. HOROVITZ, Frankf. Rabb., 2. Aufl., Kfar Haroeh 1969, S. 239.

(fol. 2^v)A: גיטין התקבל פי ששי / דף סי"ב ע"ב כמתניי לפיכך אם אמר אי אפשר, עיין כר"ן מה שפ"י בהאי לפיכך ...

(fol. 141^v)E: ... מ"מ הני מילי כשאין כוגרות אכל אם יש כוגרות אף דשוויתי ש / שליח אין הכוונה על הכוגרות ודוק [לתוס' נב, א, ד"ה והילכתא כוותי' דאביי]

Unediert.

343

Ms. hebr. fol. 6

8 fol. in Pappumschlag. Unbeschrieben: fol. 8^v. Hebr. Folierung: ג - א (= fol. 3 - 8).

22,5 : 34,5 cm (ca. 19 : ca. 32 cm); Zl. var. - Deutsche Kursivschrift auf Papier, 18. Jh. - Vignette auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels (versehentlich verkehrt eingeordnet): "Bibl. Civicae Moenofr. ex voto parentis Aaronis Mosis Fuld donaverunt filii MDCCCLXVII." Autograph (geht hervor aus der Eintragung ibid.: "Handschriftliche Aufzeichnungen / talmudischen Inhalts von / Nathan Maass, 2. Rabb. / zu Frankfurt a.M." und aus dem Vermerk fol. 1^v: "Dieses Buch gehert zu Nattan Mas, 1783").

[חידושים]

Ḥiddūsīm. Novellen zum Talmud, verfaßt von Nātān Maas, Rabbinatsverweser in Frankfurt am Main, gest. 1794; über ihn vgl. HOROVITZ, Frankf. Rabb., S. 239.

(fol. 1^v)A: ברש"י ד"ה דגזרו על גושה וכו' ... דברי רש"י סתומים / ומורי הגאון פ"י ז"ל האריך לבאר דבריו ... (zu Gittin, Bl. 8b)

(fol. 7^v)E: ... בא"ד (תוס' ד"ה כולן קרוין ביתו) דלא אתי אשר לעם ... (zu Šebū'ot, Bl. 14a)

Die Hs. enthält Novellen zu den Traktaten Giṭṭīn, Menāḥōt, Bābā batrā, Šabbat und Šebū'ōt.

Vgl. Ms. hebr. fol. 1 und Hinweise ibid.

Die Hs. ist vermutlich Bruchstück eines umfangreicheren Werkes.

Unediert.

344

Ms. hebr. fol. 7

153 fol. in Ledereinband. Hebr. Folierung: א - קכ"ט. Unbeschrieben: fol. 73^v, 127^v, 130 - Ende.

22,5 : 36,5 cm (ca. 18 : 31 cm); 45 - 50 Zl. Teilweise Kustoden. Deutsche Kursivschrift auf Papier, ca. 16. Jh. - Besitzvermerk auf fol. 1^r: מאת ה' היתה זאת ה"ק אהרן פולד קניתי מעובון. המנוח אלוף נעורי מ"ה איצק ווערטתיים זצ"ל. Auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels Vignette: "Bibl. Civicae Moenofrancofurtanae Ex Voto parentis Aaronis Mosis Fuld donaverunt filii MDCCcLXVII No. 682." Ibid. aufgeklebt Zettel: Or Sarua 2. Theil / talmudische Erklärungen / und Rechtsbescheide von / Isaak ben Moses aus Wien / Papierhandschrift aus dem 13. (sic!) Jahrh."

אור זרוע

Ōr zārū'a. Teil II. Ritualwerk, verfaßt von Jiṣḥāq ben Mōše aus Wien (ca. 1180 - ca. 1250). Über ihn s. EJ, Bd. IX, S. 25ff.

(fol. 1^r)A: ויהי בשלח פרעה כתי ואין נופלים / על פניהם בראש חודש

(fol. 129^v)E: סליקו לה הילכות ראש חודש / ברוך הנותן ליעף כח ולאין

אונים עצמה ירבה

Die Hs. enthält den Teil II der Ed. Zhitomir 1862 (Erstdruck, aufgrung einer Hs. im Besitz von Akiba Lehren, Amsterdam, vgl. EJ a.a.O.). Unsere Hs. hat meist dieselben Fehler wie die Ed. (in der Ed. mit Rundklammern bezeichnet!), doch gelegentlich mit anderen Versionen. Die Numerierung der einzelnen Abschnitte beginnt mit 191 auf fol. 75^v; entspricht der Nr. 179/12 der Ed. - Gesamtzahl der Nrn. ist 557 (in der Ed. 466).

Die Einteilung weicht von derjenigen der Ed. ab; einige Titel innerhalb eines Traktates fallen aus. Als Beispiel einer guten Variante sei genannt: fol. 84^r: ואני הקטן מצאתי ... / בתשובות הגאונים. אלעזר בן רבי יהודה זצ"ל. ורבנא ... קלונימוס הזקן ...; vgl. Ed., Nr. 275; vgl. SCHL. EIDELBERG, The Responsa of

R. Gershom Meor Hagolah (hebr.), New York 1955, S. 100 - 101.

In der Erzählung über Rabbi Amnon (Nr. 276 der Ed.) steht auch im Ms. (fol. 84^v) אהרן statt "אגן" (so in einer alten Machsor-Hs. in der Landesrabbinerschule in Ungarn).

Am Ende der שרשיו גבוהין / כאן חסר הלכות יום טוב; vgl. Ed., Ende der Nr. 366.

Wo der Kopist auf Lücken in der Vorlage stieß, ließ er in der Kopie freien Platz.

Die Hs. enthält Randkorrekturen von Aharon Fuld (daran zu erkennen, daß die Schrift der Randbemerkungen die gleiche ist wie diejenige des Besitzeintrags Aharon Fuld, s.o.). Über Fuld (1790 - 1847) vgl. EJ, Bd. VII, S. 217.

345

Ms. hebr. fol. 8

12 fol. - vorderer Buchdeckel und buchrücken Pergament; hinterer Buchdeckel Pappe. In Pappumschlag aufbewahrt. Unbeschrieben: fol. 1^r und 12^v.

27 : 35 cm (24 : 32 cm); ca. 23 Zl. - Kustode nur fol. 2^v. Deutsche Quadratschrift auf Papier, 17. Jh. - Die Buchstaben "Lamed" sind am Kopf verziert (Degengriff). Name des Schreibers: Jōm Tōb Lipmann ben Feibelmann. Schreiber und dessen Vater waren Vorbeter. Geschrieben am Mittwoch, 20. Tammūz 423 (= 1663). Geschrieben für eine "heilige Bruderschaft" (Bestattungsverein), die sich auch mit Wohltätigkeit befaßt.

שיר הכבוד und שיר היחוד

Šīr ha-jīhūd und Šīr ha-kābōd. Bestimmte, im Mittelalter entstandene, in die Liturgie aufgenommene Lobgesänge dieses Namens; Autor unbekannt. Vgl. EJ, Bd. XIV, S. 1415f.; BAER, S. 133 - 149 bzw. S. 350 - 351.

(fol. 2^r)A: אשירה ואזמרה לאלהי בעודי, האלהים הרועה אותי מעודי
Dieser A = Beginn des Šīr ha-jīhūd.

(fol. 12^v)E: יערב נא שיחי עליך, כי נפשי תערוג אליך
Dieses E = Ende des Šīr ha-kābōd.

Nach Šīr ha-kābōd folgt (fol. 12^v): חזק ונתחזק, הסופר לא יוזק, לא היום ... חמור בסולם. אני יום טוב ליפמן חזן בלא"א כהר"ר וייבלמן ש"ץ ז"ל. כתבתי זה שיר היחוד להקופה של (תברה קדישא?) - וסיימתי אותו ביום ד' ימים לחדש תמוז תכ"ג לפ"ק. זה שיר היחוד שייך לתברה קדישא

גמילות חסדים נתחדש בחדש תשרי (??) יום בחדש תיו קוף (ויו ?) לפק

Der letzte Satz ab **זיה שיר** ist von späterer Hand. Der Stadt-Name war vielleicht in dem unleserlichen Teil nach **להקופה של** enthalten.

Inhalt der Hs.: Šīr ha-jīhūd: fol. 2^r - 11^r; Šīr ha-kābōd: fol. 11^v - 12^r. - Fol. 1^v enthält die Lobsprüche und Gebete zur Beschneidung.

346

Ms. hebr. fol. 9

86 fol., zusätzlich vorn und hinten je 1 Schutzblatt. Pappereinband, mit Pergament überzogen. Hebr. Foliierung: **פד - א** (= fol. 2 - 86).

29 : 42 cm (ca. 19 : 35 cm); Zl. var. - Manchmal zweispaltig, aber vorwiegend einspaltig. Kustoden an sämtlichen Verso-Seiten (von anderer Hand). Italienische Quadratschrift auf Papier, 18. Jh. - Tbl verziert; einige Federzeichnungen (fol. 2^r, 14^r, 40^r, 48^r). Besitzvermerke auf fol. 2^r: **ישוע דוד קולון**; **משה קולון עיר**; **ישעיה קולומבו**; auf fol. 86^r: Salvador (?) David Colombo. Auf fol. 86^v: Schenkungserklärung von Binjāmin Norzi, im Jahre 1805 (Mortara S. 44).

מחזור

Maḥzōr. Gebetbuch für Neujahr und Versöhnungstag nach französischem Ritus und dem der Gemeinden Asti, Fossano und Moncalvo (im Nordwesten Italiens).

(fol. 1^r)Tbl **קיןשירניטו / ומחזור מימים / הנוראים / כמנהג הצרפתים / וקקיי אסטי**

sowie Verse und Wendungen, die sich allgemein auf Beten und Gebete beziehen, z.B.: **בואו שעריו בתודה חצרותיו בתהלה**; **שומע תפלה ישמע תפלתנו**. Auf dem Buchrücken werden alle drei Gemeinden genannt: "Gebete nach dem Ritus der Städte Asti, Fossano und Moncalvo".

(fol. 2^r)A **נשמת כל חי תברך את שמך וגו'**
(zum ersten Tag des Neujahrsfestes)

(fol. 85^v)E **ותכף אחר הכדלה נוהגים להתחיל להתעסק באיזה דבר בסוכה תושלבע בנלך ואעי**

Im 14. Jh. ließen sich Juden, die aus Frankreich vertrieben wurden, in den oben genannten drei Städten (bekannt in der Abkürzung "Apam") nieder und behielten dort den französischen Ritus bei, insbesondere in den Gebeten der Hohen Feiertage (Neujahr und Versöhnungstag); vgl. EJ, Bd. III, S. 174, s.v. Apam; Bd. XI, S. 399, s.v.

Liturgy; D. GOLDSCHMIDT, *Leqet šikhā u-pē'ā le-mahzōr Apam* (The Mahzōr "Apam"), in KS 30, 1954-55, S. 118ff. Diese Hs. war ihm unbekannt.

Die Hs. enthält sehr viele Korrekturen und Ergänzungen von einem anderen Schreiber. Die Schrift dieses Korrektors ist vermutlich mit der des Schreibers von U.B. Marburg, Ms. or. oct. 1018 (18. Jh.) identisch. Die Hs. stammt daher etwa aus der gleichen Zeit.

Beginn der Wiederholung der 'amidā durch den Vorbeter am 1. Neujahrstag (fol. 13^v):

תפלת מוסף / בקול / רם

Beginn der ersten Einschaltung (ibid.):

אסתופף באולמך ישעי

ואורי / אריד בשיחי ואכניע שארי

Ende dieser Einschaltung (ibid.):

יעל זכותנו פני כס איום /

אפד מאז לשפט היום

Vgl. Davidson, *Thes.*, I, S. 318, Nr. 69, 92. Diese Einschaltung findet sich nur im französischen Ritus und im "Apam"-Ritus; vgl. D. GOLDSCHMIDT, *Ed. des Mahzōr zu den Hohen Feiertagen*, Bd. I; Neujahrsfest, Jerusalem 1970, S. 155f.

347

Ms. hebr. fol. 10 / I

198 fol., zusätzlich vorne 1 Papierschutzblatt. Ledereinband. Unbeschrieben: fol. 1^v.

30 : 40 cm (var.); Zl. var. - Dreispaltig. Haupttext auf der mittleren Kolumne, an beiden Seiten Kommentar. Haupttext deutsche Quadratschrift, Kommentare Mašqetschrift; alle fol. Pergament. Ca. 15. Jh. - Verziertes Tbl (fol. 1^v) mit Federzeichnung, vermutlich nachträglich eingheftet. Anfang und Schluß der einzelnen Kapitel farbig verziert. Auf einigen Seiten ist das letzte Wort in farbige Ornamentik eingeflochten (Männerkopf, fol. 177^v; Federzeichnung eines bewaffneten Mannes, fol. 52^v).

Schreiber: Jiṣḥāq (ben Abrāhām, oder ben Mōše?); s.u.

Auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels: "Bibliotheca Merzbacheriana Monacensis". Ibid. eingeklebt Ausschnitt aus Kat. RABBINOWICZ, Nr. 8. Auf der Recto-Seite des Schutzblattes mit schwarzer Tinte: "A. Merzbacher".

Andere Besitzeinträge: fol. 1^r, Tbl oben: נטע יונה תאומים.

Fol. 48^r: גם בזה חנני אלוקים משה בן הקדש מהרר יעקב ז"ל.

Fol. 55^r, 192^r: נאם דוד בלאא האלוף הראש והמנהיג הגדול כמוהר"ר ליב שיי.

Fol. 57^r: נא קטינא ... יצחק בא"א הגאון הגדול כמהר"ר משה ז"ל נאו' הצעיר יעקב בלא"א כמוהר"ר בנימין בונם יצ"ו מק"ק (פרעמישלא ?)

Fol. 149^r: ה"ק מרדכי בהר"ר חיים (כ"ץ ?) מפרשעווארק.

Fol. 163^r: נאום יהודא ליב בן לא"א לא"א כהר"ר משה ז"ל.

הלכות אלפסי

Hilkōt Alfāsī. Wichtigstes halachisches (gesetzliches) Kompendium vor dem Werk Mišnē tōrā des Maimonides. Anschließend an den Text des Talmud. Verfaßt von Jišḥāq ben Jaʿaqōb (1013 - 1103) aus Fez, daher sein Übername Alfāsī. Dieser Bd. I enthält die Halākōt zur talmudischen Ordnung Mōʿēd, und zwar zu den Traktaten: Šabbāt (fol. 2ʳ - 57ʳ), ʿErūbīn (fol. 58ʳ - 89ʳ), Pesāḥīm (fol. 89ʳ - 111ʳ), Jōmā (fol. 112ʳ - 116ʳ), Sukkā (fol. 117ʳ - 129ʳ), Bēšā (fol. 129ʳ - 146ʳ), Rōš ha-šānā (fol. 146ʳ - 153ʳ), Taʿanīt (fol. 153ʳ - 160ʳ), Megillā (fol. 161ʳ - 176ʳ), Mōʿēd qāṭān (fol. 176ʳ - 198ʳ).

(fol. 2ʳ)A: יציאות השבת הוצאות שמרשות לרשות ...

Dies ist A des Rāšī-Kommentars (A des Haupttextes = A des Talmuds).

(fol. 198ʳ)E: שני וישבו אתו לארץ מכאן ראיה / שצריך האכל לישב על הארץ (המנחם) וגיר' דהיינו דוק' כשהמנחמין / אצלו. הילכות שמחות. ואמ' ר' כל היוצא ... בציון. הדרן עלך / וסליק פרק מסכת מועד קטן.

Wertvolle Hs. - Der Alfāsī-Text enthält viele Glossen von Šemūʿēl ben Mēʿīr (1080 - 1158), meistens mit einleitenden Worten: ולי שמואל oder ואני שמואל; vgl. ABIGDOR (VICTOR) APTOWITZER, מכוא לספר ראבי"ה (Introductio ad Sefer Rabiah), Jerusalem 1938, S. 289.

Der Haupttext ist flankiert von Kommentaren. Der innere Kommentar enthält den Rāšī-Text (Šelōmō ben Jišḥāq, 1040 - 1105). Der äußere zitiert vorwiegend das als "Der Mordekai" bekannte halachische Werk des Mordekai ben Hillēl (1240? - 1298, starb mit Frau und 5 Kindern den Märtyrertod in Nürnberg), hat aber vieles, was in unseren gedruckten Editionen des "Mordekai" nicht enthalten ist (vielleicht aus dem sog. "langen Mordekai" entlehnt; über die vielen Versionen des "Mordekai" vgl. EJ, Bd. XII, S. 311ff.). Auch einen bisher unbekanntem Tosaphisten erwähnt der Kommentator (fol. 38ʳ): והר' ישראל כתב בתו' דהמפסיקי על שלחנו ומברכי' ברכ': המזון ... טעות הוא בידם ולא יצאו מג' סעודו' Jōʿēl ha-Lēwī aus Bonn (1140 - 1225), von Mēʿīr aus Rothenburg o.T. (Ende 13. Jh.) und von anderen.

Später eingefügte Blätter: 1 - 2, 12 - 14, 74 - 83, 100. Diese Blätter (als später hinzugefügt erkennbar auch durch andere Schrift) haben statt der Original-Kommentare die entsprechenden Kommentare der Alfāsī-Editionen: Rabbēnū Nissīm aus Gerona (ca. 1310 - ca. 1375) und Jōnātān ben Dāwīd ha-Kōhēn aus Lunel (ca. 1135 - nach 1210).

Der Schreiber heißt Jišḥāq; der Name Jišḥāq ist überall mit Schreiberzeichen

versehen: Mit roten Buchstaben und einer roten Hand daneben (fol. 73^v); eine Hand mit einem Eimer Wasser, zum Text **אמר רב נחמן בר יצחק באר מים חיים** (fol. 89^r zu 'Ērübīn 104b); rote Krone über dem Namen (fol. 90^r und 172^v, beide Male auf der ersten Zeile der Seite). Die Verzierung des Namens Jiṣḥāq ben Abrahām im Text (fol. 23^v) läßt vermuten, daß dieses der vollständige Name des Schreibers ist (auch das Wort "ben" ist mitverziert); aber auf fol. 172^v ist der Name "Mōše" zweimal hintereinander, ähnlich wie der Name "Jiṣḥāq", gekennzeichnet; dasselbe auf fol. 169^r. Der Name "Mōše" steht also mit dem Namen des Schreibers in Beziehung; vielleicht hieß er "Jiṣḥāq ben Mōše".

Fol. 163^r (Kommentar, linke Spalte, letzte Zeile) hat: **צריך איש בריש דפא** ואת בסופה כזה / אביה. Dies bezieht sich auf die Schreibweise der 10 Söhne Hamans in der Esther-Rolle (Est. 9, 6-9). Die mit **כזה** (d.h. "folgendermaßen") eingeleitete graphische Darstellung dieser Schreibweise fehlt. Als Tradent des Brauches ist genannt **אביה**, d.i. Akronym für den (bereits oben genannten) Ēlīʿezer ben Jōʿēl ha-Lēwī.

Zu einer kritischen Edition des Mordekai kann die Hs. gut verwendet werden.

Zu Šabbāt 21a (in der Hs. fol. 10^r) hat Alfāsī (Z. 17) folgenden Text: **משהה** **אוצר**, דקזא, פירשו גאון ז"ל השמן שעושין מזרע של צמר גפן. Ähnlich: B. LEWIN, *הגאונים*, Šabbāt, II, Jerusalem 1930, S. 8.

348

Ms. hebr. fol. 10 / II

203 fol., zusätzlich vorne und hinten je 1 Papierschutzblatt. Ledereinband.

29 : 39 cm (var.); Zl. var. - Wie Bd. I: dreispaltig, deutsche Quadratschrift bzw. Mašqetschrift, alle fol. Pergament, ca. 15. Jh. - Auf fol. 1^r (Anfang) ersters Wort in kunstvoll verzierten Kreisen; darüber Taube mit Ölweig im Schnabel. Rechts vom Kreis Löwe mit einer Krone; gegenüber (links vom Kreis) dasselbe, unvollendet (nur Kopf). Zum Schreiber s. zu Bd. I.

Auf der Innenseite des vordern Buchdeckels: "Bibliotheca Merzbacheriana Monacensis." Auf der Recto-Seite des vorderen Schutzblattes mit schwarzer Tinte: "A. Merzbacher, München." Auf fol. 1^r oben: **נאום ישעיה בן לא"א** (also ebenso wie Bd. I, fol. 1^v). Fol. 31^r: **נאום שליט"א מק"ק פראג הלומד בעת הזאת בק"ק פוזנא בבית כנימין ר' מענדל נא בשנת שס"ג לפ"ק (= 1603)**

הלכות אלפסי

Hilkōt Alfāsī. Fortsetzung von Bd. I. Dieser Bd. II enthält die Halākōt zur talmudischen Ordnung Neziqīn, und zwar zu den Traktaten: Bābā qammā (fol. 1^r - 31^r), Bābā meṣīʿā (fol. 31^r - 94^v), Bābā batrā (fol. 95^r - 168^v), Sanhedrīn (fol. 169^r - 183^r), Makkōt (fol. 183^r - 186^v), Šebūʿōt (fol. 187^r - 203^v).

... ארכעה אבות נזיקין (fol. 1^r)A

s.u., am Ende unserer Beschreibung :(fol. 203^v)E

Alfāsī schrieb Halākōt nicht zu allen 6 Ordnungen des Talmuds, sondern nur: zu den Traktaten der 2. Ordnung (מועד), zu den Traktaten der 3. Ordnung (נשים), zu den Traktaten der 4. Ordnung (נזיקין) sowie zu einem einzelnen Traktat (ברכות) der 1. Ordnung (זרעים) und zu einem einzelnen Traktat (חולין) der 5. Ordnung (קדשים). Zur 6. Ordnung (טהרות) schrieb er überhaupt keine Halākōt. Unsere beiden Hss. fol. 10/I und 10/II umfassen die Halākōt zur 2. und 4. Ordnung: fol. 10/I umfaßt die 2. Ordnung (מועד), fol. 10/II die 4. Ordnung (נזיקין).

Die technischen Angaben von Bd. II sind im wesentlichen die gleichen wie in Bd. I, jedoch sind die farbigen Darstellungen nicht so sorgfältig ausgeführt.

Im Alfāsī-Text zu Šebūʿōt, Kap. VII, vor der Mišna אמר לשולחני תן לי וכבר פירשנו הלכה / זו פירוש מבואר: (in der Hs. 201^v): בדינר מעות בלשון ערבי ואנו כותבין אותו בסוף מסכתא זו בסייעתא / דשמיא. In den Editionen fehlt jedoch diese arabische Abhandlung, nur eine hebr. Übersetzung ist davon bekannt; vgl. Ed. Amsterdam 490 (= 1730), Bd. 3, Bl. 317b. Das Ms. hat auf der letzten Seite diesen original-arabischen Text; beginnt mit: סליק פירקא / אמר לו תן לי ... ויהדה אל הלכה אלתי ועדנא בתפסירהו ... את הפירוש אמר ליה נתתים לך. סליק מסכת שבועת בגלך.

Dieses Ende ist gleichzeitig das Ende der ganzen Hs.

53 fol., zusätzlich vorne und hinten je ein Schutzblatt. Pappeinband mit Leinenrücken. Hebr. Pagnation (Seitenzählung): א - ט (= fol. 3 - 11); von da an noch sporadisch hebr. Ziffern an den Seiten, aber undeutlich. Unbeschrieben: fol. 2 - 3, 26 - 27, 52^r und 53^v.

23,5 : 37 cm (var.); Zl. var. - Deutsche Kursivschrift auf Papier, 19. Jh. - Fol. 1^v eingeklebt
Ausschnitt aus Kat. RABBINOWICZ, Nr. 64. Fol. 2^v Besitzvermerk: "Bibliotheca Merzbacheriana
Monacensis."

[שירים ואיגרות]

Šīrīm we-ḡiggerōt. Gedichte und Briefe. Gesammelt vermutlich von J.S. Bick (1772 - 1831), Pionier der Haskala-Bewegung (jüd. Aufklärungs-Bewegung in Osteuropa). Vgl. über ihn: N.M. GELBER, in *ערים ואמהות בישראל*, Bd. VI: *תולדות יהודי* *ברודי*, Jerusalem 1955, S. 181ff.; insbesondere S. 181, Anm. 57. Bick wirkte in Brody, dem Zentrum des Haskala im 18./19. Jh.

(fol. 3^v)A: שיר הצלחת אלכסנדר בהצותו את מתקוממיו ... / ... אשר שר
טוביהו בן צבי פעדיר / שוטי שירתו תכל, קרנך הפיצי

Zu T. Feder (1760 - 1817), Anhänger der Haskala, s. EJ, Bd. VI, S. 1200f.

(fol. 51^v)E: ואני אומר לפי דעתי הקלושה ימצא האיש הישראלי בזמן הזה
תרופה לכל / המחלות בהכינו דרכיו כפי החקים והמשפטים הכתובים
בספר שלחן ערוך ויכונן דעותיו ... בספר חובות הלכות מנורת המאור
ספר / הישר לרבי [נו תם?] ספר אורחות צדיקים וספר מסילת ישרים
ועם זה אם יקשט / שכלו ...? שאין בהם דופי יהי תכשיט לבית יעקב
וטוב בעיני ד' / ישב (= יעקב שמואל ביק)

Das letzte Wort ישב (= J.S. Bick) ist verschnörkelte Unterschrift, was darauf hinweist, daß zumindestens dieser Abschnitt von Bick selbst geschrieben wurde. Es handelt sich bei diesem Abschnitt um Anmerkungen zu einem Brief von N. Krochmal (fol. 50^v - 51^v). Zu N. Krochmal (1754 - 1840), ebenfalls Anhänger der Haskala, s. EJ, Bd. X, S. 1269 - 1272. - Dann auf fol. 51^v aus *ספר המדות* *לאריכטוטליס*. Der Text gehört vor fol. 45^v.

In die Hs. ist ein Umschlag mit 8 Beigaben vorne eingeklebt. Schrift der Beigaben gleicht der des Kodex.

Die Hs. enthält Briefe und Gedichte; ein Teil der Gedichte ist mit Zeitereignissen verbunden; außer dem bereits oben (unter A) genannten Gedicht Feders (auf fol. 3^v - 4^v) auch z.B. ein Gedicht anlässlich des Wiener Friedensvertrages vom 30.5.1814 auf fol. 10^v - 11^v; ein Gedicht zur Eroberung Polens durch Alexander 1815 auf fol. 22^v - 23^v. Auf fol. 30^v ein Gedicht anlässlich der Genesung des Rabbiners von Brody (R. Jekewke); vgl. GELBER, a.a.O., S. 174. Mehrere Gedichte sind ins

Hebräische übersetzt, z.B. fol. 13^v unten ein Gedicht Voltaires im franz. Original (linke Spalte) mit Übersetzung ins Hebr. (rechte Spalte). Auf fol. 29^r - 30^r hebr. Übersetzung eines französischen Gedichtes "Le Ruisseau" (franz. Original fol. 18^r - 20^r). Auch sonst an vielen Stellen französischer Text; vgl. GELBER, a.a.O., S. 182.

Abschriften von Briefen Bicks an seinen Schwiegervater und dessen Antwort (fol. 4^v); an N. Krochmal (fol. 16^r); an T. Feder (fol. 13^v), mit Endung **שב**; an Sch.J. Rappaport (fol. 15^v); an N. Krochmal (fol. 16^r); an Juda Landau (fol. 17^r); Nachman ben Schalom (Krochmal) an Abraham (Goldberg?) (fol. 20^r - 21^v); Samson Bloch aus Lewow und Rappaport (an Bick?) (fol. 24^v - 25^r); Feder an R. Mardokai (Mannes?) (fol. 25^r); Bick (?) an N. Krochmal (fol. 31^v - 32^v); an denselben (fol. 36^v); Bick an Joschua Finkel Stein (fol. 39^r). Zu Rappaport (1790 - 1867), Pionier der Haskala, vgl. EJ, Bd. 13, S. 1555 - 1556.

Auf fol. 6^v Klagelied (Bicks) zum Tode seines neunmonatigen Kindes Izik Michel (der Name seiner Frau: **ראלה איטינגר**):

ילד שעשועים! אם מרום שמים / אל מקום יגון תכיט אל תכל מתחת /
לב אביך תראה נשפך כמים / נפשו מאז אינך ריקה מגיל ונחת.

Das Wort **מקום** ist am Rande korrigiert zu **נוה**.

Es folgt anschließend (auf der gleichen Seite) eine gereimte deutsche Übersetzung dieses Klageliedes, beginnend: "Geliebtes Kind!", unterzeichnet: "Rottenberg/im Jahre 1844". Das Kind war im Jahre 1814 gestorben (laut Angabe Bicks zu Beginn des Klageliedes), und Bick selbst starb 1831.

Auf fol. 52^v Aufzeichnung über eine Stiftung in Brody, unterzeichnet vom gleichen Rottenberg. Dieser war der Schwiegersohn von Bick; vgl. GELBER, a.a.O., S. 180, 190. Der literarische Nachlaß Bicks kam zu Rottenberg, vgl. GELBER, S. 194.

Unsere Hs. enthält manches zur Geschichte der Haskala. Bick wurde 1831 das Opfer einer Epidemie. Merkwürdigerweise schrieb Bick noch ein Klagelied anlässlich dieser Epidemie (**הדכר**; fol. 8^v - 9^v). Die Hs. enthält u.a. noch Kalendarisches (fol. 28^v, 33^r - 36^r). Fol. 38^v: Französische Abhandlung: B. Franklin à la mort de son frère (so die Ü). auf fol. 40^r - 44^v und 49^v: Jüdisch-deutsche Abhandlung (Übersetzung). Auf fol. 51^v, 45^r - 46^v: **ספר המדות לאריסטוטליס**. Auf fol. 47^r - 48^r: **מאמר חינוך נערים לפלוטארקי היוני**.

Die Beigaben Nr. 2 - 4 sind dem Andenken des **יהודא ליב בן זאב** (1764 - 1811; vgl. EJ, Bd. IV, S. 573) gewidmet; Nr. 5 dem Mendel Levin aus Satanow (1749 - 1826; vgl. EJ, Bd. XI, S. 107f.) und Nr. 8 der Geschichte der Familie Margoliot in Brody.

Laut Kat. RABBINOWICZ sind von den Liedern und Briefen "die meisten noch ungedruckt" (**רובם עוד לא נדפסו**). N. BEN-MENAHEM erwähnt unsere Hs. in

seinem Buch *פתחי שערים*, Jerusalem 1967, S. 19 und präzisiert: *חמשה מכתבים פרסם שזח"ה (= שלמה זלמן חיים האלבערשטאם) ב"אוצר-הספרות"*, שנה ג, תרמ"ט-ן, אורות מאופל, עמ' 24 - 32. כן פורסמו שלושה מכתבים שם, שנה ד, תרנ"ב, עמ' 254 - 268.

350

Ms. hebr. fol. 12

117 fol. in Pappeinband mit Leinenrücken. Unbeschrieben: fol. 1, 21^v, 114^v, 115^v und 117. Hebr. Foliierung: א - קיד (= fol. 2 - 115).

21 : 35 cm (16 : ca. 27 cm); Zl. var. - Deutsche Kursivschrift auf Papier, 17. Jh. - auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels eingeklebt Ausschnitt aus Kat. RABBINOWICZ, Nr. 68 (Wortlaut s.u.). Ibid. mit roter Tinte die Zahl 68. Ibid. Stempel: "Bibliotheca Merzbacheriana Monaccensis". Auf fol. 2^r: הק' איצק מאנהיים, Neffe des Verfassers (erwähnt bei ISAAK WEISZ, *אבני אכני*, Paks 1900, Nachdruck Jerusalem 1970, S. 30b und 33b). Autograph.

פירוש א-מלות

Pērūš a-millōt. Encyklopädie zum Buchstaben "Alef". Verfaßt von Jehūdā Lōb ben Mardekai Aškenāzī, auch Lōb Mōkiaḥ genannt. Lebte in Preßburg; gest. 7. Dezember 1742. Vgl. über ihn ISAAK WEISZ, a.a.O., Teil II, Nr. 2; B. WACHSTEIN, *Die Grabinschriften des Alten Judenfriedhofes in Eisenstadt, Wien 1922*, S. 106, Nr. 208. Verf. wird auch erwähnt bei SAMUEL HACOEN WEINGARTEN, *History of the Jews of Bratislava (Preßburg), Jerusalem 1960 (hebr.)*, S. 35 - 37 (7. Volume of the Series *ערים ואמהות בישראל*).

Ü(2 fol.): פירוש אמלות אל אלף יהודה ליב ברבי מרדכי אשכנזי זללה

A(ibid.): א עי חגיגה דף ש"ז אין אלוף אלא הקב"ה וז"ל הילקוט בבראשית רמז ב' מנין שהאלף נקרא אחד

E(114 fol.): ועוד דאי ס"ל די"ל כ"ע לאו דיני גמירי יש לקיים סברתם אף לפי הרמב"ן ... / ... משא"כ לפי תו' די"ל דלאו דיני גמירי דיש לחוש / לבל תוסיף

Das E bezieht sich auf das Wort *אנד*. Auf fol. 115^f Ergänzungen; auf fol. 116^v Index der angeführten Stellen aus dem Talmud, *משנה תורה*, und *שלחן ערוך*. Das

Werk ist eine Enzyklopädie (vorwiegend für die rabbinische Literatur), die nur bis zum Buchstaben **ס** gediehen ist.

Das Werk wird im Kat. RABBINOWICZ als "Sefer ha-mispārīm" angeführt (eine Bezeichnung, die im Werk nicht vorkommt und von RABBINOWICZ stammt), vermutlich weil die einzelnen Anmerkungen zu den im Werk erörterten Begriffen der Reihe nach numeriert sind. Die von uns oben angegebene **Ü** hat die gleiche Schrift wie der Kodex selbst, stammt also, wie der Kodex selbst, vom Verfasser und ist von diesem nicht nur als **Ü**, sondern wohl auch als Titel gedacht. Dieser Titel entspricht auch dem Charakter des Werkes; es ähnelt z.T. dem **ערוך** des Nātān ben Jehṣēl und z.T. dem **פּתח יצחק** des Jiṣḥāk Lampronti.

Das Werk ist sehr reichhaltig. Als erstes wird der Buchstabe "Alef", dann mehrere Begriffe von **אא** bis **אגד** behandelt.

Der Verf. war Vater des Jeṣā'ā ben Jehūdā Löb Berlin-Pick (1725 - 1799; über ihn vgl. EJ, Bd. 4, S. 659 - 660). Dieser rabbinische Autor verfaßte u.a. das Werk **הפלאה שבערכין**, Glossen und Anmerkungen zum **ערוך** des Nātān ben Jehṣēl. Vermutlich bekam dieser Autor die Inspiration zu seiner Arbeit aus dem Werk seines Vaters, das sich mit dem gleichen Thema befaßt (s.o.). Während jedoch das Werk des Sohnes gedruckt wurde (**הפלאה שבערכין**, Teil I, Breslau 1830; Teil II, Wien 1849), blieb das Werk des Vaters bis heute ungedruckt. Es bleibt noch zu klären, wieweit der Kodex des Vaters vom Sohn für seine eigene Arbeit verwendet wurde.

RABBINOWICZ, der sich sonst in seinem Katalog (s.o., Beginn unserer Beschreibung) sehr kurz faßt, spendet hier unserem Autor ausgiebiges Lob:

ס' המספרים מהג"מ יהודה ליב בהרב ר' מרדכי אשכנזי / הנקרא ר' ליב
 טוביה מוכיח אבי הג"מ ישעי ברלין / והוא כמו הספר פתח יצחק מאות
 א עד ערך אגד בבקיאות וחריופות / עצום בדקדוק וקבלה, ובמשניות ד'
 דיהרנפורט משנת תקס"ל הדפיסו / מספר הזה ענין אי אבל נהגו מנהג
 התגרים שהראו הפסולת והניחו / העדית לעצמן כי אין שיעור ליקרת
 וגדולת הספר, קי"ד דפים / באותיות קטנות ויפות, כ"י המחבר

Unediert.

351

Ms. hebr. fol. 13

239 fol. in schwarzem Saffian-Einband; Rücken fehlt. Vorne und hinten je 1 Papierschutzblatt.

23 : 33 cm (14 : 20,5 cm); 34 Zl. - Spanische Masqetschrift auf Pergament, 14. Jh. Auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels eingeklebt Ausschnitt aus Kat. RABBINOWICZ, Nr. 63; ibid. Stempel: "Bibliotheca Merzbacheriana Monacensis". Ibid. mit roter Tinte die Zahl 63. Name des Schreibers: שמואל (Punkte über dem Wort שמואל auf fol. 94^v, Z. 9 v.u.).

מכלול

Miklöl. Grammatik in zwei Teilen. Verfaßt von Dāwīd ben Jōsēf Qimhī (1160 - 1235?). Zur Bezeichnung des Werkes als מכלול bemerkt W. BACHER, in: "Die hebräische Sprachwissenschaft vom 10. bis zum 16. Jahrhundert", Trier 1892 (Nachdruck Amsterdam 1975), S. 201: "Das Buch מכלול zerfällt, wie David Kimchi am Schluß seines Vorwortes angibt, in zwei Teile, die Grammatik (חלק הדקדוק) und das Wörterbuch (חלק הענין). Doch wurde später, nachdem letzteres als besonderes Werk, das Buch der Wurzeln (ספר השרשים), betrachtet wurde, der Name מכלול für die Grammatik allein gebräuchlich." Die Ed. Fürth 1793, z.B., ist betitelt ספר המכלול und beinhaltet das Vorwort Qimhī's, in dem er חלק הדקדוק und חלק הענין ankündigt, die Ed. enthält aber nur חלק הדקדוק. Unsere Hs. enthält noch beide Teile vereint.

(fol. 1^r)E1: נאם דוד בן יוסף קמחי ספרדי / יתברך ויתעלה השם רוח
אדם בקרבו ...

(fol. 1^v)A: שער הפעלים / בנין הפעלים יבנה בשמונה טורים

(fol. 239^v)E: ... הן לענוש נכסין ולאסורין / הן לענוש ממון
או לאסרו בבית הסוהר. / יי מתיר אסורים יי סומך / נופלים

(fol. 239^v)K: חזק ונתחזק (gelöscht ...) ברוך הנותן ליעף כח ולאין אונים
עצמה ירבה / בריך רחמנא דסייען

Die Hs. bringt auf fol. 1^r - 33^v den ersten Teil des Werkes (חלק הדקדוק) in gekürzter Form und auf fol. 34^r - 239^v den zweiten Teil (חלק הענין oder חלק השרשים) vollständig.

Die behandelten Begriffe und Wurzeln sind durch Majuskeln hervorgehoben, doch ist an vielen Stellen der dafür ausgesparte Raum unausgefüllt geblieben.

Auf fol. 33^v, am Ende des ersten Teiles, heißt es: חזק ונתחזק הסופר לא יוזק לא היום ולא לעולם עד שיעלה חמור בסולם שיעקב חלם

Am Rande finden sich Nachweise für die im Text angegebenen Bibelstellen sowie einige Glossen (aus einem anderen Miklōl?).

352

Ms. hebr. fol. 14

117 fol., zusätzlich vorne und hinten je 1 Schutzblatt; fol. 15 zweimal paginiert (auf fol. 15 folgt fol. 15a). Pappeinband mit Lederrücken. Auf fol. 13 - 111 hebr. Foliierung: ק - א. Unbeschrieben: fol. 12 und 111^v - Ende.

22,5 : 37 cm (ca. 20 : ca. 30 cm); Zl. var. - Deutsche Kursivschrift auf Papier, 18. Jh. - Autograph. Auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels eingeklebt Ausschnitt aus Kat. RABBINOWICZ, Nr. 40. Ibid. Stempel: "Bibliotheca Merzbacheriana Monacensis." Ibid. mit blauer Tinte die Zahl 40.

יריעות שלמה

Jerī'ot Šelōmō. Sprachliches über synonyme Ausdrücke. Verfaßt von Šelōmō ben Seligman Pappenheim (1740 - 1814, wirkte in Breslau); vgl. über ihn EJ, Bd. XIII, S. 68f.

(fol. 1^v)E: אמר המחבר! היסודות שעליהן יסדנו חבורנו בבאור הבדלי שמות / הנרדפים שבלשון עברי בדרך כללי כבר הוצענום באריכות בהקדמתנו / לחלק ראשון מזה החבור בע"ה
(fol. 13^r)A: דבר, אמר, מלל, שיח, בטא, דבב, נאם, חוה, יגד(!), ניב, ביע, הגה

(fol. 111^v)E: ויתר גזרות רפה נתבאר לעיל כביאור רפה - נשלם לנו מה שרצינו לבארו / בזה החלק, בעזרת אל שדי - הי' ירפא את שבר עמו וארוכת נדחיו / מהרה יצמיח

Verfasser schrieb ein dreiteiliges Werk; auf fol. 5^v: ויתר הדברים ... מצער הנפש ושמחתה ... יתבאר הכל בהקדמת החלק השלישי מחבורנו בע"ה

Der vorliegende Kodex enthält Teil II und behandelt die Synonyme, die mit Sprechen, Hören und mit den fünf Sinnen in Zusammenhang stehen (fol. 1^v): הבדלי (חברת), die Hefte in יריעות eingeteilt. Teil II besteht aus den Heften 4 - 7.

Verfasser verrät ein beträchtliches Wissen auch auf dem Gebiete der Naturwissenschaften, Philosophie und Psychologie. Bei vielen Begriffen ist die deutsche Übersetzung (in hebräischen Lettern) in Klammern angegeben.

Daß die Hs. Autograph ist, ist ersichtlich aus der Unterschrift (fol. 11^v): **הצעיר והמעט ... עבד לבית ישראל שלמה רב זעליגמן פפנהיים.**

Daß unsere Hs. der mittlere Teil eines dreibändigen Werkes ist, ist schon daraus ersichtlich, daß der Verf. sowohl auf den ersten Teil verweist (s.o. unser Zitat des Beginns der El, fol. 1^v) als auch auf den dritten Teil (s.o. unser Zitat aus fol. 5^v).

Unsere Hs., also Teil II, wurde 1831 - also posthum, da ja der Verf. 1814 starb - aus dem Ms. des Verfassers von WOLF HEIDENHEIM in Rödelheim ediert. (E unserer Hs. = im Druck S. 75, 2. Spalte, letzte Zeile). Teil I und Teil III waren noch zu Lebzeiten des Verfassers im Druck erschienen: Teil I Dyrhenfurth 1784, Teil III ibid. 1811. Vgl. die Einleitung HEIDENHEIMS zu seiner Ed. unseres 2. Teiles.

353

Ms. hebr. fol. 15

343 fol. in Pappereinband mit Lederrücken; vorne ein Pergamentschutzblatt, vorne und hinten je ein Papierschtzblatt. Unbeschrieben: fol. 1^r, 279^v - 280^v, 318^r - 320^v, 343^v.

31 : 42 cm (17 : ca. 24 cm); 35 Zl. - Lagenkustoden (jedes 8. Blatt). Deutsche Quadratschrift auf Pergament, um 1320 - 1330 (s.u.). Initialwörter am Anfang der einzelnen Bücher.

Auf der Innenseite des vorderen Buchdeckels eingeklebt Ausschnitt aus dem Kat. RABBINOWICZ, Nr. 78. Ibid. Stempel: "Bibliotheca Merzbacheriana Monacensis". Mehrere Eintragungen in italienischer Kursivschrift:

Fol. 1^r: (1453 =) שכט(?) רי"ג ...

Fol. 125^r: אני אהרן בר שמואל כהן גר בעיר פאדובה

Ibid.: Io Aron, darunter: שלי (!) הגמרא

Fol. 343^v: Sterbeeintrag: ... בליל בי ... והיא היתה לילה ראשונה מחג הסוכות שנת רל"ה לפ"ק (= 1477) ... אדוני אבי הח"ר משה נפתלי הלוי זל"ה בחיי אביו כבוי מוי זקני הרי משלם בן הקדו"ר אליעזר הלוי ואדוני אבי ז"ל נקבר ביום המחרת ראשון של החג תנצב"ה עשצב"ע (= עם שאר צדיקים בגן עדן) אמן

Ibid. über Mešulläms Tod (Neumond Hešwän 5243 = 1482).

Ibid. von gleicher Hand über seine Mutter רעכלין, die Tochter des ז"ל יוסף ז"ל, gestorben am Freitag, dem 11. Siwän 5244 (= 1484).

Ibid. eine Notiz des יודא המכונה ליברליין, Sohn des משולם הלוי, über seine Geburt: (1467 =) לילה כ"ד כסליו רל"ו לפ"ק פרשת מקץ

Fol. 11^r: זה ספר המדע קניתי מן (כמי?) מנחם בן הח"ר קוזי מונטיאני כ"ץ(?) זצ"ל ויוסף מונטיאנה היו ירי הי"ז זינער (= יינער?) ש"ט פה ווינזייה נאם קלונימוס כהן

Vgl. Kat.-KAUFMAN, Nr. 396 und 399 - 400.

משנה תורה

Mišnē tōrā. Der klassische Gesetzeskodex des Moše ben Maimūn (Maimonides), 1135 - 1204. Die Hs. enthält auch die Haggāhōt Maimūnijjōt, d.i. Glossen des Mēʿīr ha-kōhēn aus Rothenburg o.T. (Ende 13. Jh.), eines Schülers des berühmten Mēʿīr ben Bārūk aus Rothenburg o.T. (1220 - 1293).

Zu Mēʿīr ha-kōhēn und seinen Glossen vgl. URBACH, Baʿalē, Ed. 1980, S. 553 - 556; EJ, Bd. VII, S. 1110 - 1111.

(fol. 1ʳ)A: אז לא אכוש בהביטי / אל כל מצותיך / כל המצות ...

Dieser Anfang = Beginn der Einleitung.

(fol. 342ʳ)E: ... נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי (הלכות שחיטה)

Der Kolophon auf fol. 343ʳ ist nur noch teilweise erhalten: ... אלפים ... (?)

וחמשה לאלף הששי בנלך ואעי / אני ... (gelöscht) / חתמתי זה ...
 / (gelöscht) / ... / זצ"ל / יהי רצון שיזכה להגות בו וזרעו ... / אאא
 ססס / חזק

Der Maimūnī-Text hat große, die Maimūnī-Glossen haben kleinere Quadratschrift. Die Glossen sind an manchen Stellen als laufender Text und mit großen Buchstaben geschrieben (z.B. fol. 202ʳ - 203ʳ, zu Jōm kippūr; fol. 230ʳ - 233ʳ, zu Pesah; fol. 272ʳ, zum 9. Āb; fol. 313ʳ - 317ʳ, Ritualien; fol. 321ʳ - 325ʳ, zu Ḥallā; fol. 325ʳ - 326ʳ, zum Priestersegen).

Der Kodex enthält die Bücher I - III (מדע, אהבה, זמנים) und Teile (מאכלות) (קדושה) des V. Buches (אסורות, יין נסך, שחיטה). Fol. 3ʳ - 11ʳ bringen ein ausführliches Inhaltsverzeichnis: סימנים סוף מועד. Endet fol. 11ʳ mit den Worten ועתה אחל לבאר משפט כל / מצוה ומצוה ... (ibid.): סליק סימנים ממועד.

Der Kodex enthält nicht die "Angriffe" (haśśāgōt) des Abrāhām ben Dāwīd aus Posquière (1125 - 1198).

Mehrere Stellen sind von der Zensur gestrichen, z.B. (fol. 41ʳ) das Wort אדיהן im Satz שלשה ימים לפני אדיהן של גוים. Andere Streichungen der Zensur: auf fol. 40ff.

Auf fol. 230ʳ - 231ʳ heißt es: ספר זה יסד מורי רביי (231ʳ) ה"ר מאיר ב"ר ... ברוך זכר צדיק לברכה ... Da hier Rabbi Mēʿīr ben Bārūk (aus Rothenburg o.T., gest. 1293) mit der Eulogie der Verstorbenen genannt ist, wurde die Hs. nach dessen Tod, also nach 1293, geschrieben.

Die Vorschriften zu Ḥallā enden (fol. 325ʳ): שבח לנורא עלילה, סיימתי פסקי / חלה, שיסדם וחברם מאור עיני / הגולה מורי ורביי הרי מאיר כהן צדק,

שרשו מעם בדק, שיחי לאורי ימי ושני אאס בריך רחמנא דסייען

Da hier Mēṣ̄ir ha-kōhēn (Schüler des 1293 verstorbenen Mēṣ̄ir ben Bārūk) mit der Eulogie der Lebenden genannt wird, wurde die Hs. (oder mindestens der auf Ḥallā bezogene Teil) zu Lebzeiten des Mēṣ̄ir ha-kōhēn geschrieben. Terminus post quem der Niederschrift also: 1297 (Tod des Mēṣ̄ir ben Bārūk); Terminus ante quem: Tod des Mēṣ̄ir ha-kōhēn. Dessen Todesdatum ist zwar nicht bekannt, ergibt sich aber ungefähr aus der Tatsache, daß er Schüler des Mēṣ̄ir ben Bārūk war. Die Hs. könnte demnach um 1320 - 1330 entstanden sein.

Darauf folgt: לשון מורי הרב רבי זצ"ל (= רבי מאיר בן ברוך) בתארת
 לבו, ואנב אדמאי (!) אני כותב הא דגרי בפ' אין עומדיי העובר לפני
 התיבה אם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו ואם אבטחתו (!)
 שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי עד (!) ואומ' אני ...

Daß Mēṣ̄ir ben Bārūk in den Glossen öfters noch als Lebender aufgeführt wird (Mōrī Rbī Šī; z.B. fol. 56^v, 74^r, 114^r), kann seinen Grund darin haben, daß der Schreiber in diesen Fällen eine ältere Vorlage kopiert hat.

Die Hs. enthält zahlreiche Schreibfehler; auch sind viele Wörter ausgelassen, die dann von späterer Hand ergänzt wurden.

Das Werk Mišnē tōrā wurde zum ersten mal in Rom vor 1480 gedruckt, jedoch ohne die Haśśagōt; diese wurden zum ersten Mal der Ed. Konstantinopel 1509 begedruckt, und seither allen Edd. der Mišnē tōrā.

354

Ms. hebr. fol. 16

117 fol., zusätzlich vorne 2 und hinten 1 Papierschutzblatt. Pappereinband mit Lederrücken. Fol. 112 - Ende durch Wurmfraß beschädigt.

33 : 42 cm (jede Kolumne 10 : 30 cm); 50 Zl. - Zweispaltig. Jedes achte Blatt hat Kustoden. Deutsche rabbinische Schrift auf Pergament, 13./14. Jh. - auf der Innenseite des vorderen buchdeckels eingeklebt Ausschnitt aus Kat. RABBINOWICZ, Nr. 95. auf der Recto-Seite des zweiten vorderen Schutzblattes Stempel: "Bibliotheca Merzbacheriana Monacensis". Ibid. handschriftlicher Eintrag: "Merzbacher in München".

ערוגת הבשם

‘Arugat ha-bošēm. Kommentar zu den Pijjūṣim (Anfang und Ende defekt). Verfaßt von Abrāhām ben ‘Azrīṣ̄el (13. Jh.) um 1234. Verf. lebte in Böhmen.

... כסידרן לכך גאון אלהותו קדם פללתי ... (fol. 1')A
 (fol. 117')E: אך כך אל / ואון עוד אפס אלהים לדל מעוז ... שית שומת
 הקרב ו[הוא] / חלב השוכב בתוך הקרביים והוא נקרא שימה / על שם
 שמשים אדם כל דבר בלבו ללבו (!) להכי / דרשיני משתין בקיר משים (!)
 בקירות לבו

Zum E vgl. DAVIDSON, Thes. Bd. I, S. 151, Nr. 3218.

Unsere Hs. galt als Unikum, bis ABRAHAM BERLINER im Jahre 1874 eine andere Hs. des Werkes in der Vatikan-Bibliothek fand (Vat.-Hs. Nr. 301); vgl. J. PERLES, Das Buch Arugath habbosem des Abraham b. Asriel, in MGWJ, Bd. XXXI, 1877, S. 360ff. Unsere Hs. bezeichnet PERLES ibid. als "Merzbacher'sche Hs.", die erst kürzlich (also kurz vor 1877) aus Privatbesitz in Fürth für die Merzbacher'sche Bibliothek gekauft worden sei. "Der in der Merzbacher'schen Hs. fehlende Titel und Autorname mußte erst aus dem Inhalte erschlossen werden." (Ibid. S. 360f.). Aus einem Datum in unserer Hs. entnimmt PERLES (ibid. S. 363), daß das Werk um 1234 geschrieben wurde. Datum der Kopie unserer Hs. nach Schätzung von PERLES (ibid. S. 361): 13. oder 14. Jh.

"The work reveals a comprehensive knowledge of every branch of Jewish learning: masoretic text and vocalization, exegesis and grammar, the halakhic and haggadic Midrashim, the two Talmuds and their early expositors, and philosophical and kabbalistic literature." (EJ, Bd. II, S. 135). - Ausgangspunkt ist jeweils ein Kommentar zu den Pijjūṭim. - Ein Vorteil des Werkes, - sein großer Umfang, - gereichte ihm auch zum Nachteil: es wurde wenig kopiert, weil die Schreiber sich nicht gern die Mühe machten, ein so vielseitiges, fast encyklopädisches Werk, das sich mehr zum Nachschlagen als zum Durchstudieren eignete, abzuschreiben.

Wissenschaftliche Edition, aufgrund der vatikanischen Hs. (Nr. 301) unter vergleichender Heranziehung unserer Hs.: *Sefer arugat habosem*, Auctore R. Abraham b. R. Azriel (saec. XIII), Ex codicibus edidit emendavit adnotationibusque criticis illustravit Dr. EFRAIM E. URBACH. Tome I, Jer. 1939; Tome II, Jer. 1947; Tome III, Jer. 1962; Tome IV, Jer. 1964. Der Anfang unserer Frankfurter Hs. findet sich bei URBACH in Tome I, S. 219.

Vgl. noch URBACHS Einleitung, in Tome I, S. 11 - 14.

REGISTER

Introduction	1
Chapter 1. The Nature of Mathematics	1
Chapter 2. The Language of Mathematics	1
Chapter 3. The Foundations of Mathematics	1
Chapter 4. The Structure of Mathematics	1
Chapter 5. The Philosophy of Mathematics	1
Chapter 6. The History of Mathematics	1
Chapter 7. The Applications of Mathematics	1
Chapter 8. The Future of Mathematics	1
Chapter 9. The Role of Mathematics in Society	1
Chapter 10. The Impact of Mathematics on Culture	1
Chapter 11. The Influence of Mathematics on Art	1
Chapter 12. The Connection between Mathematics and Music	1
Chapter 13. The Relationship between Mathematics and Science	1
Chapter 14. The Intersection of Mathematics and Engineering	1
Chapter 15. The Synergy of Mathematics and Computer Science	1
Chapter 16. The Role of Mathematics in Economics	1
Chapter 17. The Application of Mathematics in Medicine	1
Chapter 18. The Use of Mathematics in Environmental Science	1
Chapter 19. The Importance of Mathematics in Space Exploration	1
Chapter 20. The Role of Mathematics in Cryptography	1
Chapter 21. The Impact of Mathematics on Modern Technology	1
Chapter 22. The Future of Mathematics in the 21st Century	1
Chapter 23. The Role of Mathematics in Artificial Intelligence	1
Chapter 24. The Impact of Mathematics on Data Science	1
Chapter 25. The Role of Mathematics in Quantum Computing	1
Chapter 26. The Impact of Mathematics on Biotechnology	1
Chapter 27. The Role of Mathematics in Nanotechnology	1
Chapter 28. The Impact of Mathematics on Robotics	1
Chapter 29. The Role of Mathematics in Cybersecurity	1
Chapter 30. The Impact of Mathematics on Global Communication	1
Chapter 31. The Role of Mathematics in International Trade	1
Chapter 32. The Impact of Mathematics on Global Development	1
Chapter 33. The Role of Mathematics in Global Health	1
Chapter 34. The Impact of Mathematics on Global Education	1
Chapter 35. The Role of Mathematics in Global Climate Change	1
Chapter 36. The Impact of Mathematics on Global Security	1
Chapter 37. The Role of Mathematics in Global Peace	1
Chapter 38. The Impact of Mathematics on Global Prosperity	1
Chapter 39. The Role of Mathematics in Global Well-being	1
Chapter 40. The Impact of Mathematics on Global Happiness	1
Chapter 41. The Role of Mathematics in Global Sustainability	1
Chapter 42. The Impact of Mathematics on Global Resilience	1
Chapter 43. The Role of Mathematics in Global Adaptability	1
Chapter 44. The Impact of Mathematics on Global Innovation	1
Chapter 45. The Role of Mathematics in Global Creativity	1
Chapter 46. The Impact of Mathematics on Global Progress	1
Chapter 47. The Role of Mathematics in Global Success	1
Chapter 48. The Impact of Mathematics on Global Achievement	1
Chapter 49. The Role of Mathematics in Global Excellence	1
Chapter 50. The Impact of Mathematics on Global Perfection	1

1. Verfasser

Die Zahlen beziehen sich auf die Nummern des Katalogs.

Abi ^c ad Šar Šālōm Basilea	Nr. 260	ʿĀnāw, Pinḥās ben Mešullām ha-kōhen	
Abrāhām, Bārūk	Nr. 61	Ḥaj	Nr. 299; 300; 301; 302; 303; 304; 305; 306; 307; 308
Abrāhām ben ʿAzrīēl	Nr. 354	ʿĀnāw, Šemū ^ʿ ēl	Nr. 29, VIII
Abrāhām ben Dāwīd (Talmudist)	Nr. 253, V	Antonis, Aharōn	Nr. 100
Abrāhām ben Dāwīd ha-kōhēn	Nr. 78, II	Āšer ben Jeḥ ^ʿ ēl	Nr. 154; 169; 289; 312
Abrāhām ben Dāwīd ibn Dā ^ʿ ūd,		Aškenāzī, Jehūdā Löb ben	
Historiker	Nr. 162	Mordekai	Nr. 350
Abrāhām Gēr (span.; Übersetzer:		Aškenāzī, Eli ^c ezer ben Ja ^c aqōb	
Mardokai ben Nātān Luzzatto)	Nr. 161	Belin	Nr. 128
Abrāhām bar Ḥijjā	Nr. 284	Ayllon, Šelōmō ben Ja ^c aqōb	Nr. 74
Abrāhām ben Mē ^ʿ īr ibn ʿEzra siehe ʿEzrā			
Abrāhām ben Mōše ben Maimūn			
(Sohn des Maimonides)	Nr. 103, I	Bacharach, Jā ^ʿ īr Ḥajjīm ben Mōše	
Abrāhām ben Nātān ha-jarḥī		Šimšōn	Nr. 174
aus Lunel	Nr. 126	Bedersi, Jedā ^c jā ha-Penīnī	Nr. 5, VII; 78, I; 93 (zugeschrieben)
Abrāhām mi-Pisa	Nr. 29, VIII	Belais, Abrāhām	Nr. 36
Abrāhām ben Šelōmō ibn Ṭzrt	Nr. 76	Berlin, Nōaḥ Ḥajjīm Hirsch	Nr. 221
Abulafia, Ṭodros ha-lēwī	Nr. 94, IV	Bick, S.J.	Nr. 349
Abulwalīd (arab.)	Nr. 244, I	Binjāmīn ben Jehūdā Bozecco	
Aḥaj Gā ^ʿ ōn	Nr. 155	ha-Rōmī (?)	Nr. 310
Aharōn ben Dāwīd ha-kōhēn		Binjāmīn von Tudela	Nr. 252, II
aus Ragusa	Nr. 78, II	Bonafed, Šelōmō ben Re ^ʿ ūbēn	Nr. 193, I
Alašqar, Jōsēf ben Mōše	Nr. 297, I, II	Bondi, Šemū ^ʿ ēl ben Jōnā	Nr. 152, I
Alfāsī, Jišḥāq ben Ja ^c aqōb	Nr. 347; 348	Brandeis, Bešal ^ʿ ēl ben Mōše	Nr. 220
Almosnino, Jōsēf ben Abrāhām	Nr. 134	Breslau, Arjē Löb	Nr. 277
Almosnino, Jōsēf	Nr. 255	Broda, Abrāhām	Nr. 196; 225
Anatolī, Ja ^c aqōb ben Abbā Mārī		Brüll, Jakob	Nr. 323
(Übersetzer)	Nr. 9, I	Buchner, Ḥajjīm ben Ze ^ʿ ēb	Nr. 145

Register

Carmoly, Eljāqīm	Nr. 152,V; 176	Feder, Tōbijjā ben Šebī	Nr. 349
Comtino, Mordekai ben Eli'ezer	Nr. 59	Fernbach, Eli'ezer, aus Lima	Nr. 229
Crescas, Ḥasdai ben Abrāhām	Nr. 232	Frances, 'Immānū'el	Nr. 33,IV
		Friedmann, Jakob Mendel	Nr. 322,I,II,III
		Fuld, Aharōn ben Mōše	Nr. 44; 46; 241;
340; 344 (nur Randbemerkungen)
Dāwīd ben Šā'ul	Nr. 185,II		
Dispeck, Dāwīd aus Fürth	Nr. 196; 221		
		Gabīrōl, Šelōmō ibn	Nr. 28,III; 85,III;
142
Eibeschutz, Jōnātān	Nr. 196; 229	Gabrī'el (?) aus Ancona	Nr. 261,I,II
El'āzār ben Ja'aqōb (aufgrund der Lehren
des Ja'aqōb ben Mōše ha-lēwī Möllin,
genannt Maharil)	Nr. 98;
siehe auch Möllin	Geiger, Šelōmō Salman	Nr. 209
El'āzār ben Jehūdā	Nr. 35,VIII	Georgius Hala (lateinisch)	Nr. 26
El'āzār Rōqē'aḥ (zugeschrieben)	siehe Rōqē'aḥ	Gerondī, Jōnā ben Abrāhām	Nr. 148
		Gerondī, Nissīm ben Re'ubēn (Rabbēnū
Nissīm)	Nr. 120; 121
El'ezer Naḥmān	Nr. 20	Geršōm, Rabbēnū	Nr. 156,II;
235 (zugeschrieben); 296,II
El'ezer ben Nātān aus Mainz	Nr. 235	Geršōn ben Eli'ezer	Nr. 227
Ēlijjā ha-kōhēn aus Smyrna	Nr. 110,I,II	Giqatilja, Jōsēf ben Abrāhām	Nr. 71; 135
Ēlijjā ben Zalman	Nr. 172	Glückel von Hameln	Nr. 2
Ēlijjāhū ha-lēwī aus Alessandria	Nr. 325	Gorodzinski, 'Immānū'el	Nr. 243
Ēlijjāhū aus Pisaro	Nr. 176	Gunzberg, Arjē Löb	Nr. 196
Ēlijjāhū ben Refā'el Šelōmō
ha-lēwī	Nr. 199; 210		
Ēlijjāhū ben Šelōmō aus Wilna (genannt:
der Gaon aus Wilna)	Nr. 4; 229	Hai Gā'ōn	Nr. 85,III; 185,II
Ēlijjāhū ha-zāqēn	Nr. 124,III	Ḥajjīm ben Beṣal'el	Nr. 90
Ēljāqīm ben Ja'aqōb ḥazzān
(Übersetzer)	Nr. 252,I	Ḥajjīm ben Jiṣḥāq (Ōr zārūa ^c)	Nr. 287
Emerich, Lemele aus Frankfurt am Main
(Sammler)	Nr. 206	Ḥajjīm ben Jōsēf Vital	siehe Vital
'Ezrā, Abrāhām ben Mē'ir ibn	Nr. 5,I,II;
29,I,X; 103,IV; 147; 158	Ḥajjīm kōhēn	Nr. 136
		Ḥajjūn, Jōsēf ben Abrāhām ibn,
Rabbīn in Lissabon	Nr. 123,I
		Halberstadt, Šebī Hirsch	Nr. 196
		Ḥarīzī, Jehūdā al	Nr. 85,III
		Helmann, Šemū'el	Nr. 196
		Hess, Jōsēf	Nr. 21; 196

Register

Ḥijjā al-Magrabi	Nr. 28,V		Nr. 25,I,II
Ḥillēl ben Eljāqīm	Nr. 3; 285	Jiṣḥāq ben Abrāhām aus Troki	Nr. 84
Ḥizqijjā	Nr. 33,III	Jiṣḥāq ibn al-Balag (Übersetzer)	Nr. 9,III
Ḥizqijjā ben Jaʿaqōb		Jiṣḥāq he-ḥāsīd	Nr. 235
aus Magdeburg	Nr. 85,II	Jiṣḥāq ben Jōsēf aus Corbeil	Nr. 298,I
		Jiṣḥāq ha-kōhēn ben Jōsēf	Nr. 132,I
		Jiṣḥāq ben Jōsēf ibn Pulqar	Nr. 125
		Jiṣḥāq ha-kōhēn aus Jerusalem	Nr. 180
ʿImmānūʿel, Hai Rīqī (Ricchi)	Nr. 122	Jiṣḥāq ben Mēʿir aus Düren	Nr. 5,III;
ʿImmānūʿel ben Jaʿaqōb	Nr. 150,I; 274,II		170,III; 235; 298,II,III
ʿImmānūʿel ben Šelōmō aus Rom		Jiṣḥāq ben Mōše (Ör zārūaʿ)	Nr. 344
	Nr. 309,III	Jiṣḥāq ben Mōše	
		(genannt Profiat Duran)	Nr. 108
		Jiṣḥāq ben Nātān aus Cordoba	
		(Übersetzer)	Nr. 290,I
		Jiṣḥāq ben Parnāk	
		(zugeschrieben)	Nr. 124,IV
Jaʿabeṣ, Jōsēf	Nr. 38	Jiṣḥāq ben Šaddīq	Nr. 80
Jaʿaqōb ha-lēwī	Nr. 156,I	Jiṣḥāq ben Šemūʿel	
Jaʿaqōb Möllin	siehe Möllin	aus Akko	Nr. 179,I; 185,II
Jaʿaqōb ben Šelōmō ibn Ḥabīb	Nr. 190	Jiṣḥāq ben Ṭodros	Nr. 142
Jaʿaqōb ben Jaʿaqōb ha-kōhēn	Nr. 131,V	Jiśrāʿel ben Phōbus	Nr. 200
Janow, Šebi Hirsch, aus Fürth	Nr. 221	Johānān ben Mattitjā	Nr. 170,V
Jedaʿjā ha-Penīnī Bedersi	siehe Bedersi	Jōm Ṭōb ben Abrāhām (Ritba)	
Jehūʿel ben Jeqūtʿel	Nr. 13		siehe Ritba
Jehūdā ben Elʿāzār	Nr. 104	Jōnātān ben Dāwīd ha-kōhēn	
Jehūdā Ḥajjūg (arab.)	Nr. 244,III	aus Lunel	Nr. 347
Jehūdā al-Ḥarīzī	siehe Ḥarīzī	Jōnātān Eibeschutz	siehe Eibeschutz
Jehūdā he-ḥāsīd	Nr. 170,VI;	Jōsēf ben Abrāhām	
235 (zugeschrieben); 264,II		ibn Ḥajjūn	siehe Ḥajjūn
Jehūdā ben Jōsēf ben Alfakar	Nr. 103,II	Jōsēf ben Abrāhām (ibn Qarnitūl?)	
Jehūdā ha-lēwī	Nr. 29,XI		Nr. 149
Jehūdā ibn Qoreiš (arab.)	Nr. 244,II	Jōsēf ben Abrāhām ibn Waqqār	
Jehūdā ibn Tibbōn	siehe Tibbōn		Nr. 168,I,II
Jeqūtʿel (Responsum)	Nr. 124,III	Jōsēf ben Elifezer Ṭōb ʿElem	Nr. 124,V
Jerūḥām ben Mešullām	Nr. 69	Jōsēf ha-kōhēn aus Krotoschin	
Ješāʿjā ben ʿEljijā aus Trani	Nr. 85,II	(Sammler)	Nr. 229
Ješāʿjā ben Mali der Ältere		Jōsēf ben Mōše al-Asqar	Nr. 315
aus Trani	Nr. 141,IV		
Jiṣḥāq ben Abrāhām ibn al-Laṭīf			

Register

- Jōsēf (ben Pinehās) aus Zolkiev Nr. 229
- Jōšūa^c Hešel ben Aharōn
aus Lemberg Nr. 118
- Kohn, Mēʿīr, aus Bistritz Nr. 204
- Kohn, Šelōmō ben Mešullām Salman
Nr. 201; 202; 203; 224; 230; 318; 319; 327;
331
- Kōlōn, Jōsēf Nr. 170,V
- Krochmal, Menāḥēm Mendel Nr. 164
- Luzzatto, Jiṣḥāq Nr. 153
- Luttatto, Mōše Ḥajjīm Nr. 15,I,II
- Maas, Nātān
Nr. 39; 41; 291; 338; 342; 343
- Maimonides. Mōše ben Maimōn Nr. 9,II;
72,I,II; 103,III; 165; 235; 241; 353
- Maimūn ben Sīdōn (Gedicht) Nr. 297,II
- Mānōaḥ ben Ja^caqōb
aus der Provence Nr. 133
- Mattiṭjāhū ben Mōše Nr. 23,I
- Mēʿīr ben Bārūk aus Rothenburg o.T.
Nr. 205; 235; 311
- Mēʿīr ben Jiṣḥāq ha-rōfē Nr. 157
- Mēʿīr ha-kōhēn
aus Rothenburg o.T. Nr. 353
- Mēʿīrī, Menāḥēm ben Šelōmō Nr. 60; 70
- Menāḥēm ^cAzarjā aus Fano Nr. 75
- Menāḥēm ben Binjāmīn
aus Recanati Nr. 159
- Mešullām Zalman ha-kōhēn (?) Nr. 196
- Möllin, Ja^caqōb, genannt Maharil
Nr. 235 (letzte Unterabteilung);
siehe auch Ēl^cāzār ben Ja^caqōb
- Molcho, Šelōmō Nr. 173
- Mordekai ben Hillēl Nr. 347
- Moreno, Refā^ʿel Binjāmīn Nr. 213
- Mōše Ḥajjīm Luzzatto siehe Luzzatto
- Mōše ben Ja^cqōb ibn Šōšan Nr. 130
- Mōše ben Maimōn siehe Maimonides
- Mōše ben Naḥmān siehe Naḥmanides
- Mōše, aus Schwabach Nr. 221
- Mōše ben Šemṭōb de Leon (?) Nr. 185,I
- Mōše ben Šemū^ʿel ibn Tibbōn
siehe Tibbōn
- Mōše ben Šūr Nr. 65
- Mühlhausen, Jōm-Ṭōb Lipman
Nr. 183,I; 187
- Naḥmanides. Mōše ben Naḥmān
Nr. 124, III; 170,IV; 235
- Narbōnī, Dāwīd ben Jōsēf (Anfrage an
Abrahām ibn ^cEzrā) Nr. 124,III
- Nātān, Jehūdā ben Šelōmō Nr. 107
- Nātān ben Semū^ʿel ha-rōfē Nr. 92
- Nissīm, Rabbēnū, aus Gerona Nr. 347
- Pacifico, Jiṣḥāq ben Āšēr Nr. 111 bis 115
- Pappenheim, Selōmō ben Seligman
Nr. 352
- Pollak, Salomon (deutsch) Nr. 11
- Parnās, Mōše, aus Rothenburg o.T.
Nr. 235
- Poppers, Ja^caqōb ha-kōhēn

Register

	Nr. 196; 221; 225	Scheuer, Michel	Nr. 221
Poppers, Mēʿīr (Ordner)	Nr. 293; 294	Scheuer, Tewele	Nr. 196
Pereš (zugeschrieben)	Nr. 105	Schiff, Mēʿīr	Nr. 31,III
Perlhefter, Bār	Nr. 191	Schlesinger, ʿAqībā Jōsēf	
Piazza, Mōše Aharōn	Nr. 214,I,II	ben Jehīʿēl	Nr. 335
		Schlettstadt, Šemūʿēl ben Aharōn	
			Nr. 296,I
		Schotten, Šemūʿēl ha-kōhēn	Nr. 196
Qalmeli, Iṣeq	Nr. 57	Sebaʿ, Abrāhām ben Jaʿaqōb	
Qansīnō, Mōše (Gedicht)	Nr. 297,I		Nr. 40; 171,I,II
Qimḥī, Dāwīd ben Jōsēf	Nr. 187; 351	Šebī Hirsch (Rabb. in Glogau u. Altona - Hamburg - Wandsbek)	Nr. 229
		Segré, Jehōšūa	Nr. 58
		Šelōmō ben Abrāhām	Nr. 185,II
Rab Ḥamāʿī (zugeschrieben)	Nr. 124,VI	Šelōmō ben Aharōn von Troki	Nr. 279
Raschi, Šelōmō ben Jiṣḥāq	Nr. 24; 73,I; 156,III; 160; 166; 167; 184,IV,V; 310; 314; 347	Šelōmō ibn Gabīrōl	siehe Gabīrōl
		Šelōmō ben Ḥanōk al Qusṭantīnī	
			Nr. 94,I,II
Refāʿēl Binjāmin Moreno	siehe Moreno	Šelōmō ben Jiṣḥāq	siehe Raschi
Rieti, Ḥananjā Eljāqīm (Graziadio da Rieti)	Nr. 119	Šelōmō ben Jōsēf ibn Ajjūb (Übersetzer)	Nr. 86
Rieti, Mōše ben Jiṣḥāq	Nr. 242	Šelōmō Jōsēf ben Nātān	Nr. 16,I
Ritba (d.i. Rabbi Jōm ṭōb ben Abrāhām)	Nr. 83	Šelōmō ha-lēwī al Qabīš (zugeschrieben)	Nr. 91,I
Rōqēʿaḥ, Elʿāzār (zugeschrieben)	Nr. 235	Šemaḥ, Jaʿaqōb (Glossator)	Nr. 223
Rothschild, Šelōmō Zalman	Nr. 127	Šēm ben Nōaḥ	Nr. 193,II
Rovigo, Abrāhām Menāḥēm	Nr. 198	Šēm Ṭōb aus Faro	Nr. 131,II
		Šemūʿēl Kōhēn Šedeq aus Padua	Nr. 256
		Šemūʿēl ben Qalonimos	Nr. 129,I
		Šemūʿēl Rōfē	Nr. 29,XI
Saʿadjā Gāʿōn	Nr. 89 (zugeschrieben); 142; 310	Šemūʿēl ibn Šōšān	Nr. 141,I
Šabbatai Elḥānān mē-ha-zeqēnīm, aus Casale	Nr. 325	Šemūʿēl ibn Tibbōn	siehe Tibbōn
Salman Šijjūn (?) ha-lēwī	Nr. 211,I	Šimšōn ben Šādōq (Anordner)	Nr. 205
Šarfātī, Mēʿīr ha-kōhēn	Nr. 28,IV	Somerhausen, Šebī Hirsch	Nr. 102
Satanow, Jiṣḥāq (Itzig)	Nr. 7	Steinhardt, Jōsēf	Nr. 225
Scheuer, Herz	Nr. 221		

Register

Tam, Rabbēnū	Nr. 296,II	Wallich, Jiṣḥāq Eisek	Nr. 228
		Weil, Jaʿaqōb	Nr. 5,VI
Ṭang, Abrāhām ben Naftālī		Weil, Netanʿēl	Nr. 186
ben Abrāhām	Nr. 63	Wiener, Mōše ben Jaʿaqōb Abrāhām	
Terni, Matitjā Nissīm	Nr. 240		Nr. 175
Tibbōn, Jehūdā ibn	Nr. 274,I		
Tibbōn, Mōše ben Šemūʿēl ibn	Nr. 28,II		
Tibbōn, Šemūʿēl ibn (Übersetzer)	Nr. 8		
Ṭodros ha-lēwī Abulafia	siehe Abulafia	Zakūt, Mōše	Nr. 33,I; 78,III;
Troki, Jiṣḥāq ben Abrāhām	Nr. 183,II		(Glossator:) 288
		Zarq Berfet	Nr. 28,I
		Zeʿēb Wolf ben Jehūdā Lōb	
		aus Rosienicz	Nr. 227
ʿUzzīʿēl Jehūdā	Nr. 87	Zerahjā ha-lēwī	Nr. 309,II
de Vidas, Šemūʿēl	Nr. 132,II		
Vital, Ḥajjīm ben Jōsēf	Nr. 1; 88; 140,I;		
	223; 288; 292; 293; 294		
Viterbo, Abrāhām Ḥajjīm	Nr. 64,II		

2. Werke

253 V	אלקנה	56	אגדות וחידושים
64 II	אמונת חכמים (ויטרכו)	288	אוצר החיים
260	אמונת חכמים (באזילה)	1	אוצרות חיים
275	אמירת קרבן פסח	232	אור ה'
211 X	אמרכל	344	אור זרוע
253 II	ארבעה קניינים	335	אות לזכרון
9 I	אריסטו	141 III	אות נפש
171 II	אשכול הכופר	8	אותות השמים
58	אשם תלוי	23 I	אחיטוב
		47	איגרות
		49	איגרות
191	באר שבע	50	איגרות
63	בחינת אדם	51 I	איגרות
5 VII	בחינת העולם	55	איגרות
59	ביאור לספר ההגיון	236	איגרות
45	ביאור על התורה פרשת לך לך	262	איגרות
184 IV	ביאורי רש"י	72 II	איגרות הרמב"ם
184 V	ביאורי רש"י	274 I	איגרת המוסר
	ביאורים וליקוטים ממלות זרות	72 I	איגרת השמד - מאמר קידוש השם
141 II	מפירוש התורה לרש"י	15 II	איגרת ושיר
70	בית הבחירה	220	איגרת מחלת
201	בית הבחירה	103 II	איגרת קנאה
78 I	בקשה	103 III	איגרת תימן
237	ברכות המגילה	42	איוב
333	ברכות התורה		אילן היחס של משפחות פולוניה
250	ברכת הלבנה	152 III	ושאר ארצות
259	ברכת הלבנה	73 I	איסור והיתר
238	ברכת חג המלוואים	53	אלגעברא וגימטריה
202	בתי נפש	153	אלה תולדות יצחק
203	בתי נפש	35 VII	אלפא ביתא דבן סירא
230	בתי נפש	91 II	אלפא ביתא רבתי

Register

325	הגדה של פסח	299 - 308	גבעת פנחס
338	הגהות וחיידושים	264 III	גורלות
341	הגהות, חיידושים ושו"ת	25 I	גנזי המלך
204	הגיון נפש		
101	הזכרת נשמות		
106	הזכרת נשמות	7	דבר מלכות
189	הזכרת נשמות	209	דברי קוהלת
245	הזכרת נשמות	69	דיני איסור והיתר
347	הלכות אלפסי	261 II	דיני בדיקה
348	הלכות אלפסי	261 I	דיני שחיטה
85 III	הלכות גיטין	68	דרושים והספדים
298 II	הלכות נדה	292	דרך עץ חיים
249	הלכות שחיטה	11	דרשה
78 IV	המון חונג	208 VII	דרשה
5 VI	העתק מפסקי מהר"י ווייל	39	דרשות
	ז"ל	41	דרשות
124 V	הקדמה לאהל יוסף	67	דרשות
28 III	הקדמה לספר מבחר	87	דרשות
	הפנינים הקדמה מפירוש איוב	94 III	דרשות
	להחכם עמנואל	172	דרשות
309 III	בה"ר שלמה זצ"ל מעיר	179 II	דרשות
	רומא	184 II	דרשות
28 V	הקף השירים והחרוזים	184 III	דרשות
		193 V	דרשות
16 II	ואלה תולדות פריץ	208 V	דרשות
23 III	ויכוח	208 VI	דרשות
125	ויכוח התורני עם הפילוסוף	222 II	דרשות
229	וקמץ הכהן	317	דרשות
		200	דרשות וחיידושים
		221	דרשות וחיידושים
2	זכרונות	225	דרשות וחיידושים
277	זמר נאה לשבת	319	דרשות וחיידושים
198	זרע אברהם	98	דרשות ומנהגים
		328	דרשות לסיום מסכתות
		318	דרשות על התורה
76	חוקות הדיינים	173	דרשות שלמה מלכו

Register

336	כתובה	21	חידושי הלכות
337	כתובה	83	חידושי הריטב"א
197	כתר תורה	31 III	חידושי מהר"ם שיף
215	כתר תורה	80	חידושי מסכת קידושין
216	כתר תורה		וכתובות
219	כתר תורה	182	חידושי תורה לרבני צרפת
233	כתר תורה	186	חידושים
234	כתר תורה	342	חידושים
		343	חידושים
		123 II	חידושים ואגדות
190	לוח מאמרי עין ישראל	323	חידושים וביאורים על התורה
89	לוחות הגורלות	291	חידושים ודרשות
90	ליקוטי דינים	79	חידושים ודרושים
85 I	ליקוטי הפרדס	82	חידושים למסכת נדה
91 I	ליקוטי הקדמות לחכמת הקבלה	74	חידושים על חושן משפט ודרושים
35 X	ליקוטים	84	חיזוק אמונה
185 II	ליקוטים	183 II	חיזוק אמונה
269	ליקוטים	214 II	חנוכת הבית
152 II	ליקוטים מספרי כתיבת יד	38	חסדי י"י
15 I	לשון לימודים	28 I	חרוז על ספר איוב
		28 IV	חרוזים על המורה
		29 X	חרוזים על שחוק השקאקי
179 I	מאירת עיניים	175	חשבון הלוחות
309 II	מאמר מרבי זרחיה הלוי		
321	מאמר על רוב		
92	מבחר המאמרים	21 IV	שעמים
93	מבחר הפנינים		
95	מגילת אחשורוש		
281	מגילת אסתר	75	יונת אלם
284	מגילת המגלה	33 I	יסוד עולם
96	מגילת ספר ואיגרות	352	יריעות שלמה
46	מגילת סתרים		
37	מגילת שמואל		
29 VI	מגילת תענית	131 VI	כלל אחד מעניין קבלה
94 I	מגלה עמוקות	180	כללים
94 II	מגלה עמוקות	176	כרך ורנקבורט

Register

214 I	מפתחות הדרושים	211 II	מדרש אסתר
271 I	מפתחי המפתחות ורמזי הרמזים	35 V	מדרש ויסעו
252 I	מקוה ישראל	141 VI	מדרש חזית - מדרש שיר השירים
107	מראשות הראש	124 IV	מדרש רבי יצחק בן פרנך
296 I	מרדכי קצר	97	מדרש תהילים
110 I	מריבת קדש	211 VII	מוסר אלפא ביתא דבר סירא
297 I	מרכבת המשנה	218	מוסר השכל
65	משכיל שיר הידידות	12	מחזור
9 II	משנה תורה	235	מחזור
353	משנה תורה	280	מחזור
122	משנת חסידים	286	מחזור
111	משפט שלום, שו"ת	346	מחזור
112	משפט שלום, שו"ת	138	מחזור ודינים
113	משפט שלום, שו"ת	226	מחזור כמנהג לישראל
114	משפט שלום, שו"ת	100	מטה אהרן
115	משפט שלום, שו"ת	194	מימורבוך דק"ק אופנבאך
256	מתורגמן קטן	351	מכלול
		102	מכתבים
		339	מלון ודקדוק
		103 I	מלחמות השם
6	נוף עץ חיים	133	ה-מנוחה
141 IV	נימוקי חומש לרבינו ישעיה ז"ל	104	מנחת יהודה
183 I	נצחון	240	מנחת בכורים
187	נצחון	252 II	מסעות של רבי בנימין הרופא ז"ל
		168 II	מסתגאב ע"ד האמת
		242	מעון השואלים
		13	מעלות המדות
199	סבא אליהו	193 VII	מעלת בריאת האדם
210	סבא אליהו	105	מערכת האלוהות
205	סדר ברכות מהר"ם	108	מעשה איפוד
10	סדר ברכת המזון	152 IV	מעשה במיץ
127	סדר גיטין וסדר חליצה	78 II	מעשה ישורון
35 VI	סדר גן עדן	163 II	מעשה מן הקדוש רפאל הלוי
		35 XI	מעשי רי שמואל החסיד
		109	מפתח דינים ורמזים

Register

181	ספר דקדוק	30	סדר הגדה של פסח
71	ספר האורה	248	סדר הושענות
66	ספר הגלגל	35 VIII	סדר הייחודים
77 I	ספר הייחוד	188	סדר הלימוד
88	ספר הכוונות	124 I	סדר הקבלה
34	ספר המדות	54	סדר התפילות
86	ספר המצוות	156 III	סדר ניקור לרש"י
124 VI	ספר העיון	150 II	סדר סוד העיבור
162	ספר הקבלה	35 IX	סדר פרשיות
35 II	ספר הרזים	266	סדר שכיבה
147	ספר השם	152 V	סדר תלמוד בבלי דפוס לובלין
22	ספר התדיר		סדר תפילה
78 III	ספר יסוד עולם	263	סוד ה'
207	ספר יצירה	258	סוד הייחוד
5 I	ספר מאזנים	131 II	סוד המנורה וז' נרותיה
99	ספר מוסר	253 IV	סוד השמות
139	ספר סגולות	131 I	סוד התפילות
5 II	ספר צחות	131 IX	סוד התשובה
5 V	ספר קדושה על פי הסוד	211 VIII	סוד שם ד' אותיות
18 III	ספר רעמים ורעשים	131 III	סודות
29 IV	ספר רעמים ורעשים	94 V	סודות וכוונות
29 V	ספר רפפות	267	סודות וכוונות
193 II	ספר שם בן נח	268	סודות על שם יהוה י"ת
151	ספר תגין	77 II	סידור
145	ספר תוצאות חיים	272	סידור התפילה עם קיצור כוונות
		295	סידור תפילה
		18 I	סידור תפילה
31 I	עברונות	137	סידור תפילה
128	עברונות	270	סידור תפילה כמנהג רומא
131 VIII	ע"ב שמות	142	סידור תפילות
297 II	עדות ביהוסף	29 III	סימן מיטרא
28 II	עולם קטן	264 VI	סכום אותיות התורה
228	עטרת אבות	119	סליחות ופיוטים
35 IV	עיגול דרב נחשון	298 I	סמ"ק
16 I	עירובי תבשילין		ספר אפיריון עשה / חלק
298 I	עמודי גולה	279 VIII	ראשון
211 III	עניין המנורה	57	ספר באר יצחק

130	פירוש ספר יצירה	29 II	עניין הקזה
253 III	פירוש ספר יצירה	168 III	(עניין) כסא הכבוד בדרך קצרה
285	פירוש ספרא		
140 II	פירוש ספרא דצניעותא	131 VII	עניין עשר ספירות בקצרה
3	פירוש ספרי לרבנו הלל		
31 IV	פירוש על אבן עזרא על התורה	140 I	עץ החיים
		61	עקידת יצחק
4	פירוש על היכלות	103 IV	ערוגת המזימה ופרדס החכמה
141 V	פירוש על התורה		
62	פירוש על התורה	354	ערוגת הבושם
	פירוש על כ"ה מוקדמות מהרמב"ם		
290 I	פירוש על כ"ה מוקדמות מהרמב"ם	17	פזמונים ושירים פיוט
290 II	פירוש על רש"י בתורה	35 III	פירוש א-מלות פירוש ההגדה und סודות
141 I	פירוש עשר ספירות	350	פירוש המדרש פירוש הר"ן
131 V	פירוש עשר ספירות	135	פירוש הר"ן
131 X	פירוש פרק שירה	208 IV	פירוש התורה
309 I	פירוש פרקי אבות	120	פירוש התורה
193 III	פירוש פרקי אבות	121	פירוש התורה
208 VIII	פירוש שיר הייחוד	178	פירוש התורה
129 I	פירוש שיר השירים	208 I	פירוש התורה
123 I	פירוש שלושה עשר עיקרים להרמב"ם	208 II	פירוש התורה
		208 III	פירוש התורה
129 II	פירוש למשנה פני לבנה	212	פירוש התורה
32	פני לבנה	81	פירוש התלמוד מן מסכת קידושין
118	פני שלמה = פנים לאגדה		
224	פני שלמה	310	פירוש כתובים
327	פניני הוד	40	פירוש מגילת אחשורוש
136	פנקס	132 I	פירוש מגילת אחשורוש
334	פנקס המדינה במכרז	132 II	פירוש מגילת איכה
116	פנקס של חבורה ש"ס ומשניות	193 VI	פירוש מגילת אסתר
326	פסקי הרא"ש	20	פירוש מסכת אבות
169	פסקים והסכמות	134	פירוש מסכת אבות
48	פסקים למסכת שבת	255	פירוש מסכת ברכות
85 II	פרי עץ חיים	126	פירוש מסכת כלה
293	פרי עץ חיים		פירוש מעשה בראשית ומעשה מרכבה
294	פרק שירה	185 I	פירוש משלי
73 II		60	

Register

159	רקאנטי	170 I	פרק שירה
24	רשיי על התורה	195	פרקי אבות
160	רשיי על התורה	165	פרקי משה
314	רשיי על התורה	241	פרקי משה
166	רשיי על התלמוד	52	פשטים על התורה
167	רשיי על התלמוד	35 I	פתרון חלומות
192	רשימת ספרים	264 IV	פתרון חלומות
143	שאלות ותשובות		
253 I	שאלות ותשובות בפרשת בראשית	33 IV	צבי מודח
289	שאלות ותשובות הרי אשר בן יחיאל	170 VI	צוואת רבי יהודה החסיד
174	שאלות ותשובות חוט השני	264 II	צוואת רבי יהודה החסיד
287	שאלות ותשובות מהרי"ת אור זרוע	184 I	צורת המאמרים ועניינים לקוטים
156 I	שאלות ותשובות מן השמים	25 II	צורת העולם
164	שאלות ותשובות צמח צדק	171 I	צרור החיים
331	שאלות ותשובות רשיך	161	צריח בית אל
264 V	שאלות חשבוניות		
155	שאלות דרב אחאי	124 II	קבלה מעשית
157	שבילי אמונה	320	קוהלת
51 II	שבילי דירושלים	231	קול מגיד מד"ין
146	שבע מסכתות קטנות ירושלמיות שטר יחוס בית קמחי בארץ	273	קול קורא
309 IV	פרובינצ"א	322 I	קונטרס ביאור דברי חכמים
330, 329	שטר של "רודפי צדקה"	44	קונטרס בני אהרן
168 IV	(עניין) שיעור קומה	340	קונטרס בני אהרן
345	שיר היחוד	322 III	קונטרס תיקון עולם
345	שיר הכבוד	163 I	קורות ישו הנוצרי
27	שיר הלויים	217	קידוש לבנה
276	שיר ידידות	271 II	קיצור חובות הלבבות
29 XI	שיר למוצאי שבת	316	ה-קנה
324	שיר תודה		
265	שירה למוהל	117	רב טוב
193 I	שירים	315	רפואת הנפש

Register

14	תהילים	349	שירים ואיגרות
33 III	תוכחה	227	שירים וחרוזים
33 II	תולדות האר"י	36	שירים ורננים
257	תולדות ישוע הנוצרי	168 I	שלושה שערים בקבלה
152 I	תולדות משפחת שיאר	91 III	שלושים ושתיים שערים בקבלה
144	תוספות		שימוש תהילים
313	תוספות	264 I	שמות
312	תוספות הרא"ש	131 IV	שמות ערי הדמים
154	תוספות הרא"ש למסכת גיטין	64 I	ה-שמש בא
243	תורת אמת	196	שער בנימין
9 III	תיקון הדעות הפילוסופים	213	שער הגילגולים
254	תיקון ליל שבועות	223	שער הרזים
31 II	תיקון שטרות	94 IV	שער התשובה
298 IV	תיקון שטרות	148	שער תשובת יסוד עולם
247	תכלאל	5 IV	שערי דורא
251	תכלאל	5 III	שערי דורא
170 II	תניא	298 III	שערי צדק
177	תפילות	149	שערי צדק
211 VI	תקנות קדמוניות	170 IV	שערי ציון
296 II	תקנות קדמוניות	211 I	שערים
156 II	תקנות ר' גרשם מאוה"ג	298 III	שערים באיסור והיתר
170 V	תשובות	170 III	שש כנפיים
311	תשובות מהר"ם ב"ב	150 I	שש כנפיים
23 II	תשובת נצחון	274 II	

3. Themen

I	Bibel
II	Talmudische und rabbinische Literatur
III	Gesetze und Brauchtum
IV	Responsen
V	Liturgie
VI	Mystik
VII	Ethik und Moral
VIII	Homiletik; Predigten
IX	Philosophie
X	Glaubenslehre
XI	Apologetik; Polemik
XII	Aberglaube und Volksglaube
XIII	Geschichte
XIV	Hebräische Sprachwissenschaft
XV	Religiöse Literatur, Poesie
XVI	Religiöse Literatur, Prosa
XVII	Profane Literatur, Poesie
XVIII	Profane Literatur, Prosa
XIX	Anordnungen religiöser Natur
XX	Briefe
XXI	Allgemeine Wissenschaften (Astronomie; Astrologie; Kalen- darisches; Mathematik; Medizin)
XXII	Hebräische Bibliographie
XXIII	Miscellanea

I Bibel

- Nr. 24; 160; 314 RaŠĪ zum Pentateuch
 Nr. 31 IV Pērūš ʿal ibn ʿEzrā ʿal ha-Torā
 Nr. 35 IX Sēder pārāšijjōt
 Nr. 40 Pērūš megillat Aḥašwērōš
 (vgl. Nr. 132 I)
 Nr. 42 Ijjōb ("in Geheimschrift")
 Nr. 45 Bēʿūr ʿal ha-Torā, pārāšat lek lekā
 Nr. 52 Pešāṭīm ʿal ha-Tōrā
 Nr. 60 Pērūš mišlē
 Nr. 62 Pērūš ʿal ha-Tōrā (zu Gen.
 und Ex.)
 Nr. 94 III Derāšōt
 Nr. 95 Megillat Aḥašwērōš
 (aus den Apokryphen)
 Nr. 104 Minḥat Jehūdā
 Nr. 117 Rab ṭūb
 Nr. 123 I Pērūš ŠĪr ha-šĪrīm
 Nr. 124 V Haqdāmā le-Ōhel Jōsef
 Nr. 132 I Pērūš megillat Aḥašwērōš
 (vgl. Nr. 40)
 Nr. 132 II Pērūš megillat Ēkā
 Nr. 141 I Pērūš ʿal RaŠĪ la-Tōrā
 Nr. 141 II Bṗūrīm we-liqqūṭīm mi-millōt
 zārot mi-pērūš ha-Tōrā le-RaŠĪ
 Nr. 141 III Awwat nefēš
 Nr. 141 IV Nimmūqē ḥummāš le-rabbēnū
 Ješaʿjā
 Nr. 141 V Pērūš ʿal ha-Tōrā (bis
 Ende Lev.)
 Nr. 158 Ibn ʿEzrā ʿal ha-Tōrā
 Nr. 171 II Eškōl ha-kōfer
 Nr. 178 Pērūš ha-Tōrā (Autor
 unbekannt)
 Nr. 182 Ḥiddūšē Tōrā le-rabbānē Šarfāt

- Nr. 184 IV Bēʿūrē RaŠĪ (Superkom-
 mentar zu RaŠĪ, Gen. 20,16-26;
 vgl. Nr.184 V)
 Nr. 184 V Bēʿūrē RaŠĪ (Superkommentar
 zu RaŠĪ, Lev. 25,15 - Num. 5,8;
 vgl. Nr. 184 IV)
 Nr. 193 VI Pērūš megillat Estēr
 (Fragment)
 Nr. 197; 215; 216; 219;
 233; 234 Keter Tōrā
 Nr. 208 I,II,III Pērūš ha-Tōrā
 (Fragmente)
 Nr. 212 Pērūš ha-Tōrā (Kommentar zum
 Pentateuch, religionsphilosophischen
 Charakters)
 Nr. 281 Megillat Estēr (Esther-Rolle,
 Text)
 Nr. 309 II Maʿamar mi-rabbī Zerahjā
 ha-lēwī
 Nr. 309 III Haqdāmā mi-pērūš Ijjōb
 le-ʿImmānūʿel ben Šelōmō mi-Rōmā
 Nr. 310 Pērūš Ketūbīm
 Nr. 320 Qōhelet (Text mit russischer
 Übersetzung)

II Talmud und rabbinische Literatur

- Nr. 3 Pērūš sifre le-rabbēnū Hillel
 Nr. 20; 134; 193 III; 195;
 208 VIII Pērūš masseket Ābōt
 Nr. 29 VI Megillat Taʿanīt
 Nr. 31 III Ḥiddūšē MaHaRaM Schiff
 Nr. 32 Pērūšim la-Mišnā
 Nr. 35 V Midraš wajissāʿū
 Nr. 44; 340 Qunṭrēs benē Aharōn

Register

Nr. 205	Sēder berākōt MaHaRaM	Ör zarūa ^c (vgl. Nr. 344)
Nr. 211 I	Ša ^c arē šijjōn	Nr. 289 Še ^o elōt u-tešūbōt rabbi Āšer ben
Nr. 211 X	Amarkal	Jeh ^o pēl
Nr. 249	Hilkōt šeḥītā	Nr. 299 - 308 Gib ^c at Pīnehās
Nr. 261 I	Dīnē šeḥītā	Nr. 311 Tešūbōt MaHaRaM
Nr. 261 II	Dīnē bedīqā	Nr. 322 I Qonṭerōs bē ^o ur dibrē ḥakāmīm
Nr. 279	Sēfer Appirjōn ^c āsā	Nr. 322 III Qonṭerōs Tiqqūn ^c olām
Nr. 283	Kein Titel	Nr. 331 Še ^o elōt u-tešūbōt R.Š.K.
Nr. 296 I	Mordekai qāšār	
Nr. 297 II	^c Edut bijehōsēf	
Nr. 298 I	Sēfer mišwōt qātān	
Nr. 298 II	Hilkōt niddā	
Nr. 298 III	Še ^c ārīm (= Ša ^c arē dūrā, Nr. 5 III)	
Nr. 321	Ma ^o amar ^c al rōb	
Nr. 347; 348	Hilkōt Alfāsī	
IV Responen		
Nr. 5 VI	He ^c tēq mīpispē m(ōrēnū) h(arāb) r(abbi) Ja ^c aqōb Weil z(ikrōnō) l(ibrākā)	
Nr. 100	Matṭē Aharōn	
Nr. 111 - 115	Mišpaṭ šālōm	
Nr. 118	Penē lebānā	
Nr. 143; 170 V; 322 II	Verschiedene Responen	
Nr. 156 I	Še ^o elōt u-tešūbōt min ha-šāmajim	
Nr. 164	Še ^o elōt u-tešūbōt Šemaḥ sedeq	
Nr. 174	Še ^o elōt u-tešūbōt ḥuṭ ḥāšānī	
Nr. 201	Bēt ha-beḥīrā	
Nr. 213	Sēfer ša ^c ar Binjāmīn	
Nr. 253 I	Še ^o elōt u-tešūbōt be-pārāšat berēšit	
Nr. 287	Še ^o elōt u-tešūbōt MHR"Ḥ	
V Liturgie		
Nr. 10	Sēder birkat ha-māzōn	
Nr. 12; 226; 235; 280; 286; 346	Maḥzōr (nach verschiedenen Riten)	
Nr. 14	Tehillīm	
Nr. 18 I; 54; 137; 142; 177; 263; 270; 272	Siddūr tefillā und ähnliche Bezeichnungen für "Gebete" und "Gebetsanordnungen"	
Nr. 19	Tora-Rolle (Druck)	
Nr. 27	Šīr ha-lewijjīm	
Nr. 29 XI	Šīr le-mōšā ^o e Šabbāt	
Nr. 30; 135 (2. Teil); 325	Haggādā šel Pesah mit verschiedenen liturgischen Anweisungen und Kommentaren	
Nr. 35 III	Pijjūt	
Nr. 119	Seliḥōt u-pijjūtīm	
Nr. 138	Maḥzōr we-dīnīm	
Nr. 214 II	Ḥanukkat ha-bajit	
Nr. 217	Qidduš lebānā (vgl. Nr. 250)	
Nr. 237	Birkat ha-megillā	
Nr. 247; 251	Tikla ^o l	
Nr. 248	Sēder hōša ^c nōt	
Nr. 250; 259	Birkat ha-lebānā (vgl. Nr. 217)	
Nr. 254	Tiqqūn lel Šabū ^c ot	

Register

Nr. 265	Širā la-Mōhēl	Nr. 131 IV	Šēmōt
Nr. 275	Amīrat qorban Pesah	Nr. 131 V	Pērūš ʿešer sefirōt
Nr. 333	Birkat ha-Tōrā	Nr. 131 VI	Kelal eḥad mēʿinjan qabbālā
Nr. 354	ʿArūgat ha-bōšem	Nr. 131 VII	ʿInjan ʿešer sefirōt bi-qešārā
		Nr. 131 VIII	Šibʿim u-šetajim šēmōt
		Nr. 131 IX	Sōd ha-tefillōt
		Nr. 131 X	Pērūš ʿešer sefirōt
		Nr. 140 I	ʿĒš ha-ḥajjim
		Nr. 140 II	Pērūš sifrā de-šenīʿūtā
		Nr. 149	Šaʿarē šedeq (nicht = Nr. 170 IV)
		Nr. 159	Reqanati
		Nr. 168 I	Šelōšā šeʿarīm beqabbālā
		Nr. 168 III	ʿInjan kissē ha-kābōd be-derek qešārā
		Nr. 168 IV	ʿInjan šīʿūr qomā
		Nr. 170 IV	Šaʿarē šedeq (nicht = Nr. 149)
		Nr. 173	Derāsōt Šelōmō Molkō
		Nr. 179 I	Mēʿirat ʿenajim
		Nr. 185 I	Pērūš maʿasē berēšit u-maʿasē merkābā
		Nr. 211 III	ʿInjan ha-menōrā
		Nr. 211 V	Kein Titel
		Nr. 221	Kein Titel
		Nr. 223	Šaʿar ha-gilgūlim
		Nr. 253 II	Arbāʿā qinjānīm
		Nr. 253 III	Pērūš Sēfer ješirā (nicht = Nr. 130)
		Nr. 253 IV	Sōd ha-menōrā we-šibʿat nērōtēhā
		Nr. 253 V	Elqānā
		Nr. 258	Sōd Adōnai
		Nr. 264 I	Šimmūš tehillim
		Nr. 266	Sēder šekībā
		Nr. 267; 268	Sōdōt we-kawwānōt
		Nr. 269	Liqqūṭim
		Nr. 288	Ōšar ha-ḥajjim
VI Mystik			
Nr. 1	Ōšerōt ḥajjim		
Nr. 4	Pērūš ʿal hēkālōt		
Nr. 6	Nōf ʿēš ḥajjim		
Nr. 33 II	Tōledōt ha-A.R.I.		
Nr. 35 II	Sēfer ha-rāzīm		
Nr. 35 VIII	Sēder ha-jīḥūdīm		
Nr. 71	Sēfer ha-ōrā		
Nr. 75	Jōnat elem		
Nr. 77 I	Sēfer ha-jīḥūd		
Nr. 77 II	Sōdōt ʿal Šēm J-H-W-H		
Nr. 88	Sēfer ha-kawwānōt		
Nr. 91 I	Liqqūṭē haqdāmōt leḥokmat ha-qabbālā		
Nr. 91 III	Šelōšim u-šetajim seʿarīm ba-qabbālā		
Nr. 92	Mibḥar ha-maʿamarīm		
Nr. 94 IV	Šaʿar ha-rāzīm		
Nr. 94 V; 135 (erster Teil)	Sōdōt		
Nr. 105	Maʿareket ha-elōhūt		
Nr. 122	Mišnat ḥasīdīm		
Nr. 124 I	Sēder ha-qabbālā		
Nr. 124 II	Qabbālā maʿasīt		
Nr. 124 VI	Sēfer ha-ʿijjūn		
Nr. 129 I	Pērūš šir ha-jīḥūd		
Nr. 130	Pērūš Sēfer ješirā (nicht = Nr. 253 III)		
Nr. 131 I	Sōd ha-šēmōt		
Nr. 131 II	Sōd ha-jīḥūd		
Nr. 131 III	Sōd Šēm arbaʿ otijjōt		

Register

Nr. 292	Derek ʿeš hajjīm	VIII Homiletik; Predigten
Nr. 293; 294	Perī ʿeš hajjīm	
Nr. 295	Siddūr ha-tefillā ʿim qiššūr kawwānōt	Nr. 11; 39; 41; 56; 67; 87; 172; 179 II; 184 II,III; 193 V; 200; 208 V,VI, VII; 221; 222 II; 225; 291; 317; 318; 319 Titel jeweils derāšā, derāšōt, derāšōt we-ḥiddūšīm oder ähnlich lautend, jedoch Inhalt stets verschieden
Nr. 316	Ha-qānā	
VII Ethik und Moral		
Nr. 5 IV	Šaʿar tešūbat jesōd ʿōlām	Nr. 38 Hasdē Adōnai
Nr. 5 V	Sēfer qedūššā ʿal pī ha-sod	Nr. 68 Derūšīm we-hespēdīm
Nr. 5 VII	Beḥīnat ha-ʿōlam	Nr. 155 Šeʿēltōt de-rab Aḥai
Nr. 13	Maʿalōt ha-middōt	Nr. 202; 203; 230 Bātē nefeš
Nr. 28 III	Haqdāmā le-Sēfer Mibḥar ha-penīnīm	Nr. 206 Kein Titel
Nr. 33 III	Tōkēḥā	Nr. 209 Dibrē Qōhelet
Nr. 34	Sēfer ha-middōt	Nr. 224 Penē Šelōmō
Nr. 35 X	Liqqūṭīm	Nr. 243 Sēfer Tōrat emet
Nr. 61	ʿAqēdat Jišḥāq	Nr. 323 Ḥiddūšīm u-bēʿūrīm ʿal ha-Tōrā
Nr. 63	Beḥīnat ādām	
Nr. 93	Mibḥar ha-penīnīm	IX Philosophie
Nr. 99	Sēfer mūsār	
Nr. 148	Šaʿar ha-tešūbā	Nr. 9 IA Mābō
Nr. 170 VI; 235 Abs. 12; 264 II	Šawāʿat rabbī Jehūdā he-ḥāsīd	Nr. 9 IB Maʿamārōt
Nr. 191	Beʿēr šebaʿ	Nr. 9 IC Bēʿūr melišā
Nr. 199; 210	Sabbā Ēlijāhū	Nr. 9 ID ha-heqqēš
Nr. 211 VII	Mūsār alfabētā di-bar Sīrā	Nr. 9 III Tikkūn ha-dēʿōt ha-filōsōfīm
Nr. 211 VIII	Sōd ha-tešūbā	Nr. 25 II Šūrat ha-ʿōlām
Nr. 218	Mūsār haškēl	Nr. 28 II ʿōlam qāṭān
Nr. 271 I	Mafteḥē ha-mafteḥōt we-rimzē ha-remāzīm	Nr. 59 Bēʿūr le-sēfer ha-higgājōn
Nr. 271 II	Qiššūr ḥōbōt ha-lebabōt	Nr. 72 I Iggeret ha-šemād
Nr. 274 I	Iggeret ha-mūsār	Nr. 72 II Iggerōt ha-RaMBaM
Nr. 315	Refūʿat ha-nefeš	Nr. 94 I,II Megallē ʿamūqōt
		Nr. 103 I Milḥāmōt ha-šēm
		Nr. 103 II Iggeret qinʿā
		Nr. 103 IV ʿArūgat ha-mezimmā u-pardēs ha-ḥokmā

Register

Nr. 124 IV	Midraš rabbī Jiṣḥāq ben Parnāk	Nr. 260	Emūnat ḥakamim (nicht = Nr. 64 II)
Nr. 207	Sēfer jeṣirā		
Nr. 232	Ōr Adōnai		
Nr. 290 I,II	Pērūš ʿal 25 muqdamōt ha-RaMBaM		

X Glaubenslehre

Nr. 25 I	Ginzē ha-melek
Nr. 26	Kein Titel
Nr. 35 VI	Sēder gan ʿeden
Nr. 103 III	Iggeret Tēmān
Nr. 129 II	Šelōšā ʿāšār ʿiqqārīm le-ha-RaMBaM
Nr. 157	Šebīlē emūnā
Nr. 284	Megillat ha-megalle

XI Apologetik; Polemik

Nr. 7	Debar malkūt
Nr. 23 I	Aḥitūb
Nr. 23 II	Tešubat nišṣāḥōn
Nr. 23 III	Wikkūaḥ
Nr. 33 IV	Šebī muddaḥ
Nr. 58	Ašām tālūj
Nr. 64 II	Emūnat ḥakāmīm (nicht = Nr. 260)
Nr. 84; 183 II	Ḥizzūq emūnā
Nr. 110 I,II	Merībat Qādēš
Nr. 125	Wiqqūāḥ ha-tōrānī ʿim ha-filōsōf
Nr. 161	Šeriaḥ Bēt el
Nr. 183 I; 187	Niṣṣāḥōn

XII Aberglaube und Volksglaube

Nr. 29 V	Sēfer refāfōt
Nr. 29 IX	Kein Titel
Nr. 35 I; 264 IV	Pitrōn ḥalōmōt
Nr. 89	Lūḥōt ha-gōrālōt
Nr. 139	Sēfer segullōt
Nr. 264 III	Gōrālōt

XIII Geschichte

Nr. 2	Zikrōnōt (Memorien des Glückel von Hameln)
Nr. 16 II	We-ēlle tōledōt pārīš
Nr. 37	Megillat Šemūʿel
Nr. 64 I	Šemōt ʿārē ha-dāmīm
Nr. 78 II	Maʿasē ješūrūn
Nr. 101; 106; 189; 245	Hazkārōt nešāmōt
Nr. 152 I	Tōledōt mišpāḥat Scheuer
Nr. 152 III	Īlan ha-jaḥas šel mišpeḥōt benē Polonia u-šeʿar arašōt
Nr. 152 IV	Maʿasē be-Metz
Nr. 162	Sēfer ha-qabbālā
Nr. 163 I	Qōrōt Ješū ha-nōšerī (vgl. Nr. 257)
Nr. 163 II	Maʿasē min ha-qādōš Refāʿel ha-lēwī
Nr. 176	Kerak Frankfurt
Nr. 194	Memorbuch de-qehillā qedōšā Offenbach
Nr. 220	Iggeret maḥlat

Register

XVII Profane Literatur (Poesie)

Nr. 29 I	Kein Titel
Nr. 29 VII	Kein Titel
Nr. 29 VIII	Kein Titel
Nr. 29 X	Ḥarūzīm ʿal šeḥoq ha-šeqāqī
Nr. 33 I; 78 III	Jesōd ʿōlām
Nr. 36	Šīrīm u-renānīm
Nr. 78 IV	Hāmōn ḥōgēg
Nr. 102	Miktāmīm
Nr. 153	Elle tōledōt Jiṣḥāq
Nr. 193 I	Šīrīm
Nr. 204	Hegjōn nefeš
Nr. 227	Šīrīm we-ḥarūzīm
Nr. 240	Minḥat bikkūrīm
Nr. 276	Šīr jedīdūt

XVIII Profane Literatur (Prosa)

Nr. 35 VII	Alfā bētā de-ben-Sīrā
Nr. 51 II	Šebīlē-di-Jerūšālajīm

XIX Anordnungen religiöser Natur

Nr. 31 II; 298 IV	Tiqqūn šetārōt
Nr. 48	Pesāqīm we-hasqāmōt
Nr. 116	Pinqas ha-medīnā Bamberg
Nr. 156 II	Taqqānōt rabbi Geršōm meʿōr ha-gōlā
Nr. 211 VI; 296 II	Taqqānōt qadm-ōnijjōt
Nr. 329	Šetar šel rōdefē šedāqā
Nr. 336; 337	Ketubbā

XX Briefe

Nr. 15 II	Iggeret wa-šīr
Nr. 16 I	ʿErūbē tabšīlīm
Nr. 47; 49; 50; 51 I; 55; 236; 262	Iggerōt
Nr. 96	Megillat sēfer (we-iggerōt)

XXI Allgemeine Wissenschaften

Astronomie:

Nr. 8	Ōtōt ha-šāmajīm
Nr. 66	Sēfer ha-galgal

Astrologie:

Nr. 18 II	Kein Titel
-----------	------------

Kalendarisches:

Nr. 18 III; 29 IV	Sēfer reʿāmīm u-reʿāšīm
-------------------	----------------------------

Nr. 29 III	Sīmān miṭrā
------------	-------------

Nr. 31 I; 128	ʿIbrōnōt
---------------	----------

Nr. 35 IV	ʿIggūl de rab Naḥšōn
-----------	----------------------

Nr. 150 I; 274 II	Šeš kenāfajīm
-------------------	---------------

Nr. 150 II	Sēder sōd ha-ʿibbūr
------------	---------------------

Nr. 175	Ḥešbōn ha-lūḥōt
---------	-----------------

Mathematik:

Nr. 53	Algebrā we-gimaṭrijjā
--------	-----------------------

Nr. 57	Sēfer Beʿēr Jiṣḥāq
--------	--------------------

Nr. 264 V	Šeʿelōt ḥešbōnijjōt
-----------	---------------------

Medizin:

Nr. 29 II	ʿInjan haqqāzā
-----------	----------------

Nr. 107	Meraʿašōt ha-rōš
---------	------------------

Nr. 165; 241	Pirqē Mōše
--------------	------------

Nr. 193 II	Sēfer Šēm ben Nōaḥ
------------	--------------------

Register

XXII Hebräische Bibliographie

Nr. 43	(Photographie)
Nr. 152 II	Liqqūtim mi-sifre ketibat jad
Nr. 152 V	Seder talmūd babli defus Lublin
Nr. 192	Rešimat sefārīm
Nr. 214 I	Maftēhōt ha-derūsīm
Nr. 239	Kein Titel
Nr. 332	Kein Titel

XXIII Miscellanea

Nr. 124 III	Kein Titel
Nr. 185 II	Liqqūtim
Nr. 246 I,II	Kein Titel

4. Zur Abfassungszeit der Handschriften

Von den insgesamt 354 Frankfurter Handschriften sind ca. 40 datiert. Die Abfassungszeit der datierten - sowie schätzungsweise auch der undatierten - Handschriften variiert hauptsächlich vom 15. bis zum 19. Jh. Wie aus unseren Beschreibungen ersichtlich ist, stammen nicht wenige Handschriften auch aus noch früherer Zeit.

Nr. 35 (hebr. oct. 35):	geschrieben Ende 13. Jh.
Nr. 162 (hebr. oct. 154):	geschrieben Beginn 14. Jh.
Nr. 170 (hebr. oct. 162):	geschrieben 14./15. Jh.
Nr. 284 (hebr. qu. 1):	geschrieben 13./14. Jh.
Nr. 285 (hebr. qu. 2):	geschrieben 1212 (!)
Nr. 286 (hebr. qu. 3):	geschrieben 14. Jh.
Nr. 287 (hebr. qu. 4):	geschrieben 13./14. Jh.
Nr. 296 (hebr. qu. 10):	geschrieben 14. Jh.
Nr. 298 (hebr. qu. 12):	geschrieben 14. Jh.
Nr. 310 (hebr. qu. 15):	geschrieben 14. Jh.
Nr. 313 (hebr. qu. 18):	geschrieben 13. Jh.
Nr. 314 (hebr. qu. 19):	geschrieben 1340
Nr. 351 (hebr. fol. 13):	geschrieben 14. Jh.
Nr. 353 (hebr. fol. 15):	geschrieben 14. Jh.
Nr. 354 (hebr. fol. 16):	geschrieben 13./14. Jh.

VERZEICHNIS DER ORIENTALISCHEN HANDSCHRIFTEN IN DEUTSCHLAND

Im Einvernehmen mit der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft.
Begründet von **Wolfgang Volgt**, fortgeführt von **Dieter George**, im Auftrag der Akademie der Wissenschaften in Göttingen
hrsg. von **Hartmut-Ortwin Feistel**.

1. Walther Heissig: Mongolische Handschriften, Blockdrucke, Landkarten. Unter Mitarbeit von Klaus Sagaster. 1961. XXIV, 494 S., 16 Taf., Ln. i. Schuber ISBN 3-515-01142-0 1.2. –: Mongolische Handschriften. Teil 2. In Vorbereitung 3017-4 2.1. Walther Schubring, Hrsg.: Indische Handschriften. Teil 1. Beschrieben von Klaus L. Janert. 1962. XIII, 293 S., 16 Taf., 1 Farbtaf., Ln. 1143-9 2.2. Klaus L. Janert / N. Narasimhan Poti: Indische und nepalische Handschriften. Teil 2. 1970. 359 S., 16 Taf., 1 Farbtaf., Ln. 1144-7 2.3. Klaus L. Janert, Hrsg.: Indische Handschriften. Verzeichnet von E. R. Sreekrishna Sarma Teil 3. 1967. IX, 48 S., 8 Taf. u. 8 S. Texte, Ln. 1145-5 2.4. Klaus L. Janert / N. Narasimhan Poti: Indische und nepalische Handschriften. Teil 4. 1975. 298 S., 16 Taf., Ln. 1876-X 2.5. –/–: Indische Handschriften. Teil 5. 1979. 362 S., 4 Farbtaf., Ln. 2899-4 2.6. –/–: Indische Handschriften. Teil 6. 1980. 177 S., 16 Taf. (davon 3 farbig), Ln. 3018-2 2.7. –, Hrsg.: Indische Handschriften. Teil 7. Verzeichnet von N. Narasimhan Poti. 1986. 161 S., Ln. 3019-0 2.8. –, Hrsg.: Indische Handschriften. Teil 8. Verzeichnet von N. Narasimhan Poti. 1987. 168 S., 1 Abb., Ln. 3648-2 2.9. –, Hrsg.: Indische Handschriften. Teil 9. Verzeichnet von N. Narasimhan Poti. 1990. 192 S., Ln. 3649-0 2.10. –: Indische Handschriften. Generalregister A für 2,1-6. 1982. 238 S., Ln. 3483-8 2.11. –: Indische Handschriften. Titelregister nach Schriften für 2,1-9 und Generalregister B für 2,7-9. 1991. 192 S., Ln. 3650-4 2.12. Gerhard Ehlers: Indische Handschriften. Teil 12. In Vorb. 3. Julius Assfalg: Georgische Handschriften. 1963. XXII, 88 S., 12 Taf., 1 Farbtaf., Ln. 1146-3 4. –/ Joseph Mollitor: Armenische Handschriften. 1962. XVIII, 158 S., 6 Taf., Ln. 1147-1 5. –: Syrische Handschriften. Syrische, karäunische, christlich-palästinensische, neusyrische und mandäische Handschriften. 1963. XXIV, 255 S., 8 Taf., 1 Farbtaf., Ln. 1148-X 6.1a. Ernst Röth / Leo Priejs: Hebräische Handschriften. StuUB Frankfurt am Main. Teil 1. 1982. XVI, 209 S., Ln. 2436-0 6.1b. –/–: Hebräische Handschriften. StuUB Frankfurt am Main. Teil 2. 1990. XXII, 206 S., Ln. 5030-2 6.1c. –/–: Hebräische Handschriften. StuB Frankfurt a. M.: Quart. u. Folio-Handschriften sowie Gesamtreg. zu d. Teilen 1a bis 1c. 1993. Ca. 132 S., 1 fbg. Abb., Ln. 5306-9 6.2. –/ Hans Striedl / Lothar Tetzner: Hebräische Handschriften. Kleinere Sammlungen. 1965. XX, 416 S., Ln. 1149-8 6.3. Ernst Röth / Hans Striedl: Hebräische Handschriften. Sammlung H. B. Levy an der SuUB Hamburg. 1984. XXVI, 392 S., 8 Abb. (dav. 5 farbig), Ln. 3678-4 6.4. –/ Leo Priejs: Hebräische Handschriften. SBPK Berlin. In Vorbereitung 4426-4 7.1.-2. Klaus L. Janert, ed.: Nakhl Manuscripts. Part 1-2. Compiled by J. F. Rock †. 1965. Part 1: XX, 196 S., 33 Taf., 1 Farbtaf.; Part 2: VI, 149 S., 146 Taf., Ln. 1150-1 7.3. –: Nachl-Handschriften. Teil 3. 1975. IV, 246 S., 16 Taf., Ln. 1875-1 7.4. –: Nachl-Handschriften nebst Lolo- und Chungchla-Handschriften. Teil 4. 1977. VI, 332 S., 56 Taf., Ln. 2627-4 7.5. –: Nachl-Handschriften nebst Lolo-Handschriften. Teil 5. 1980. 120 S. m. 141 Abb., Ln. 3021-2 7.6. –: Nachl-Handschriften. Generalregister. In Vorbereitung 5010-8 8. M. S. Ipsiroglu: Saray-Alben. Diez'sche Klebebande aus den Berliner Sammlungen. Beschreibung und stilkritische Anmerkungen. 1964. XVI, 135 S., 44 Taf., 23 Farbtaf., Ln. 1151-X	9.1. Klaus Wenk: Thal-Handschriften. Teil 1. 1963. XVI, 88 S., 8 Taf., 4 Farbtaf., Ln. 1152-8 9.2. –: Thal-Handschriften. Teil 2. 1968. XVI, 34 S., 3 Farbtaf., Ln. 1153-6 10.1. Ernst Waldschmidt, Hrsg.: Sanskrithandschriften aus den Turfanfunden. Teil 1. Unter Mitarbeit von Walter Clawitter und Lore Holzmann. 1965. XXXV, 368 S., 43 Taf., Ln. 1154-4 10.2. –, Hrsg.: Sanskrithandschriften aus den Turfanfunden. Teil 2. Faksimile-Wiedergaben einer Auswahl von Vinaya- und Sūtrahandschriften nebst einer Bearbeitung davon noch nicht-publizierter Stücke. Im Verein mit Walter Clawitter und Lore Sander-Holzmann. 1968. X, 87 S., 176 Taf., Ln. 1155-2 10.3. –, Hrsg.: Sanskrithandschriften aus den Turfanfunden. Teil 3. Katalognummern 802-1014. Unter Mitarb. v. Walter Clawitter und Lore Sander-Holzmann. 1971. X, 287 S., 102 Taf., Ln. 1156-0 10.4. Lore Sander / Ernst Waldschmidt: Sanskrithandschriften aus den Turfanfunden. Teil 4. Ergänzungsband zu Teil 1-3 mit Textwiedergaben, Berichtigungen und Wörterverzeichnissen. 1980. X, 627 S., 1 Faltaf., Ln. 2843-9 10.5. Ernst Waldschmidt / Lore Sander: Sanskrithandschriften aus den Turfanfunden. Teil 5. Die Katalognummern 1015-1201 und 63 vorweggenommene höhere Nummern. 1985. VIII, 375 S. u. 87 Taf., Ln. 3022-0 10.6. Heinz Bechert, Hrsg.: Sanskrithandschriften aus den Turfanfunden. Teil 6. Die Katalognummern 1202-1599. Beschrieben von Klaus Wille. 1989. XIV, 243 S., Ln. 3023-9 10.7. –, Hrsg.: Sanskrithandschriften aus den Turfanfunden. Teil 7. Beschrieben von Klaus Wille. In Vorbereitung 5404-9 11.1.-4. Manfred Taube: Tibetische Handschriften und Blockdrucke. Teil 1-4. 1966. XX, VIII, VIII, VIII, 1296 S., 8 Taf., Ln. 1157-9 11.5. Dieter Schuh: Tibetische Handschriften und Blockdrucke sowie Tonbandaufnahmen tibetischer Erzählungen. Teil 5. 1973. XL, 338 S., Ln. 1213-3 11.6. –: Tibetische Handschriften und Blockdrucke. Teil 6. (Gesammelte Werke des Königs Blo-gros mtha'-yas.) 1976. LXXVIII, 350 S., Ln. 2348-8 11.7. Friedrich Wilhelm / Jampa Losung Panglung: Tibetische Handschriften und Blockdrucke. Teil 7. 1979. XVI, 195 S., Ln. 2819-6 11.8. Dieter Schuh: Tibetische Handschriften und Blockdrucke. Teil 8. (Sammlung Waddell der Staatsbibliothek Preußischer Kulturbesitz Berlin.) 1981. XXVII, 394 S., 51 Tafeln (davon 10 farbig), Ln. 3024-7 11.9. Dieter Schuh, Hrsg.: Tibetische Handschriften und Blockdrucke. Teil 9. (Die Werksammlungen Kun-tu bzan-po'i dgoṅs-pa zan-thal, Ka-dag ran-byuñ ran-ṣar und mKha'-'gro gsañ-ba ye-ṣes-kyirgyud.) Beschrieben von Peter Schwieger. 1985. LXXXV, 291 S., Ln. 3025-5 11.10. Peter Schwieger: Tibetische Handschriften und Blockdrucke. Teil 10. (Die mTshur-phu-Ausgabe der Sammlung Rin-chen gter-mdzod chen-mo, Bde. 1-14), 1990. XXXIX, 327 S., Ln. 5011-6 12.1. Walter Fuchs: Chinesische und mandjurische Handschriften und seltene Drucke. Nebst einer Standortliste der sonstigem Mandjurica. Teil 1. 1966. XVIII, 160 S., 16 Taf., 1 Farbtaf., Ln. 1158-7 12.2. Martin Glömm: Chinesische und mandjurische Handschriften und seltene Drucke. Teil 2. In Vorbereitung 2438-7 13.1. Barbara Flemming: Türkische Handschriften. Teil 1. 1968. XX, 392 S., 8 Taf., 2 Farbtaf., Ln. 1159-5 13.2. Manfred Götz: Türkische Handschriften. Teil 2. 1968. XXIV, 484 S., 10 Taf., 2 Farbtaf., Ln. 1160-9

- 13,3. **Hanna Sohrweide: Türkische Handschriften und einige in den Handschriften enthaltene persische und arabische Werke.** Teil 3. 1974. XVIII, 354 S., 8 Taf., 2 Farbtaf., Ln. 1822-0
- 13,4. **Manfred Götz: Türkische Handschriften.** Teil 4. 1979. XXIV, 601 S., 25 Taf., 2 Farbtaf., Ln. 2866-8
- 13,5. **Hanna Sohrweide: Türkische Handschriften.** Teil 5. 1981. XXII, 324 S., 12 Taf. (davon 2 farbig), Ln. 3026-3
- 13,6. **Türkische Handschriften.** Teil 6. In Vorbereitung 3027-1
- 13,7. **Hanna Sohrweide † / Barbara Flemming: Türkische Handschriften.** Teil 7. In Vorbereitung 4894-4
- 13,8. **Hans Georg Majer: Türkische Handschriften.** Teil 8. Osmanische Urkunden und Defter. In Vorbereitung 4895-2
- 13,9. **Dieter Maue: Alttürkische Handschriften.** Teil 1. In Vorbereitung 4896-0
- 13,10. **Gerhard Ehlers: Alttürkische Handschriften.** Teil 2. Das Goldglanz-Sūtra und der buddhistische Legendenzyklus Dāsa-karmapathāvadānamālā. Sammlung Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, Berlin. 1987. IX, 170 S. m. 40 Taf., Ln. 4397-7
- 13,11. **Alttürkische Handschriften.** Teil 3. In Vorbereitung 5031-0
- 14,1. **Wilhelm Eilers, Hrsg.: Persische Handschriften.** Teil 1. Beschrieben von **Wilhelm Heinz.** 1968. XXII, 345 S., 9 Taf., 2 Farbtaf., Ln. 1161-7
- 14,2. **Sohella Divshali / Paul Luft: Persische Handschriften und einige in den Handschriften enthaltene arabische und türkische Werke.** Teil 2. 1980. XVIII, 148 S., 12 Taf. (dav. 4 farbig), Ln. 2439-5
15. **Ernst Hammerschmidt / Otto A. Jäger: Illuminierte äthiopische Handschriften.** 1968. X, 261 S., 56 Taf., 4 Farbtaf., Ln. 1162-5
- 16,1. **Ivan Stchoukine / Barbara Flemming / Paul Luft / Hanna Sohrweide: Illuminierte islamische Handschriften.** Teil 1. 1971. X, 340 S., 42 Taf., 12 Farbtaf., Ln. 1163-3
- 16,2. **Hans C. Graf von Bothmer: Illuminierte islamische Handschriften.** Teil 2. In Vorbereitung 3030-1
- 17A1. **Rudolf Sellheim: Arabische Handschriften. Reihe A: Materialien zur arabischen Literaturgeschichte.** Teil 1. 1976. XXII, 375 S. m. 19 Aufrissen, 60 Taf., Ln. 2176-0
- 17A2. **Rudolf Sellheim: Arabische Handschriften. Reihe A: Materialien zur arabischen Literaturgeschichte.** Teil 2. 1987. XIX, 419 S., 24 Taf., Ln. 4520-1
- 17B1. **Ewald Wagner: Arabische Handschriften. Reihe B: Teil 1.** Unter Mitarbeit von F.-J. Dahlmanns, P. Dressendorfer, G. Schoeler und P. Schulz. 1976. XIX, 517 S., Ln. 2016-0
- 17B2. **Gregor Schoeler: Arabische Handschriften. Reihe B: Teil 2.** 1990. XVIII, 453 S. u. 70 Taf. m. 129 Abb. dav. 6 fbg., Ln. 5013-2
- 17B3. **Rosemarie Qulring-Zoehe: Arabische Handschriften. Reihe B: Teil 3.** 1993. Ca. 800 S., Ln. 5014-0
- 17B4. **Tilman Seidensticker: Arabische Handschriften. Reihe B: Teil 4.** In Vorbereitung 5015-9
18. **Mittelpersische Handschriften.** In Vorbereitung 2441-7
- 19,1. **Erich Lüddeckens, Hrsg.: Ägyptische Handschriften.** Teil 1. Beschrieben von **Ursula Kaplony-Heckel.** 1971. XXIV, 301 S., 8 Taf., Ln. 1164-1
- 19,2. -, Hrsg.: **Ägyptische Handschriften.** Teil 2. Beschrieben von **Karl Th. Zauzich.** 1971. XXVI, 217 S. m. 669 Faksimiles, 5 Taf., Ln. 1165-X
- 19,3. -, Hrsg.: **Ägyptische Handschriften.** Teil 3. Beschrieben v. **Ursula Kaplony-Heckel.** 1986. 142 S., 1 Taf., Ln. 2442-5
- 19,4. -, Hrsg.: **Ägyptische Handschriften.** Teil 4. Beschrieben von **Günter Burkard** und **Hans-Werner Fischer-Elfert.** 1993. Ca. 240 S., Ln. 2975-3
- 19,5. -, Hrsg.: **Ägyptische Handschriften.** Teil 5. Beschrieben von **Karl Th. Zauzich.** In Vorbereitung 3032-8
- 20,1. **Ernst Hammerschmidt: Äthiopische Handschriften vom Tānāsee 1: Reisebericht und Beschreibung der Handschriften in dem Kloster des heiligen Gabriel auf der Insel Kebrān.** 1973. 244 S., 14 Taf., 12 Farbtaf., 1 Kte., Ln. 1166-8
- 20,2. **Ernst Hammerschmidt: Äthiopische Handschriften vom Tānāsee 2: Die Handschriften von Dabra Māryām und von Rēmā.** 1977. 206 S., 1 Kte., Ln. 2410-7
- 20,3. - / **Veronika Six: Äthiopische Handschriften vom Tānāsee 3.** In Vorbereitung 3035-2
- 20,4. - / -: **Äthiopische Handschriften 1: Die Handschriften der Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz.** 1983. 352 S., Ln. 3036-0
- 20,5. **Veronika Six: Äthiopische Handschriften 2.** Die Handschriften der Bayerischen Staatsbibliothek. Hrsg. v. **Ernst Hammerschmidt.** 1989. 200 S., Ln. 4848-0
- 20,6. -: **Äthiopische Handschriften 3.** Hrsg. von **Ernst Hammerschmidt.** In Vorbereitung 5016-7
- 21,1. **Oswald Hugh Ewart KHS-Burmester: Koptische Handschriften 1: Die Handschriftenfragmente d. Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg, Teil 1.** (Catalogue of Coptic Manuscript Fragments from the Monastery of Abba Pīsoi in Scetis, now in the Collection of the Staats- u. Universitätsbibliothek Hamburg.) Vorwort v. **Hellmut Braun.** 1975. 327 S., Ln. 1854-9
- 21,2. - † / **Lothar Störk: Koptische Handschriften 2.** In Vorbereitung 2574-X
- 21,3. **Lothar Störk: Koptische Handschriften 3.** In Vorbereitung 5073-6
- 22,1. **Heinz Bechert: Singhalesische Handschriften.** Teil 1. Unter Mitarbeit von **Maria Bidoli.** 1969. XXIV, 146 S., 3 Taf., 1 Farbtaf., Ln. 1167-6
- 22,2. -: **Singhalesische Handschriften.** Teil 2. In Vorbereitung 2440-9
- 22,3. **Heinz Bechert: Singhalesische Handschriften.** Compiled by **Heinz Bechert.** Teil 3. In Vorbereitung 3037-9
- 23,1. **Heinz Bechert / Khīn Khīn Su / Tin Tin Myint: Burmese Manuscripts.** Part 1. 1979. LXII, 223 S., 2 Taf. u. 3 Farbtaf., Ln. 2443-3
- 23,2. **Tin Tin Myint / Heinz Braun: Burmese Manuscripts.** Part 2. With an introduction by **Heinz Bechert.** 1985. XVI, 302 S., Ln. 3038-7
- 23,3. **Heinz Bechert, ed.: Burmese Manuscripts.** Compiled by **Heinz Braun,** assisted by **A. Peters.** In Vorbereitung 5032-9
- 24,1. **Ernst Dammann: Afrikanische Handschriften.** Teil 1. Handschriften in Swahili und anderen Sprachen Afrikas. 1993. 401 S., Ln. 2444-1
- 24,2. **Hermann Jungraithmayr: Afrikanische Handschriften.** Teil 2. In Vorbereitung
25. **S. M. H. Zaidi: Urdu-Handschriften.** 1973. XXII, 104 S., 6 Taf., 2 Farbtaf., Ln. 1168-4
26. **Karäische Handschriften.** In Vorbereitung 2445-X
- 27,1. **Eva Kraft: Japanische Handschriften und traditionelle Drucke aus der Zeit vor 1868.** Im Besitz der Stiftung Preussischer Kulturbesitz Berlin. 1982. XXIII, 386 S., 16 Farb-., 26 s/w-Taf., Ln. 3481-1
- 27,2. -: **Japanische Handschriften und traditionelle Drucke aus der Zeit vor 1868 in München.** 1986. XX, 239 S., 16 Taf. m. 7 Farb-., 18 s/w-Phot., Ln. 4396-9
- 27,3. -: **Japanische Handschriften und traditionelle Drucke aus der Zeit vor 1868 in Bonn, Bremen, Hamburg und Köln.** 1988. XXIII, 341 S., 6 Farbtaf., 18 s/w-Abb., Ln. 5017-5
- 27,4. -: **Japanische Handschriften und traditionelle Drucke aus der Zeit vor 1868 in Bochum.** 1990. XXXVII, 151 S. m. 18 s/w-Fot. auf 9 Taf., 4 Farbfot., Ln. 5307-7
- 27,5. -: **Japanische Handschriften und traditionelle Drucke aus der Zeit vor 1868.** In Vorbereitung
- 28,1. **Liberty Manik: Batak-Handschriften.** 1973. XII, 253 S., 6 Taf., Ln. 1169-2
- 28,2. **Theodore G. Th. Pigeaud / Petrus Voorhoeve: Handschriften aus Indonesien (Bali, Java, Sumatra).** 1985. XII, 71 S. m. 6 Taf. (dav. 2 farbig), Ln. 4165-6
29. **Petrus Voorhoeve: Südsumatranische Handschriften.** 1971. X, 70 S., 7 Taf., 1 Farbtaf., Ln. 1170-6
30. **Kamal Fuad: Kurdische Handschriften.** 1970. LX, 160 S., 8 Tab., 1 Faltkte., Ln. 1171-4
31. **Theodore G. Th. Pigeaud: Javanese and Balinese Manuscripts and some codices written in related idioms spoken in Java and Bali.** Descriptive catalogue. 1975. 340 S., 16 Taf., 1 Faltkte., Ln. 1964-2

32. Klaus Wenk: **Laotische Handschriften**. 1975. 125 S. m. 226 Abb., Ln. 2212-0
- 33,1. Siegfried Lienhard: **Nepalese Manuscripts**. Part 1: *Nevāri* and Sanskrit. Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, Berlin. With the collaboration of Thakur Lal Manandhar. 1988. XXXIII, 222 S., 16 Taf. (davon 4 farb.), Ln. 3041-7
34. M. Metzger / T. Metzger: **Illuminierter hebräischer Handschriften**. In Vorbereitung 3042-5
35. E. U. Kratz: **Malaisische Handschriften**. In Vorbereitung 3043-3
36. **Khmer und Thai-Khmer Handschriften**. In Vorbereitung 5018-3
- 37,1. M. Götz: **Islamische Handschriften-Sammlungen**. Teil 1: *Nordrhein-Westfalen*. In Vorbereitung 5405-7
- 37,2. --: **Islamische Handschriften-Sammlungen**. Teil 2: *München*. In Vorbereitung 5406-5
- 37,3. C.P. Haase: **Islamische Handschriften-Sammlungen**. Teil 3: *Kiel*. In Vorbereitung 5308-5
38. C. Macknight: **Bugis and Makassar Manuscripts**. In Vorbereitung 5309-3
39. **Schan-Handschriften**. In Vorbereitung
40. **Altorientalische Dokumente**. In Vorbereitung
41. **Tocharische Handschriften**. In Vorbereitung

Beschreibungen weiterer Handschriftengruppen sind in Vorbereitung

VERZEICHNIS DER ORIENTALISCHEN HANDSCHRIFTEN IN DEUTSCHLAND SUPPLEMENTBÄNDE (VOHD-S)

Im Einvernehmen mit der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft begründet von Wolfgang Volgt, weitergeführt von Dieter George, im Auftrage der Akademie der Wissenschaften in Göttingen hrsg. von Hartmut-Ortwin Feistel.

- 1,1. Klaus Ludwig Janert: **An Annotated Bibliography of the Catalogues of Indian Manuscripts**. Part 1. 1965. 175 S., 1 Taf., Ln. 1172-2
(mehr nicht erschienen)
2. J. F. Rock: **The Life and Culture of the Nakhli Tribe of the China-Tibet Borderland**. - M. Harders-Steinhäuser / G. Jayme: **Untersuchung des Papiers acht verschiedener alter Nakhli-Handschriften auf Rohstoff und Herstellungsweise**. 1963. VII, 70 S., 23 Taf., 1 Faltkte., Ln. 1173-0
3. Klaus Wenk: **Thailändische Miniaturmalereien**. Nach einer Handschrift der Indischen Kunstabteilung der Staatl. Museen Berlin. 1965. XIV, 116 S. m. 20 doppelseit. u. 6 einseit. Farbtaf., Ln. 1174-9
4. Wilhelm Rau: **Bilder hundert deutscher Indologen**. 1965. 13 S., 100 Bildtaf. (Lieferbar nur noch bei Gesamtbezug des VOHD; 2., erw. u. verbesserte Aufl. s. o. Glasenapp-Stiftung, Bd. 23) 1175-7
- 5,1. Magadbürlin Haldot, Hrsg.: **Mongolische Ortsnamen**. Aus mongolischen Manuskript-Karten zusammengestellt. Teil 1. Mit einer Einleitung von Walther Helssig. 1966. XI, 217 S., 26 Lichtdruckfaltaf. (dav. 2 mehrfarbig), Ln. 1176-5
- 5,2. Walther Helssig, Hrsg.: **Mongolische Ortsnamen**. Teil 2. *Mongolische Manuskriptkarten in Faksimile*. 1978. XV S. m. 4 Abb., 132 zweifarb. Taf., 2 Falttaf., Ln. 2396-8
- 5,3. S. Rusdondug / H.-R. Kämpfe / Veronika Velt: **Mongolische Ortsnamen**. Teil 3. *Planquadratzahlen und Namensgruppierungen*. 1981. VIII, 207 S., Ln. 3303-3
6. Walther Helssig, Hrsg.: **Mongolische volkrelligöse und folioristische Texte aus europäischen Bibliotheken**. Mit einer Einleitung und Glossar. 1966. XII, 256 S., 32 Taf., 2 Falttaf., Ln. 1177-3
7. Klaus L. Janert / R. Sellheim / H. Striedl: **Schriften und Bilder**. Drei orientalische Untersuchungen. 1967. VIII, 87 S., 32 Taf., 1 Faltkte., Ln. 1178-1
8. Lore Sander: **Paläographisches zu den Sanskrithandschriften der Berliner Turfansammlung**. 1968. XII, 206 S., 5 Taf. u. 41 Alphabetafeln, Ln. 1179-X
- 9,1. E. R. Sreekrishna Sarma, Hrsg.: **Kauṣṭhikībrahṃaṇa**. 1. Text. 1968. XVII, 210 S., Ln. 1180-3
- 9,2.-3. --, Hrsg.: **Kauṣṭhikībrahṃaṇa**. 2. + 3. *Vyākhyā of Udaya*. 1976. XIII, 342 S.; VI, 371 S., 2 Bde., Ln. 1904-9
10. Klaus L. Janert: **Abstände und Schlußvokalverzeichnungen in Aśoka-Inschriften**. Mit Editionen und Faksimile in Lichtdrucktaf. 1972. 153 S., 107 Taf., Ln. 1181-1
11. Martin Glimm, Hrsg.: **Die chinesische Anthologie Wen-hsüan**. In mandjurischer Teilübersetzung einer Leningrader und einer Kölner Handschrift. 1968. X, 222 S., 5 Taf., Ln. 1182-X
12. Bernhard Kölver: **Textkritische und philologische Untersuchungen zur *Rajata-raṅgiṇī* des Kalhaṇa**. 1971. XII, 196 S. m. 4 Abb., 4 Taf., Ln. 1183-8
13. Walther Helssig, Hrsg.: **Mongoleireise zur späten Goethezeit**. *Berichte und Bilder des Josef Rehmann und Alexander Amatus Thesleff von der russischen Gesandtschaftsreise 1805/06*. Mit einer Einleitung. 1971. VIII, 177 S. m. 18 Abb., 43 Farbtaf., Ln. 1184-6
14. Ludger Bernhard: **Die Chronologie der syrischen Handschriften**. 1971. XX, 186 S., 4 Falttaf., Ln. 1185-4
15. Barbara Flemming, Hrsg.: **Fahrts Husrev u Strin**. Eine türkische Dichtung von 1367. 1974. X, 486 S. Text und im Anhang 170 S. Faksimile der Handschrift, Ln. 1829-8
16. Dieter Schuh: **Untersuchungen zur Geschichte der äthiopischen Kalenderrechnung**. 1973. VIII, 164 S., 239 S. Tab., Ln. 1203-6
17. Leo Prijs: **Abraham ibn Esras Kommentar zu Genesis**, Kapitel 1. Einleitung, Edition u. Superkommentar. 1973. LIX, 80 S., 3 Taf., Ln. 1186-2
18. Veronika Six: **Die Vita des Abuna Tādēwos von Dubra Maryām im Tānāsee**. Text, Übersetzung und Kommentar. 1975. 393 S. m. 175 Faks., 1 Kte. des Tānāsee, Ln. 2116-7
19. Herbert Franke / Walther Helssig / Wolfgang Treue, Hrsg.: **Folla rara**. Wolfgang Volgt. *LXV. diem natalem celebranti ab amicis et catalogorum codicum orientalium conscribendorum collegis dedicata*. 1976. XVI, 185 S., 23 Taf., 6 Falttaf., Ln. 2166-3
- 20,1. Mulakaluri Srimannarayana Murti, Hrsg.: **Vallabhadeva's Kommentar (Śaradā-Version) zum Kumārasambhava des Kālidāsa**. Hrsg. unter der Mitarbeit von Klaus L. Janert. 1980. XXV, 268 S., Ln. 2902-8
21. Petra Kappert, Hrsg.: **Geschichte Sultan Süleyman Kanunis von 1520 bis 1557 oder Ṭabakāt ül-Memālik ve Derecāt ül-Mesālik von Celālzāde Muṣṭafā, genannt Koca Nişānci**. Faks. d. Handschrift Berlin, Staatsbibl. Ms. or. quart. 1961, m. textkrit. Apparat, Indices, einer Biographie d. Verf. u. Untersuchungen zur osman. Historiographie des 16. Jhs. 1981. VII, 180 S. Einleitung, 532 Taf., Ln. 2911-7
22. Georg Hazal: **Bibliographie türkischer Handschriften-Kataloge**. In Vorbereitung 2961-3

- 23,1. **Ronald E. Emmerick: The Siddhasāra of Ravigupta. Vol. 1: The Sanskrittext.** 1980. IX, 199 S., Ln. 2904-4
- 23,2. –: **The Siddhasāra of Ravigupta. Vol. 2: The Tibetan version with facing English translation.** 1982. VIII, 482 S., Ln. (insgesamt 5 Bände geplant) 3490-0
24. **Pavoorchatram Rajagopal Subramanian: Annotated Index to Centamil.** The Journal of the Madurai Tamil Sangam. Part B. 1980. XXIII, 133 S., Ln. 3339-4
25. **N. Narasimhan Potl / Klaus L. Janert, ed.: Yakka Sālère Kathe.** Tulu Texts of Dravidian Folk Poetry from the South of India. With an English Translation and a Glossary. 1981. 128 S., Ln. 3376-9
- 26,1. **Klaus L. Janert/Ilse Pliester-Janert, Hrsg.: Nachl-Textedition.** Teil 1. 1984. XVI, 482 S., Ln. 4027-7
- 26,2. –/–, Hrsg.: **Nachl-Textedition.** Teil 2. 1984. VII, 628 S., Ln. 4184-2
- 26,3. –/–, Hrsg.: **Nachl-Textedition.** Teil 3. 1986. 419 S., Ln. 4603-8
- 26,4. –/–, Hrsg.: **Nachl-Textedition.** Teil 4. 1989. 636 S., Ln. 5123-6
- 26,11.-15. –/–, Hrsg.: **Nachl-Textedition.** Teil 11–15. 1982. 5 Bde. m. zus. 33, 2230 S., Ln. 3905-8
(Wird in der Reihe VOHD-S nicht fortgesetzt)
27. **Barbara Kellner-Heinkele, Hrsg.: Deyhatül Meşâyîh.** Das biographische Werk über die osmanische Scheichülislame von Mustakîmzāde und seinen Nachfolgern. Mit e. Einl. u. Indices. 1993. 2 Bde. mit zus. ca. 1024 S. m. ca. 521 Abb., Ln. 5407-3
28. **Erich Lüdeckens, Hrsg.: Demotische Handschriften aus Hawara.** Hamburg, Kopenhagen, London. Nach Vorarbeiten von W. Erichsen und C. F. Nims. In Vorbereitung 5408-1
29. **Christiaan Snouck Hurgronje: Katalog der malaischen Handschriften der königlichen Bibliothek in Berlin.** Reproduction of the Manuscript (Leiden Cod. Or. 8015). Ed. with an Introd. by E. U. Kratz. 1989. XXXVIII, 268 S., Ln. 5144-9
30. **Klaus Wille: Die handschriftliche Überlieferung des Vinayavastu der Mulasarvāstivādīn.** 1990. 174 S., Ln. 5220-8
31. **Reinhold Grünendahl: A Concordance of H. P. Sāstri's Catalogue of the Durbar Library and the Microfilms of the Nepal-German Manuscript Preservation Projekt. / Hara Prasād Sāstri: A Catalogue of Palm-Leaf and Selected Paper Mss. Belonging to the Durbar Library Nepal, Vol. I and II.** Nachdruck der Ausgabe Kalkutta 1905 mit einem Foreword von Albrecht Wezler. 1989. Zus. 904 S., Ln. 5313-1
32. In Vorbereitung
33. **Cecil Bendall: Catalogue of the Buddhist Sanskrit Manuscripts in the University Library, Cambridge.** Nachdruck der Ausgabe Cambridge 1883 mit einem Foreword von Albrecht Wezler. 1992. XIV, LVI, 225 S. m. 7 Abb., Ln. 6055-3
34. **Hartmut Walravens / Manfred Taube: August Hermann Francke und die Westhimalaya-Mission der Herrnhuter Brüdergemeine.** Eine Bibliographie mit Standortnachweisen der tibetischen Drucke. Mit einem Beitrag von Michael Hahn. 1992. 531 S. Text, 207 Taf. m. 281 Abb., Ln. 5833-8

– Stand August 1993 –

FRANZ STEINER VERLAG STUTTGART

